

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Johann Wolfgang von
Goethe

James Sime

Maya Kitap: 204, İnceleme: 53 / Biyografi: 5

1. Baskı, İstanbul Eylül 2019

ISBN: 978-605-7605-15-3

Orijinal Adı: Life of Goethe

Copyright © Goethe'nin Hayatı. Türkçe yayın hakları Maya Kitap'a aittir. Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu Bayraklı

Redaksiyon: Alara Ergin

Mizanpaj: Mehmet Büyükturna

Kapak: Gülay Tunç

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Gürsel Mah. Erzincan Sok. No: 36/B Kağıthane / İstanbul Tel: 0212 296 97 12
e-posta: info@mayayayinlari.com / www.mayayayinlari.com

Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu * Sertifika: 18569

Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No: 256 Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 577 72 08

Goethe'nin Hayatı

James Sime

Çevirmen

Batuhan Ferhatoğlu

Önsöz

Bundan yaklaşık bir buçuk sene önce yaptığımız yayın kurulu toplantısında hepimizi heyecanlandıran bir karar aldık. Aforizma Dizisi ile başladığımız, Bir Nefeste Dizisi ve Dünya Masalları Dizisi'yle devam ettiğimiz dizilerimize bir yenisini daha ekleyecektik: Biyografi Dizisi. Birkaç yayınevinde gayet başarılı biyografiler olmasına rağmen hem günümüz okur kitlesine hitap eden hem de kişilerin hayatlarının en sıradan detaylarını bile son derece canlı bir şekilde anlatan kitaplarda bir boşluk olduğunu fark ettik. Bu alanda gördüğümüz boşluğu doldurmak için hemen kollarımızı sıvadık ve işe koyulduk.

Öncelikle biyografisini okumak istediğimiz ve hayatını ilginç bulduğumuz tarihi kişilikleri belirledik. Sonra bunların arasında yayımlanmaya değer olduğunu düşündüğümüz biyografileri seçtik. Bu bağlamda ilk etapta on önemli tarihi kişinin biyografisi ortaya çıktı. Bu on kişinin hayat hikâyesini bize aynı edebi tat ve ruhla aktaracak çevirmenler aramaya başladık. Fakat bu süreçte en çok kararsız kaldığımız şey kapak tasarımı oldu. Çünkü bir biyografi dizisine yakışır sadelikte, aynı zamanda bu önemli tarihi şahsiyetlerin hayatlarını anlatacak canlılıkta kapaklar olmasını istiyorduk. Önümüze gelen ondan fazla taslak üzerinde günlerce kafa yorduk ve ortak bir karar vermek için çabaladık. En sonunda taslakları ikiye indirdik ve hepimizin içine sinen bu kapakta karar kıldık.

Kitapları yayına hazırlama aşamasında metinle o kadar

içli dışlı olduk ki bahsedilen tarihi figürlerin hayatlarına girdikçe yaptığımız işten daha çok keyif almaya başladık. Hepimizin ismen bildiği kişilerin yaşam öykülerini okudukça aslında onların da sizin bizim gibi bir insan olduklarını, bizimle aynı duyguları paylaştıklarını, hayatın onları da tıpkı bizler gibi oradan oraya savurduğunu gördük.

Uzun uğraşlar sonucu ortaya çıkardığımız bu diziyi siz okurlarımızla paylaşmaktan memnuniyet duyuyoruz. Birer tarihi kayıt niteliği taşıyan bu yaşam öykülerini okurken keyif almanız tek temennimiz.

“İyi yazılmış bir hayat öyküsü, en az iyi yaşanmış bir hayat kadar nadidedir.”

Thomas Carlyle

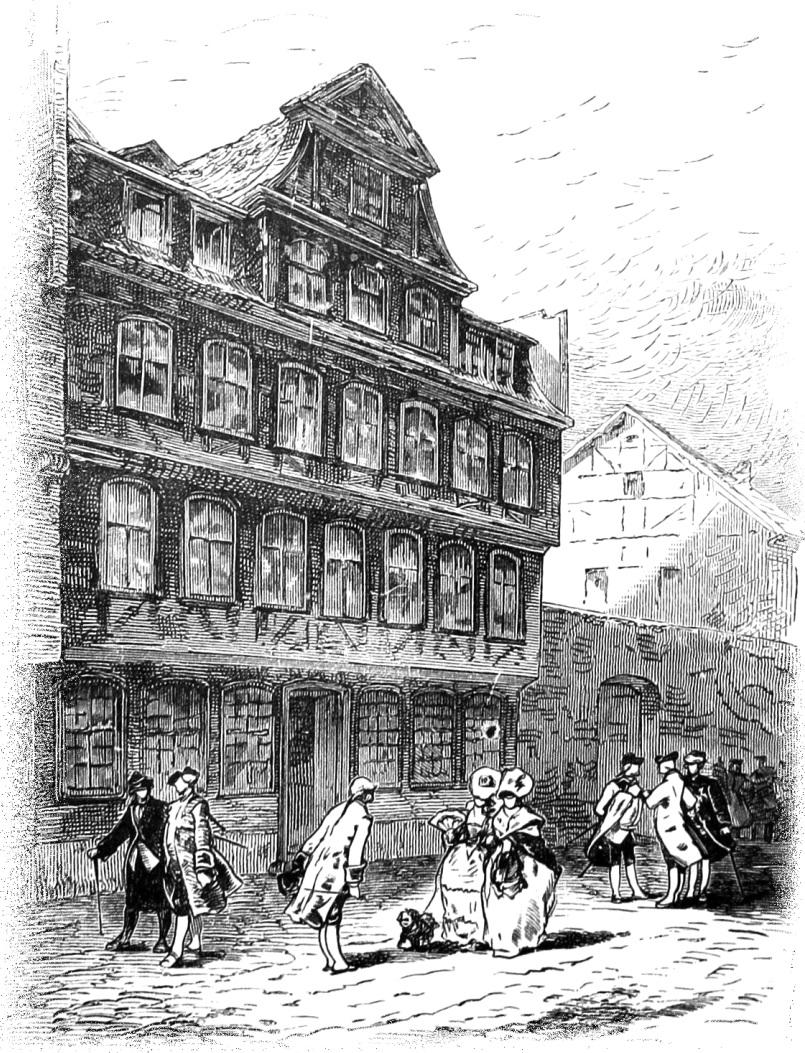
Birinci Bölüm

Johann Wolfgang Goethe, 28 Ağustos 1749'da Frankfurt am Main'da* doğdu.

Dedesi Frederick George Goethe, işçi sınıfına mensup bir aileden geliyordu ve terziydi. On yedinci yüzyılın sonlarına doğru Artern'den Frankfurt'a gelerek buraya yerleşti ve on sekizinci yüzyılın başlarında "Zum Weidenhof" hanının sahibi, otuz yedi yaşındaki, etkileyici ve dul bir kadın olan Cornelia Schelhorn'u ikinci eşi olarak seçti. Frederick George'un cana yakın bir adam ve yetenekli bir müzisyen olduğu söylenirdi. Müreffeh koşulların her cömert mizaçta ortaya çıkardığı zarif özellikleriyle ikinci eşi, ona her açıdan layık olan, çalışkan ve iyi kalpli bir kadındı. Üç çocukları oldu ve 27 Temmuz 1710'da doğan Johann Kaspar (Goethe'nin babası) bu çocukların en küçüğüydü.

Johann Kaspar Goethe, Coburg şehrindeki bir okula gönderildi ve babasıyla tek erkek kardeşinin ölüm haberini de burada aldı. Sonraları Leipzig ve Giessen üniversitelerinde hukuk öğrenimi gördü ve hukuk bilimi dalında "doktor" unvanı aldı. Bir süre Wetzlar'daki imparatorluk mahkemesinde mesleğini icra ettikten sonra İtalya seyahatine çıktı. Nihayetinde Frankfurt'a temelli geri dönerek,

* Frankfurt am Main, Main nehri kıyısında kurulmuş olan, 730.000'den fazla nüfusuyla Hessen eyaletinin en büyük; Almanya'nın ise Berlin, Hamburg, Münih ve Köln'den sonra beşinci büyük şehridir. (ç.n.)

Goethe'nin doğduğu ev.

Hirschgraben isimli caddedeki bir evde annesiyle birlikte yaşamaya başladı. Annesinin servetinden dolayı sabit bir iş bulmasına gerek yoktu. Bunun yerine İmparator VII. Charles'ın yönetiminde, meclis üyeliği unvanını (*Rath*) elde ederek oldukça itibarlı bir mevkiye ulaştı. Johann Kaspar biraz kılı kırk yaran biri olmasına ve fevri çıkışlarına karşın, son derece dürüsttü. Bunun yanı sıra sağlam hukuk bilgisi, sanat ve edebiyat aşkıyla birleşmişti. İtalyancaya yakından ilgi göstermişti ve en sevdiği yazar olan Tasso'nun sıkı bir takipçisiydi.

Otuz sekiz yaşına basmış bir yetişkin olan Johann Kaspar, 20 Temmuz 1748'de Catharine Elizabeth ile evlendi. Catharine Elizabeth'in babası Johann Wolfgang Textor, Frankfurt eyaletinde başyargıçtı ve kendisiyle aynı ismi taşıyan, 1690'da ilk Frankfurt hükümet memuru unvanını alan ünlü bir hukuk adamının torunuydu. Catharine evlendiğinde yalnızca on yedi yaşındaydı. Neşeli, güzel, müzik ve şiir düşkünü, dikkat çekici biriydi ve çocukları büyüleyen masallar yaratma konusunda pek maharetliydi. Yeni evi, birlikte gayet dostça bir yaşam sürdüğü kayınvalidesinin eviydi. Kocasının ona olan sevgisi samimiydi. Catharine ise ona yönelik duygusal bağlılığından hiç söz etmese de kocasının kendisine yönelik duygularına içten bir yakınlık ve saygıyla karşılık verirdi.

Goethe onların ilk göz ağrılarıydı, ardından ondan on beş ay küçük olan kız kardeşi Cornelia doğmuştu. Başka çocukları da olmuştu, ancak hiçbirisi Goethe'yi etkileyebilecek kadar uzun yaşamadı. Goethe kız kardeşine düşkünlü ve yıllar geçtikçe dünyada onun sevgi ve şefkati kadar değerli olan çok az şeyle karşılaştı. Cornelia nazik huyluydu, sadık ve sevecen biriydi. Erkek kardeşinin gençlik yıllarındaki hareketli ve coşkun ruhunu ondan başkası dizginleyemiyordu.

Goethe'nin de tıpkı annesi gibi kahverengi saçları ve çocukluğundan yaşlılık dönemine dek tanıştığı herkesi hayran bırakan keskin bakışlarıyla ışık saçan koyu renkte gözleri vardı. Coşkulu ve hareketli bir çocuktü. Üstelik erken yaşlarda bile yüksek ölçüde yaratıcı bir mizacın izini taşıyordu. Büyükannesinin evi iki eski binanın birleşiminden meydana geliyordu. Evdeki karanlık geçit ve köşelerin düşüncesi, onun korku duymasına neden oluyor, geceleri uyumasını imkânsız kılıyordu. Evin arka kısmında, çocukların yazın oyun oynamalarına izin verildiği bir odadan, önlerinde geniş bahçelerin ve şehir surlarının ötesinde Höchst'e doğru uzanan verimli bir vadiyi de içine alan büyüleyici bir manzara görünürdü. Goethe bu odanın penceresinin önünde oturup kimi zaman şiddetli gök gürültüsünü kimi zamansa gün batımını seyre daldığını; bahçelerde oyun oynayan çocukların görüntüsünün, yuvarlanan top- ların ve devrilen kukaların sesiyle birlikte doğanın büyük gösterisinin, içini sık sık belli belirsiz bir yalnızlık ve özlem duygusuyla doldurduğunu anlatırdı.

Çocuklar, onları çok seven büyükanneleleriyle çokça zaman geçirmişlerdi. Ölümünden önceki Noel'de, büyükanne torunlarını Davud ve Golyat'ın öyküsünün anlatıldığı bir kukla gösterisiyle eğlendirmişti. Kukla gösterisi Goethe'nin üzerinde büyük bir etki bırakmıştı, daha sonraları gösterinin nasıl yapıldığını öğrenmesine ve figürleri yeni oyunlar için giydirmesine müsaade edildi.

Büyükannesi, Goethe altı yaşındayken vefat etti ve hemen ardından babası uzun süredir zihnini meşgul eden, evi ailesinin ihtiyaçlarına uygun halde yeniden inşa etme planını hayata geçirdi. İnşa sürecini babasının bizzat yönettiği ev, zevkle dekore edilmiş iyi ışık alan odalarıyla güzel ve kullanışlı bir konuta dönüştürüldü. Johann Kaspar'ın

mükemmel bir kitap koleksiyonu vardı ve çalışma odasına düzgünce yerleştirilmişti. Ayrıca birçoğu Frankfurtlu sanatçılar tarafından yapılan resimler, hepsinin sığacağı büyüklükte bir odada toplanırken, haritalar ve gravürler de iki evi birbirine bağlayan koridorların duvarlarını süslüyordu. Johann Kaspar İtalya'dan güzel Venedik kadehleri, bronzlar, antik silahlar ve diğer sanatsal eşyalarla birlikte dönmüştü. Yeni evde raflı dolaplara yerleştirilen bu kıymetli eşyaların etkili bir biçimde göze çarpması için hiçbir çabadan kaçınılmamıştı. Caddeye bakan üst kattaki oda ise Goethe'ye ayrıldı.

Evin yenilenme sürecinin son safhalarında kız kardeşiyle birlikte akrabalarına gönderilen Goethe, orada kaldığı dönem boyunca memleketi hakkında bir şeyler öğrenme olanağını buldu. İmparatorların seçilip taç giydiği bir şehir olan Frankfurt, Almanya'nın bağımsız imparatorluk eyaletleri arasında oldukça onurlu bir yere sahipti. Eski surları ve kapılarının ardında ortaçağın sıkıntılı yaşamından izler, şehrin mimari yapısı ve geleneklerinde korunmaya devam ediyordu. Daha çocukluk yıllarında şehrin eski moda caddelerinde dolaşmaktan keyif alan Goethe, sonraları şehrin geçmişiyle ilgili tarihi bağlantılara da aşina hale geldi. Main köprüsünün üzerinde bulunan, gün ışığında parıltı veren yaldızlı rüzgârgülünü ve pazarda satılacak mallarla yüklü teknelerin varışını seyretmeyi severdi. Pazarın kurulduğu günler St. Bartholomew Kilisesi'ni çevreleyen meydana, kargaşanın hâkim olduğu canlı kalabalığın içine dalıp alıcı ve satıcılar arasındaki tuhaf şakaları not etmek, Goethe için bitmez tükenmez bir eğlence kaynağıydı. Özellikle şehrin ziyaretçilerle dolu olduğu dönemler olan, ilkbahar ve sonbahar panayırılarına ait anılarını ömrünün sonraki yıllarında bile tüm canlılığıyla hatırlıyordu. Bu

yüzden ciddi bir uğraş olan ticaret ona panayırıdaki türlü şamatayı anımsatırdı.

Tıpkı o zamanlarda olduğu gibi şimdi de ismi Römer olan meclis binasının, Goethe için güçlü bir cazibesi vardı. İmparatorların taç giyme töreni şerefine ziyafet verdiği bu ünlü binadaki imparatorluk salonunu ilk kez ziyaret edişini hiçbir zaman unutmadı. Orada eski imparatorların birçoğunun portrelerini gören Goethe'nin onlar hakkında duyduğu şeyler, hayal gücünü harekete geçirerek Almanya'nın coşkulu ve görkemli tarihinde yaşanan büyük olayların, tüm canlılığıyla gözlerinin önünde canlanmasına yol açtı. IV. Charles'ın altın mührünü ilgiyle inceledi. Bu durum onu doğal olarak Charles'ın rakibi olan Schwarzburg'lu Günther'in St. Bartholomew Kilisesi'ndeki mezarını ziyaret etmeye yöneltti. Bu tarz olaylar ve kurumlarla dolu bir atmosferde büyüyen Goethe haliyle tarih ve antik yapıtlar üzerine çalışmanın tadını almıştı.

Johann Kaspar çocuklarının eğitimine çok özen gösterirdi. Bu işi bizzat kendisi de üstlenmişti, fakat belli başlı bazı branşlarda Goethe ve kız kardeşi, komşu çocuklarıyla birlikte özel öğretmenlerden ders aldılar. Goethe'nin en zor işlerin bile kolaylık ve çabuklukla üstesinden gelmesi karşısında, babası ve öğretmenleri şaşkınlığa uğrardı. Onun için hiçbir şey çok zor gözüküyordu. Öte yandan çocukluk yıllarında babasının katı disiplininin kaçıp onun hayal gücünü her daim masallarla doyurmaya hazır olan annesiyle kaçamak sohbetler etmesinin yanı sıra, *Robinson Crusoe* ile yazarı Lort Anson olan *Voyage Round the World*'ün Almanca çevirileri gibi daha birçok iyi kitabı okuyarak kafasını rahatlatırdı. Babasının kitap koleksiyonu arasında Goethe'nin şiire yönelik sevgisini ortaya çıkaran ve teşvik eden Fleming, Canitz, Haller, Hagedorn,

Gellert ve diğer Alman şairlerin eserleri de bulunuyordu. On sekizinci yüzyılın diğer birçok eleştirmeni gibi Johann Kaspar da şiirde kafiye'nin olmazsa olmaz bir öğe olduğunu savunurdu. Bu yüzden Goethe'nin doğumundan bir yıl önce üç kütası yayımlanan, Klopstock'a ait *Messiah*'ın seçkin bir kütüphanede bulundurulacak kadar iyi bir eser olmadığını düşünüyordu. Ancak Goethe ve kız kardeşi kitabın bir kopyasını, onu her yıl Kutsal Hafta'da* dini bir ritüel gibi düzenli biçimde okuyan eski bir aile dostundan gizlice ödünç aldılar. Şiirden birbirlerine sık sık okuduklarını çarpıcı pasajları ezbere öğrendiler. Bir cumartesi akşamı babalarının tıraş olduğu sırada, ocağın arkasında oturup birbirlerine Satan ve Andramelech arasında geçen heyecanlı bir diyalogu fısıldıyorlardı. Cornelia diyalog ilerledikçe daha da heyecanlanıp sonunda babasının varlığını unutarak "Nasıl da kahroldum!" sözlerini haykırdı. Bunun üzerine berber öyle ürktü ki köpük kâsesinin içindekileri Herr Rath'ın göğsüne sıçrattı. Sıkı bir aramadan sonra Klopstock'un epik şiiri küçük düşürücü bir biçimde evden derhal uzaklaştırıldı.

Satın aldığı çok sayıda kötü basılmış halk edebiyatı eserleri, Goethe'yi bu erken dönemlerinde okuduğu daha formel olan diğer eserlerden daha fazla etkiledi. Aralarında muhtemelen Faust'un hikâyesi de bulunan birçok tuhaf ve romantik hikâyeye karşılaştığı masallar okudu.

Yedinci yaş gününe yakın bir zamanda, Yedi Yıl Savaş'ının patlak vermesiyle uygar dünya derinliklerine dek sarsıldı. Goethe'nin anne tarafından dedesi olan Textor

* Paskalya yortusundan bir önceki hafta kutlanan Kutsal Hafta (Çile Haftası da denir), Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmeden geçirdiği son günleri simgeler. Hristiyanlar bu hafta her gün farklı bir olayın anısı kutlarlar. (e.n.)

Avusturyalıların yanındayken, babası Büyük Frederick'in sıkı bir taraftarıydı ve kahramanının aleyhinde tek bir söz dahi ettirmezdi. Bu görüş farklılığı aile içinde ciddi tartışmaların çıkmasına yol açtı. Babasının fikrini benimseyen Goethe, önceleri Prusya Kralı'na derin bir hürmet besleyen dedesinin sonradan onun hakkında sarf ettiği sözleri duyunca şaşkına uğramıştı. Savaşın başlangıcından yaklaşık iki yıl sonra Frankfurt halkı, tüm acısıyla ve canlılığıyla savaşın tatsız yönlerinden nasibini almaya başlamıştı. Kent otoritelerinin sorumlusu olduğu bir ihanet eylemiyle, Avusturya'nın müttefiki olan Fransızlara şehirde askeri birliklerini konuşlandırma izni verilmişti. Johann Kaspar'a tam da korktuğu gibi Thorane isminde bir Fransız subayına evinde güzel bir yer temin etmek zorunda kalabileceği söylendi. Karardan hoşnut olmayan meclis üyesi bu düzenlemeye ne kadar itiraz etse de emir kesindi. Yüksek bir fiyata mal olan ve büyük bir titizlikle dayayıp döşediği ilk katındaki odaları, davetsiz misafire bırakmaktan başka çaresi yoktu. Kont Thorane, mevkisinin tüm nezaketini üzerinde barındıran kültürlü bir beyefendiydi. Ev sahibine en küçük bir rahatsızlık bile vermekten kaçınsa da askeri meselelerle ilgili ona danışmak zorunda olan birçok kişinin gelip gitmesini engelleyemiyordu. Bunun sonucunda Frankfurt'un en düzenli olan evini ciddi bir kargaşa sarmıştı. Dr. Goethe'nin resimlerinin birçoğuna hayran kalan Thorane'ın kendisine yüklü miktarda komisyon kazandıracığından dolayı eve çok sayıda sanatçıyı davet etmesiyle bu problem daha da büyüdü. Bunun üzerine Goethe'nin odası mecburen bir sanat atölyesine çevrildi. Neşeli ruh halini kolayca kaybetmeyen Frau Goethe en tatsız durumlarda bile elinden gelenin en iyisini yapıp, işinin getirdiği birtakım zorlukları hafifletmek amacıyla Fransızca öğren-

meye çalıştı. Ancak uzlaşmacı olmaya yanaşmayan kocası, genelde Fransızlara ve özelde de Kont Thorane'a karşı gitgide hırçınlaşıyordu.

Babası için üzülse de Goethe kendi adına yeni durumdan pek bir memnundu. Yeni durumla birlikte evdeki tekdüze yaşamın yerini, büyük bir heyecan almış ve bu da beraberinde her gün yepyeni ve beklenmedik hazlar getirmişti. Dobralığı, zekâsı ve sempatisiyle gönlünü kazandığı Thorane'la mükemmel bir arkadaşlık kurdular. Goethe özellikle onun odasını kullanan ressamların işlerine merak duyuyordu ve onların da yardımıyla zaman içinde kayda değer bir ilerleme kaydettiği çizime heveslendi. Fransızcaya akıcı biçimde konuşmayı öğrenen Goethe, artık birçoğu Frankfurt'ta da oynanan Fransız oyunlarını izleme olanağını bulmaktan memnuniyet duyuyordu. Karakterinin şekillenmeye en müsait çağını Fransız medeniyeti etkisi altında geçiren Goethe'nin, çok sonraları kendi yurttaşlarının büyük çoğunluğunun, ayırt etmeksizin tüm Fransız halkına yönelik anlaşılması güç nefret tutumunu onaylaması imkânsızdı.

İki yılı aşkın ve hiç bitmeyecekmiş gibi gelen sinir bozucu dönemin sonunda, 1761'de, Goethe'nin babası bu zahmetli misafirlerden kurtulsa da Fransızlar, Yedi Yıl Savaşı'nın sonuna geldiği yıl bitimine dek Frankfurt'tan ayrılmadı. Johann Kaspar, Hubertusburg Antlaşması'nı karısına kapağında elmaslarla süslenmiş alegorik "barış" resmi bulunan altın bir enfiye kutusu armağan ederek kutladı. Kuyumcuya sık sık bu işi erken bitirmesi için ısrar etmeye giden Goethe, anlatacağı çok ilgi çekici şeyleri olan bir zanaatkârla uzun uzun sohbet etme imkânından sonuna dek yararlandı. İşinin ehli olan birini bulduğunda, onun anlattığı her şeyi ilgiyle dinlemek tümüyle Goethe'nin karakterine özgü bir şeydi.

Goethe ailesi, 1763.

Thorane'ın evde geçirdiği süre boyunca çocukların dersleri çok fazla aksamıştı. Misafir evden ayrıldıktan sonra iki kat gayretle yeniden derslere başladılar. Halihazırda iyi bir Latince, İtalyanca, Fransızca ve biraz da Grekçe bilgisi olan Goethe bu dillere bir de İngilizceyi ekleyip İbranice de oldukça sağlam bir ilerleme kaydetti. Babasına vermek üzere yazdığı alıştırmalarda genelde diyalog biçimini tercih ederdi. Hatta alıştırmalardan biri, dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı dillerde çeşitli alıcıları olan bir dizi mektup şeklinde tasarlanmış diyaloglardan oluşuyordu. Goethe'nin İbranice çalışmaya başlaması da bu mektuplarla bağlantılıydı, çünkü hayali alıcılardan biri İbranice bilinmesini zorunlu kılan ve kusursuz bir ustalık gerektiren Yidiş dilinde yazıyordu.

12 yaşına geldiğinde Goethe, kutsanarak kiliseye kabul edildi. Bu yaşa gelmeden önce dahi, çocuksu bir şekilde de olsa, insanlığın ilgisini çeken ve onları düşünmeye iten en üstün konulara ilgiyle kafa yorardı. 1755'te Lizbon'da meydana gelen deprem onu yine, böylesi felaketlerin, Tanrı'nın sonsuz sevgisiyle nasıl olup da bağdaşabileceği sorusunu sormaya yönlendirmişti. Bu olaydan kısa bir süre sonra odasına bir sunak olarak kullandığı, üzeri vernikle kaplanmış kırmızı bir nota sehpası götürdü ve bu sehpanın üzerine de doğayı temsil eden çeşitli nesneleri kazık yardımıyla çaktı. Onların üstüne de, içinde yandığında hoş bir koku salan tütsülerin bulunduğu porselenden yapılmış güzel bir tabak yerleştirdi. Tütsüleri yükselen güneşin ışınlarını kullanarak bir büyüteç yardımıyla yakıp ona göre sıradan bir ibadetle, yeterince fark edilemeyen ilahi özün vehçelerine yönelik hürmetini ifade edebilmenin yolunu arardı. İyi bir İncil okuyucusu olan Goethe'nin ilgisini özellikle, onu kasvetli ve tuhaf bir biçimde çekici olan figürlerle dolu

ideal bir dünyaya götüren Yaratılış kitabının ilk bölümleri çekerti. Kuşkusuz ki İncil'in bu bölümünde geçen hikâyeleri, orijinal dilleri olan İbraniceden okuyabildiğinde onun için yepyeni bir anlam ve güzellik kazandılar.

II. Joseph'in seçilip taç giydiğı 1764 yılında Goethe, Frankfurt'ta taç giyme töreniyle bağlantılı muhteşem birçok merasime tanıklık etti. O zamanlar on beş yaşında olan Goethe, daha şimdiden önünde yeni bir haz ve neşe dünyasının kapılarını açan bir deneyim ediniyordu. Ondan iki ya da üç yaş büyük olan ve farklı bir sınıfa mensup Gretchen adındaki hoş bir kıza körkütük âşık oldu. Şehrin parlak ışıklarla aydınlatıldığı taç giyme töreni akşamı, ayrılma vakti gelene dek birlikte caddeleri gezdikten sonra annesinin evinin kapısına geldiklerinde Gretchen, onu ilk ve son kez alnına kondurduğu bir öpücikle şereflendirdi.

Goethe, babasının tanınması durumunda düşüp kalkmasına asla müsaade etmeyeceğı bazı arkadaşları vesilesiyle Gretchen'le tanışmıştı. Onlardan biri, Goethe'nin de desteğıyle devlet dairesinde işe alındı, ancak bu mevkiide ciddi cezalara maruz kaldığı bir suça karıştı. Olayın araştırıldığı sırada Goethe'nin ismi de olayla birlikte anılınca genç adam törenin ertesi sabahı korkudan, Gretchen'e duyduğu aşk da dahil olmak üzere olup biten her şeyi itiraf etmek zorunda kaldı. İlk aşk serüvenine son veren bu durum yüzünden, keder ve utanç dolu bir halde günlerce odasına kapandı.

Ancak onun çabuk toparlanabilen bir ruhu vardı. Güven duyduğu akıllı bir arkadaşının yardımı ve rehberliğinde aşk acısından kurtulup antik felsefe çalışmalarına yoğunlaştı. İkili, çevre kırlarda uzun yürüyüşlere çıktı. Goethe gezintiler sırasında çizdiği manzara resimleri de

babasının gönlünü almayı başardı. Yarım yüzyıl sonra yazdığı otobiyografisinde bile acı bir şekilde bahsetse de yaşadığı bu hadise sonucunda incinen ruhu çabucak iyileşti.

O sıralar oğlunun hukuk dalında çalışması gerektiğine karar veren Johann Kaspar, birlikte çeşitli hukuk kitapları okuyarak onu geleceğe hazırlamaya başladı. Goethe bu duruma hiç itiraz etmese de daha şimdiden onu dünyanın büyük isimleri arasında ön plana çıkaracak birtakım dürtülerin belli belirsiz bilincindeydi. Üniversite yılları sırasında hukuk alanı yerine edebiyat alanında enerji sarf etmesi gerektiğine karar verdi. 1765'te, on altıncı yaş gününden kısa bir süre sonra ailesine veda edip çalışmalarına devam edeceği Leipzig'e doğru yola çıktı.

Artık nispeten geniş çaplı denebilecek entelektüel ilgilere sahip, yakışıklı ve coşkulu bir delikanlı olan Goethe; güzel görünüşü, şen şakrak oluşu ve hoş sohbetiyle herkesin favorisiydi. Çocukluğu ve gençliği büyük herhangi bir şairinki kadar mutlu geçmiş ve dolayısıyla yaşamındaki tüm koşullar olağan bir ruhsal gelişimin lehine oluşmuştu. Keskin bir algı, güçlü bir merak duygusu ve ilgisini çeken her konunun derinliklerine nüfuz etme kabiliyetinin tüm izleri onda görülebilirdi. Müthiş yaratıcılığı ise gün yüzüne çıkacağına dair işaretler vermeye başlamıştı. Annesinin mirası olan hikâye anlatma yeteneği, daha çocukluk çağında bile öyle gelişmişti ki arkadaş grupları etrafına toplanıp onun büyüleyici hikâyelerini dinlemekten çokça keyif alırlardı. Ayrıca İsa'nın cehenneme düşüşüne ek olarak Yusuf ve takipçilerinin hikâyesini konu alan iki iddialı eseri için birçok dize de kaleme almıştı. Frankfurt'tan ayrılmasının hemen öncesinde Klopstock'un *Solomon*'undan esinlenerek yazdığı bir tragedya olan *Belshazzar*'ı neredeyse tamamlamıştı. Bu tragedyayı kimsenin bilmediği güzel

bir kızın takdirini kazanma içgüdüleriyle yazıyordu ki bu güzel kız Goethe'nin üzerinde etki yaratmayı başarmış olan Gretchen'den başkası değildi. Eğer Goethe bir kadından böylesine etkilenmeseydi belki de asla bu kadar duyarlı bir şair olmayacaktı. Bu gerçeği kavramak onun dehası ve karakteri hakkında doğru bir fikre sahip olmak için olmazsa olmazdır.

İkinci Bölüm

Goethe, Leipzig’te insanların durmaksızın bir o yana bir yana geçtiği bir avluya bakan, üniversiteye yakın, iki şirin odası bulunan bir eve yerleşti. Oraya sonbahar panayırının olduğu bir dönemde olduğundan, görünüşleri ilgisini çeken birçok yabancıyla karşılaşma olanağı buldu. Eskiden kitap ticaretinin merkezi olması bakımından şimdiye göre çok daha önemli bir şehir olan Leipzig onu öylesine etkilemişti ki orada geçireceği seneleri dört gözle bekliyordu. Özellikle de buradaki insanların, Frankfurt’un resmi ve katı kurallı sosyal yapısıyla zıtlık gösteren sıcakkanlı ve serbest tutumları onu büyülemişti.

Şehre varışından birkaç gün sonra üniversiteye öğrenci olarak kabul edildi. Bazı hukuk derslerine katılmak zorunda olsa da Cicero’nun *De Oratore*’si üzerine Ernesti’den, retorik ve Alman edebiyatı konusunda da Gellert’ten ders aldı. İlk başlarda derslerine örnek bir çalışkanlıkla katılan Goethe, çok geçmeden derslerin ona bir faydası dokunmadığı kararına vardı. Hukuk bölümündeki hocalarının ona anlatabilecekleri Frankfurt’ta öğrendiği şeylerden farklı çok az şey vardı, ki bunlar da Goethe’nin onların yardımını olmadan üstesinden ustalıkla gelebileceği şeylerdi. Gellert’in kılı kırk yaran, sıradan tavrı ona çekici gelmemişti. Hatta alanında son derece özgün olan Ernesti bile ona göre Latin edebiyatının ruhuna nüfuz edemiyor, daha doğrusu onun büyüsunü derinlemesine hissettiremiyordu. Leipzig’te geçirdiği tüm zaman boyunca kuşkusuz derslere

katılmaya devam etse de üniversiteyle ilişkisi içten değil, zorakiydi ve üniversitenin onun entelektüel gelişimine çok az bir katkısı oldu.

Bir tarih profesörü olan Böhme, ona arkadaş canlısı bir şekilde davrandı. Kültürlü ve hoş bir kadın olan karısı Goethe'yle konuşmaktan keyif alırdı. Ancak kadının Frankfurt'a özgü hal ve tavırlarıyla bilakis açık biçimde alay edip hayranı olduğu şairlerin yazılarını yermesi onu biraz rencide ederdi. Her gün tıp profesörlerinden birinin evinde akşam yemeğine katılırdı, burada tıp ve doğabilimlerinde okuyan öğrencilerle tanışırdı. Leipzig yavaş yavaş ilginç olmaktan çıktığında, memleketinde alıştığı şeylere özlem duymaya başlayan Goethe, her şeyden önce en içten duygu ve düşüncelerini paylaşabileceği birkaç arkadaşına hasretti. Gittikçe neşesiz ve ümitsiz bir ruh haline girdiğinden dolayı, 1766 ilkbaharında Frankfurt'tan Leipzig'e hukuk okumaya gelen Horn adında bir arkadaşının onda eski zinde ve esprili havasını bulamayışına fazlasıyla üzüldü. Birkaç yıl onun en yakın dostlarından biri olacak Horn'un varlığı, Goethe'nin yeniden canlanmasına epey bir katkıda bulundu. Toparlanma süreci, Würtemberg'li Dük Frederick Eugene'in özel sekreterliğini yapmak için Frankfurt'tan Treptow'a giderken Leipzig'e uğrayan Schlosser adındaki başka bir arkadaşıyla tamamlandı. Sonraları Goethe'nin kız kardeşiyle evlenen, dinç ve bağımsız bir karakteri olan Schlosser'in biraz katı bir mizacı olsa da özünde nazik ve sempatik biriydi. Onun gelişile birlikte Goethe, başarılı bir biçimde eski canlılığını ve özgüvenini kazandı.

Schlosser, karısı da Frankfurt'lu olduğundan dolayı onun hemşerilerini de evinde ağırlamaktan memnuniyet duyan Schönkopf adında bir şarap tüccarının yanında konaklıyordu. Goethe Schönkopf'un sofrasında bulunmaktan

öyle haz alıyordu ki her gün orada yiyip içmeye kararlıydı. Bu kararlılığı, Leipzig'te geçirdiği süre boyunca devam edecekti. Schönpkopfun tatlı ve cilveli kızı Anne Catharine, Goethe'nin duyarlı karakterini görür görmez adamın kalbini fethetmişti. Tıpkı Gretchen gibi Anne de ondan iki ya da üç yaş büyüktü. Öte yandan Goethe, yalnızca bu özelliğinin bile kızı seilmeye daha fazla değer kıldığını hissediyordu. Onun kendisine bağlılığını zevkle kabul eden Annette (Goethe ona genellikle böyle hitap ederdi) de ona içten bir şekilde düşküdü. Asla onun karısı olamayacağına yönelik bir şüpheye düşen Annette, Goethe'ye başka hayranlarına verdiğinden fazlasını da vermedi. Goethe kızın rakiplerine yönelik sevecen tutumlarından ötürü kıskançlık ateşiyle yansa da Annette attığı tek bir gülücükle onun ayaklarını yerden keserdi. Bütününü düşünülünde, Annette'yle yıllar süren ilişkisinin ona mutluluktan çok ıstırap verdiği görülür. Goethe, ne kızın aşkının sadece ama sadece onun olması gerektiğine inanıyor ne de bu aşka kendisinden başka birinin talip olduğunu düşünmeye dayanabiliyordu.

Schönpkopfun evinde onun entelektüel gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunacak bir kimseyle tanışmasa da genç bir konta özel öğretmenlik yapan Behrisch adında bir bilginin de aralarında olduğu birçok değerli insanla yakından iletişim kurma zevkine erişti. Behrisch'in sadık bir arkadaş ve akıllı bir eleştirmen olması Goethe'nin hoşuna gitmişti. Zamanla çevresi genişleyen Goethe, Leipzig'te de neredeyse Frankfurt'taki kadar fazla arkadaş edinmişti. Özellikle de matbaacı Breitkopfun evini ziyaret etmekten keyif alırdı. Biri takdire şayan bir piyanist ve becerikli bir besteci olmak üzere, Breitkopfun Goethe'nin yaşlarında iki oğlu vardı. Bu konuksever ailenin evinde, Goethe sık

sık müzikal eğlencelere katılırdı. Üstelik hem şarkı söyleyebildiği hem de flüt çalabildiği için kendisi de eğlencelere bizzat dahil olurdu. Sonraları belli bir düzeyde çello çalmayı bile öğrendi.

Goethe'nin Leipzig'te temas kurduğu en seçkin kişi; çizim, resim ve mimarlık akademisinin yöneticisi olan Oeser'dı. Macaristan'ın Presburg şehrinden gelen Oeser, hemşerilerinde de sıkça rastlanan bir enerjiyle ve şevkle doluydu. Sanatsal başarıları kalıcı bir değere sahip olmasa da etkisi altında kalanların, sıradışı bir biçimde sanata ilgi duymalarını ve yüksek ölçüde gayret göstermelerini sağlayacak güce sahipti. Bundan uzun zaman önce, Dresden'dayken Oeser'la yakın bir ilişki kuran Winckelmann, "Sanat eserlerine kalıcı cazibesini kazandıran nitelikler basitlik ve sükûnettir," teorisini ondan öğrenmişti. Usta işi sanatsal yöntemlere özlem duyan ve bu yüzden Oeser'ın çırağı olan Goethe de, sanat hakkında elde ettiği tüm verimli düşüncelerin ve kendi kabiliyetlerinin üstüne gitme cesaretinin tohumlarını bu bilge ve güler yüzlü hocasının ektiğini asla unutmadı. Oeser'ın hem Leipzig'teki hem de ülkesindeki evinde Goethe, her zaman hoş karşılanan bir misafirdi. Oeser'ın biri evli iki kızı vardı. Goethe'nin yaşlarındaki bekâr kızı Frederika, babasıyla birlikte yaşıyordu. Güzel, hayat dolu ve becerikli bir kız olan Frederika, Goethe'nin en iyi arkadaşlarından biri oldu.

Oeser, Goethe'nin tek sanat eğitmeni değildi. Bir gravür ustası olan Stock, Breikopfların evinin üst katındaki evde, karısı ve iki genç kızıyla (sonraları Schiller'in en yakın iki arkadaşıyla evlendiler) birlikte yaşıyordu. Goethe ondan büyük bir şevk ve sabırla çalıştığı gravür dersleri aldı. Ayrıca zaman zaman kitapları ciltlemek için mukavvaları da oyarak kendisini oyalıyordu. Goethe'nin meşgu-

liyetlerinin neredeyse sınırı yok gibiydi. Üstlendiği her işte üstün olmayı beklemese de, bu gayreti ona iyi ve kötü eseri birbirinden keskin biçimde ayırıp doğru ve kalıcı ilkelere göre biçimlendirilmiş olanları takdir etmek ve onlardan keyif almak için yeterli ölçüde bir kavrayış kazandırdı.

Leipzig'teki iyi resimlerin tümünü görmüş olan Goethe, 1767'de Dresden'deki resim galerisini gezmek amacıyla kısa bir tatile çıktı. Orada, dostça bol bol sohbet ettiği saygıdeğer ve esprili bir kunduracının evinde konakladı. Galerideki tüm büyük ekollerin resimleri ilgisini çekse de Hollanda ekolüne ait olanlar gerçeğe uygun oluşlarından ötürü onu en güçlü biçimde etkileyen eserlerdi. Hayran kaldığı başyapıtlar, onları gezmeye günlerce devam eden Goethe'nin zihnini öylesine derinden etkilemişlerdi ki gerçek dünyaya döndüğünde çevresindeki şeyleri sanki bir resmin parçalarıymış gibi görmekten kendini alamıyordu. Kunduracı arkadaşı bile sanki Ostade'nin tuvalinden fırlayan bir figür gibi görünüyordu.

Goethe resim sanatından güçlü bir biçimde etkilense de edebiyat onun gerçek dostuydu. Latin klasiklerini giderek artan bir zevkle okuyor olmasının yanı sıra bir tür mutluluk içgüdüleriyle dehasının gelişmesi için en uygun yazarlara yönlendirildiği yeni izlenim ve dürtülerle çevrili olduğunu da hissediyordu. Frankfurt'tayken Shakespeare'i, Wieland'ın çevirisinden okumuş olan Goethe'nin karşısına şimdi de Dodd'un *Beauties of Shakespeare*'i çıkmıştı. Bu kitaptaki seçmeleri okumak henüz Shakespeare'in gerçek değerini keşfetmesini sağlamasa da sonraki aşamalarda elde edeceği daha derin kavrayışın özünü oluşturmuyordu. Kariyerine başladığı Pietist* tutkularını ardında

* Goethe, Hermann Hesse gibi yazarları etkilemiş olan, özellikle Almanya'da

bırakmış olan Wieland artık düzyazı ve şiirlerini basit Epiküryen felsefesiyle süslüyordu. Son dönem yazılarının her birini büyük bir şevkle okuyan Goethe, tüm hatalarına rağmen fikirlerini canlılık, incelik ve zarafetle sunmasını iyi bilen Wieland'dan çok şey öğrendi. Lessing'in 1766 yılında yayımlanan *Laocoon*'unu okuduktan sonra döneminin diğer gençleri gibi kendisinin de kitaptan büyük bir haz aldığını, başyapıtın ciddi ve mükemmel bir ruha sahip olduğunu söyledi. Tıpkı bir şimşegin parıltısı gibi bu eser de sanatları birbirinden ayıran geniş çizgileri açığa çıkarıyordu. Ayrıca her sanatın, ancak kendi sınırları dışına taşmadığında en yüksek amacına ulaşabileceğini ve tüm sanatlar arasında şiirin doğası gereği en derin, en geniş kapsamlı ve en görkemli sanat olduğunu gözler önüne seriyordu. Tüm bunlar Goethe için yeni şeylerdi ve onu eleştirel düşüncenin temel sorunları üzerine kafa yormaya teşvik etti. Lessing'in, Almanca'da hâlâ türünün en muhteşem biçimlendirilmiş oyunu olan *Minna von Barnhelm*'ini de aynı şevkle karşıladı. Diğer Alman oyun yazarlarının aksine Lessing motiflerini doğrudan dönemin yaşamından seçerken, bu motifleri kalıcı bir biçimde çekici kılacak yaratıcı bir hayal gücü ve incelikle bezeyerek ifade ettiği için eser Goethe'yi çok etkiledi. Goethe, 1768 baharında Leipzig'te bir ay geçiren Lessing'i ne yazık ki göremedi. Aşağı yukarı o vakitlerde, onun çok saygı duyduğu ve antik dönem sanatı üzerine kaleme aldığı yazılarıyla Goethe'nin entelektüel yaşamını zenginleştiren ve geliştiren en önemli isimler arasında yer alan Winckelmann'ın cinayet haberiyle sarsıldı.

güçlü olan Protestanlık kökenli din akımıdır. Pietizm, dinsel yaşamda reform olmasını amaçlar. Özellikle mistik bir anlayış geliştirmiş ve kişisel duyguyu dindarlığın temel ögesi sayarak kişisel ahlaki güçlendirmeye çalışmıştır. Dogmacılık ve kilise baskısına karşı çıkan bir öğretidir. (e.n.)

Leipzig'e gelişi itibarıyla, Goethe tiyatrolara düzenli olarak katıldı, hatta ara sıra Schönpkopfun evinde oynanan halka kapalı oyunlarda rol aldı (komedi kısımlarında her seferinde kayda değer bir başarıyla). Tiyatro oyunları devamlı aklının bir köşesinde yer ediyordu ve sahneye aktarılacak bir oyun yazmayı denemek istiyordu. Bunun üzerine 1767-68 kışında *Die Laune des Verliebten* (Âşığının Haleti Ruhîyesi) ve *Die Mitschuldigen* (Karmaşıklıklar) adında iki oyun yazdı. İlki aslında Annette Schönpkopfla ilişkisine dair deneyimlerinin bir sunumuydu. İkincisiyse Gretchen'le ayrılığına yol açan olayla bağlantılı olarak diktatini Frankfurt'a odaklayan durumların tatsız bir tasvirini yapıyordu. On iki hecelik kafiyeli dizeler biçiminde yazılan her iki eser, çoğu çağdaşı gibi Goethe'nin de hâlâ klasik Fransız tiyatrosunu model aldığını göstermektedir.

Goethe, Leipzig'te hiciv sanatına fazlasıyla düşkün bir şair olarak tanınıyordu. Otobiyografisinde, bir zamanlar Almanya'nın edebi diktatörü olarak tanımladığı Gottsched'i ziyaretini anlatır. Bu matrak anlatım tarzından, kendi günlerinin sona erdiğini anlamakta zorlanan bu katı ihtiyarın ziyaretine alaycı bir tavırla gittiğini görmek zor değildir. Asil üslubuyla övünen Clodius'uysa, şatafatlı dizelerinin parodilerini yazarak çileden çıkarmıştı. Ancak özünde Goethe bu tür eserleri bile bir hayli önemseyecek kadar cömertti. Onun en çok hoşuna giden şey kendi düşünce ve duygularına dolaysız bir şiirsel anlatım kazandırmaktı. Bu sebepten dolayı Leipzig'te bulunduğu dönemde epey fazla sayıda şarkı sözü yazdı ve bunlardan bazıları Breitkopf kardeşlerin büyüğü tarafından bestelendi. Bunlar, daha sonraki dönemlerde ürettiği yine aynı türden eserlerin tanımlanamaz büyüğüne nazaran eksiksiz bir ritim duygusundan yoksun olsalar da, en azından ustalık

dönemindeki ifade etme yeteneği ve canlılığından bir ipucu verir nitelikteydi.

1767'de Goethe Schönkopfları, Kanne adında Sakson bir avukat arkadaşıyla tanıştırdı. Kanne'nın, Annette'nin cazibesine kapıldığını fark eden Goethe, Annette'nin de onun bu tavrına kayıtsız kalmadığını görünce büyük bir kederin içine düştü. Teselli aramak için doğaya kaçarak ve genç kadınların güvenilmez oluşları üzerine iğneleyici dizeler yazarak öfkesini bastırmaya çalışsa da bunların tümü boşunaydı. Bütünüyle acınası bir halde olan Goethe'nin çeşitli diğer nedenlerin de yol açtığı mutsuzluğu, sonraları yaşamının düzenini bozup onu ağır biçimde hasta etti. Nihayetinde 1768'in bir haziran akşamı şiddetli kanaması olunca aceleyle bir doktor çağırıldı. Bir müddet ciğerleriyle ilgili bir hastalıktan mustarip olduğundan endişe edildi. Hastalığı süresince dostları tarafından şefkatle bakılan Goethe, iyileşme evresinde dostu Frederika Oeser'yla ettiği canlı ve coşkulu sohbetlerle neşelendi. Frederika, zamanında kırsalda kendisini ziyarete gelen bu genç dostunun veremden öleceğine yönelik saçma düşüncelere kapılmasına gülerdi. Bunun birlikte iyileşme süreci yavaş olduğundan en sonunda Frankfurt'a geri dönmeye karar verdi ve önemli işlerin başlangıcına vesile olduğuna inandığı doğum gününde yola çıktı. 26 Ağustos gününde Schönkopflara uğrayıp kendisine ayda bir defa yazmasına izin veren Annette'ye veda etti. Belki bunun onu son görüşü olduğu düşüncesinden duyduğu üzüntüyle yola çıkmadan önceki son günün akşamı Annette'nin evine bir defa daha gitme dürtüsüne karşı koyamadı. Işıkların yankı olduğunu görüp evin kapısının önündeki basamaklarda dolansa da, içeri girmeye cesaret edemedi.

Frankfurt'a vardığında, hasta genç adamı annesi ve kız kardeşi sonsuz şefkatle karşılarken onu solgun ve zayıf gö-

ren babası, büyük bir heyecanla beslediği umutların suya düşmesi karşısında hissettiği acıyı sakladı. Yeniden evinde olduğu için mutlu olan Goethe, günlerini çizim ve gravür yaparak geçiriyordu. Annette'ye küçük armağanlar gönderiyor, Oeser ve Leipzig'teki diğer dostlarına neşeyle mektuplar yazıyordu. Ancak yıl sonuna varmadan yeniden güçsüz düşen Goethe, bu kez farklı bir hastalıktan mustarıpti. Oğlunun çektiği bu korkunç ıstırap karşısında ümitsizliğe sürüklenen annesi, İncil'i eline alıp gözünün takılacağı ilk cümleyi kendisine kılavuz kabul etmeye kararlıydı. Neyse ki Yeremya'nın, "Samiriye dağlarında yine bağ dikeceksin. Bağ dikenler üzümünü yiyecekler," sözleriyle karşılaşan annesini birden rahatlama hissi sardı. Sonraları da bu söz onun en gözde "vaadi" olarak kaldı. Goethe çabucak toparlansa da 1769 yılının başlarında bir ay boyunca odasına kapanmak zorunda kaldığı bir başka hastalığa yakalandı. Böylece şiddetli biçimde sarsılan bünyesinin eski durumuna geri dönebilmesi için zamana ve ihtiyata ihtiyaç olduğu açıklık kazandı.

Annesinin en yakın dostları arasında, Moravya kilisesine bağlı ve güvenilir bir insan olan Fräulein von Klettenberg de vardı. Soylu, saf ve onurlu karakteriyle derin ölçüde mistik bir dindarlığı bünyesinde birleştirmişti. Hastayken ona çok büyük bir nezaket gösteren Fräulein von Klettenberg, Goethe'nin zihninde çok güçlü bir etki bıraktı. Bu dönemde Goethe büyük bir ciddiyetle sık sık insan yaşamı ve kaderine ilişkin en derin sorunlar üzerine düşündü. Hatta Teslis, Şeytan, Tanrı, İnsan, Düşüş ve Kurtuluş öğelerinin yer aldığı detaylı bir teolojik sistem bile kurdu. Kurumsal düşünme denemeleri, Fräulein von Klettenberg gibi Moravya kilisesine bağlı biri olan doktoru tarafından yönlendirildiği simya çalışmalarıyla bağlantılıydı.

Goethe, simya yasalarıyla paralel birçok deney yürütmekle yetinmeyip bu konuyla alakalı yazılmış eline geçen tüm eski kitapları da okudu.

1769 yılı sonbaharında Breitkopf tarafından bestelenen melodileriyle birlikte yazdığı şarkı sözlerinin birkaçından oluşan bir cilt kitap Leipzig'ten ona gönderildi. Goethe artık başka işlerle meşgul olduğundan dolayı gönderilen bu kitap ona pek bir haz vermedi. İngiltere'ye giderken Frankfurt'tan geçen General Paoli'yle göz göze gelişi onu çok daha derinden etkilemişti. Paoli'nin soylu ve romantik kariyeri Boswell'in, Boswell vasıtasıyla Johnson'ın ve Korksikah kahramanın yakında Londra'da bir araya geleceği parlak edebi topluluğun tüm diğer üyelerinin olduğu gibi Goethe'nin de şevkini alevlendirmişti.

O sıralarda Annette'nin, arkadaşı Kanne'yle nişanlandığını öğrendi. Bu haber üzerine umutsuzlukla sarsılan Goethe, son anda onların birliklerini bozacak bir şey olmasını ve arkadaşının yerini kendisinin almasını umuyordu. Öte yandan Annette onunla aynı hisleri paylaşmıyordu. Ona duyduğu aşkın neden olduğu neşe ve eziyet, evliliğiyle birlikte çok geçmeden sonsuza dek ortadan kalkacaktı.

Babası, Goethe'nin hukuk çalışmalarına mümkün olduğunca kısa bir sürede geri dönmesini çok istiyordu. Dolayısıyla evinde geçirdiği bir buçuk yıllık aradan sonra 1770 yılının Nisan ayında Strazburg'a doğru yola çıktı (çeşitli sebeplerden ötürü diplomasını burada alması gerektiğinde karar kılınmıştı). Goethe artık 21 yaşındaydı. Sağlığına tam kavuşmuş olmamasına karşın, yapması gereken işleri bitirmek için yeterince gücü olan Goethe'nin artık ölümcül bir hastalıktan mustarip olma korkusu da kalmamıştı.

Fransız Krallığı'na ait bir vilayet olsa da Alsace özünde hâlâ Almandı. Bu durum devrim zamanı insanlar, kendilerini birer Alman olarak görmeye son verip Fransa'yla bağlarından gurur duymaya başladıklarında sona erecekti. Goethe Strazburg'a vardığında yabancı bir şehre gelmiş gibi hissetmedi. Şehir gerçekten de Fransız öğelerini bünyesinde barındırsa da kendisiyle aynı dili konuşan halk, Cermen atalarının gelenek ve göreneklerini sürdürüyordu. Frankfurt'ta olduğu gibi Strazburg'da da geçmiş dönemlerden esintiler mevcuttu ve tüm bunlar Goethe'nin dikkatini hemencecik çekmişti. Özellikle de o güne dek gördüğü en görkemli yapı olan katedralden (Notre-Dame) çok etkilendi. Bu yapının hem içini hem dışını iyice inceleyen Goethe, her zaman kötülen gotik mimarının sıkı bir hayranına dönüştü. Özellikle günbatımında sık sık kuleye çıkıp tepeden görünen geniş ve tuhaf manzaranın keyfini çıkarıyordu.

Eski balık pazarında takıldığı hoş mekânlardan birinde, sevdiği birçok öğrenciyle buluşup akşam yemeği yediği bir masası vardı. Bu masanın başında Salzmänn isminde, zevkli ve kültürlü bir adam olan orta yaşlı bir kâtip otururdu. Goethe'yi daha ilk bakıştan gözüne kestiren Salzmänn, onunla felsefe üzerine tartışmalar yürütmesinin yanı sıra lisans dönemindeki çalışmalarına ilişkin ona işe yarar ipuçları da verdi. Bu masada tanıştığı bir başka kişiye, otuz yaşında Strazburg'a tıp okumaya gelen ve geçim konusunda tanrıya bel bağlayan Jung Stilling'di. Stilling, Goethe'yle ilk karşılaşma anını hiçbir zaman unutmadı. O ve arkadaşı Herr Troost daha kimse gelmemişken masadaki yerlerini almışlardı. Çok geçmeden gelen konuklar arasında içeri canlı bir havayla giren, "büyük parlak gözlü, geniş alınlı ve güzel fizikli" genç bir adam vardı. Bu, Goethe'ydi. Stilling'in arkadaşı, "Mükemmel bir adam ol-

malı,” diye fısıldamıştı. Stilling de arkadaşıyla aynı görüşte olmasına karşın, Goethe'nin (sonraları hatalı bir izlenim olduğu anlaşılan) “cılgın bir genç” gibi gözükmemesinden dolayı başlarını belaya sokabileceğini düşünmüştü. Sonraları bir başka akşam yemeğinde bu önyargısından ötürü konuklardan biri Stilling'e gülmüştü. Başlarda sitem ettiği Stilling'in dostluğunu kazanmaya çalışan Goethe, ona samimi bir tavırla bağlanmıştı.

Salzmann'ın vesilesiyle Goethe, Strazburg'taki birçok hanede ağırlandı. Hastalığı döneminde onu güçlü bir şekilde ele geçiren mistik fikirlerin hâlâ bir nebze etkisi altında olsa da bunlar etrafındaki sosyal hayata katılmasının önüne geçmedi. Dans partileri Frankfurt ve Leipzig'te o zamanlar yaygın değildi. Onun için büyük bir yenilik olan dansa, Goethe hiçbir zaman yeterince doyamıyordu.

Paris'e dönüş yolunda Strazburg'dan geçen genç prenses Marie Antoinette'i görme zevkini yaşadı. Haziran ayında öğrenci arkadaşı Weyland'la, Vosges dağları üzerinden Saarbrücken'e bir at gezisi yaptılar. Geri dönerken Niederbronn'da karşısına çıkan antik sütunlar, üzerine yazılar kazınmış sunaklar ve diğer Roma kalıntıları onu hayrete düşürdü. Çiftlik alanları boyunca yayılmış bu nesneler, büyük Roma uygarlığının canlı bir resmini gözünün önüne getirdi.

Strazburg'a diplomasını almak için gelmiş olduğunu unutmayan Goethe, yirmi birinci yaş gününden hemen sonra üniversitedeki derslere düzenli biçimde katılıp sınavlarını geçti. Ardından, “Tüm yurttaşların uymakla yükümlü olduğu bir dini kavrayış biçimi oluşturmak devletin görevidir,” doktrini üzerine yazacağı bitirme tezini hazırlamaya başladı. Üniversitede geçirdiği süre boyunca

kimya, anatomi ve diğer bilimlerle de ilgilendi. Ayrıca Niederbronn'da karşılaştığı değerli nesnelerden esinlendiği, Alsace'ın antik yapıları üzerine yaptığı çalışmaya da bir hayli zamanını adadı.

1770 yılının Eylül ayında bir gün Goethe “Zum Geist” adlı hanın girişinde tesadüfen genç bir papazla tanıştı. Herder'in Strazburg'a henüz vardığını duyduğundan, bu kişinin onun ta kendisi olduğuna hiç şüphesi yoktu. Goethe onu saygıyla selamlayınca, herkes gibi Herder de bu genç öğrencinin yiğit duruşu ve samimi tavırlarından etkilenip onu hoş bir şekilde karşıladı ve onunla sohbet etmeye başladı. İkisi arasında yakın bir dostluğa yol açan bu durumun Goethe'ye önemli getirileri oldu. O zamanlar 26 yaşında olmasına rağmen sıkı bir disiplinden dolayı olgun bir karakteri olan Herder, canlı ve taze fikirlerle dolu iki makale derlemesinin yazarı olarak daha o zamandan iyi bir ün kazanmıştı. Dünyanın büyük yaratıcı ruhlarından biri olmasa da canlı ve sıradışı bir kavrayış yetisiyle donatılmış bir zekâsı vardı. Karakterinde de zihninin dünyaya uzanan kısmına ait fikirlere ilham olacak bir şevk ve soyluluk vardı.

Riga'daki vaizlik ve öğretmenlik işini bıraktıktan sonra bir süre Fransa'da kalan Herder, yakın bir zaman önce Strazburg'a kadar eşlik ettiği genç Holstein-Eutin Prensi'ne özel öğretmenlik yapma görevini kabul etmişti. Darmstadt'ta nişanlandığı Caroline Flachslan'da evlenme teklifi ettiği Bückeburg'dan (çok geçmeden yerine getirilen) başpapazlık sözü alınca, artık bu özel öğretmenlik görevini bıraktı. Ancak, başını bir hayli belaya sokan bir göz hastalığından mustarıptı ve tedavi olma şansı olduğu için altı aydan fazla bir süre daha Strazburg'ta kaldı. Ağrılı bir ameliyat gerçekleştirildi ve iyileşme süreci de beklenenden daha yavaştı. Sürekli ziyaretine gelenlerden biri olan Goethe, bu

zorlu süreçte ona yardım etme fırsatını hiçbir zaman kaçırmadı. Karakterine ait tüm mükemmel niteliklerine rağmen çabuk sinirlenmeye ve biraz kibirli davranmaya eğilimli olduğundan, sağlıklı olduğunda bile Herder'le anlaşmak arkadaşları için bir hayli güçtü ve üstelik hastalığında bu huyu biraz bile düzelmemişti. Öte yandan karakterinin özündeki mükemmelliği gören Goethe onun bu duruma özgü kabalığına aldırış etmediğinden, bu yeni arkadaşına yönelik vefalı tavırlarının mükâfatını aldı.

Bu dönemde, Avrupa düşünce yapısı dünyanın görebileceği en büyük devrimlerden birine tanık oluyordu. Hiç şüphe yok ki hareketin öncüsü Rousseau'ydu. Rousseau bir edebiyatçı olarak Voltaire'in yanına bile yaklaşamazdı. Ne de Diderot'dan daha kapsamlı ya da onunla aynı ölçüde bir bilgi dağarcığına sahipti. Ancak onun fikirleri çağın en temel ihtiyaçlarını karşılıyordu. Rousseau halkın dikkatini insanlığa yönlendiren, peygamberlere has bir şevk ve heyecana sahipti. Fransız uygarlığını köklerinden sarsıtı, Almanya üzerinde de çok derin bir etki bıraktı. Kaliteli zihinler, her yerde dünyanın mevcut durumundan büyük bir hoşnutsuzluk duyuyordu. Rousseau'ya göre adaletten yoksun kurumlar tarafından bozulmadığı müddetçe daima saf ve soylu kalacak özsel insani niteliklerin, özgürce gelişimi ve dışavurumu adına norm ve geleneklere karşı çıkıp “doğa”ya dönüş için haykırıyordu her biri.

Rousseau hakkında ciddi çalışmalar yapan Herder, öğretisindeki tüm temel tezleri benimseyip onun bu doktrinlerini sadece yaşamın eleştirisinde değil, aynı zamanda edebiyata dair yargılarına da uygulamıştı ve ayrıca o andan itibaren Goethe'yi kendi entelektüel zenginliğinin bir paydaşı olarak kabul etti. Halihazırda Rousseau'nun bir okuru olan Goethe'nin zihni artık, erken dönem yazılarının ka-

rakterinden aşına olduğumuz gibi *La Nouvelle Héloïse* ve *Emile** ruhunun derinden etkisi altındaydı. Daha da önemlisi Shakespeare'in dehasının ihtişamını tamamen kavramış olmasının getirdiği faydaydı. Tüm şairler içerisinde Shakespeare, Herder'in öğrettiği biçimiyle doğanın en doğru yorumuna kavuştuğu kişiydi. Onun oyunları üzerine büyük bir hevesle çalışmaya dönen Goethe, onların güç ve güzelliklerinden daha önce hiç olmadığı kadar etkilenecek onlarda yatan anlamı tüketmenin mümkün olmadığını daha da güçlü bir şekilde hissetti. Herder'in; Swift, Richardson, Fielding, Sterne ve Goldsmith hakkında da söyleyeceği çok şeyi vardı. Goethe'nin de aralarında bulunduğu bir arkadaş çevresine neşeli, acıklı ve huzurlu cazibesıyla her birinin zevkle dinlediği *Wakefield Papazı*'ni** okuyordu. Herder'in etkisiyle Homeros okumaya başlayan Goethe, *Hamlet*'ten*** bile alamadığı güçlü ilhamı *İlyada***** ve *Odysey*'den***** almıştı. Macpherson'ın çevirdiği Ossian, Herder'in hayal gücü üzerinde büyük bir etki bıraktı. Aldığı bu hazzı Goethe'yle de paylaştı. Goethe de *Fingal* ve *The Songs of Selma*'da (Selma Şarkıları) ilkel edebiyatın görkemli ve büyüleyici birçok izine rastladı. Yine Percy'nin *Reliques*'ini (Eski Eserler) iyi bilen Herder'in etkisiyle, Goethe ilk defa şiirsel dürtünün en güzel dışavurumunun herkesçe bilinen şarkı ve baladlarda bulunduğunu öğrendi. Bunu öğrenmesi ona çok büyük bir haz verdi. Böylece elindeki derleme

* *Emile*, J. J. Rousseau, çev. Yaşar Avunç, İş Bankası Kültür Yayınları, 2009 (e.n.)

** *Wakefield Papazı*, Oliver Goldsmith, çev. Arzu Tontu Özgen, Doruk Yayınları, 1996 (e.n.)

*** *Hamlet*, William Shakespeare, çev. Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, 2008 (e.n.)

**** *İlyada*, Homeros, çev. Azra Erhat, İş Bankası Kültür Yayınları, 2014 (e.n.)

***** *Odyseia*, Homeros, çev. Azra Erhat, İş Bankası Kültür Yayınları, 2014 (e.n.)

halk şarkılarını, kendi sözlerini kullanarak yeni bir tarzda ve ancak ince bir zekânın üstesinden gelebileceği bir zara-fet ve basitlikle yeniden yaratma işine girişti.

Herder'in üzerinde bıraktığı etki sayesinde Goethe, Strazburg döneminde büyük bir entelektüel uyanış yaşadı. Hiçbir doktrinel yapıyı hakikatin tam ve nihai dışavurumu olarak görmüyordu. Bunun aksine Herder'den zihnini baş-kalarına bağımlı olmadan kullanabilmeyi öğrendi. Artık bizzat kendi gözleriyle baktığı dünyayı yargılayarak fikir-lerini özgürce test edebilmeye başlamıştı. Herder'le tam da ondan daha ileri düzeyde özgün bir zihne ihtiyaç duyduğu ve onun da buna ayak uydurabileceği bir gelişim evresin-deyken tanıştı. Öğretmeniyle yolları ayrıldığında, artık bir ustanın dizinin dibinde oturmasına ihtiyacı yoktu. Tıpkı sırlarını çözdüğü şairlerin yaptığı gibi dünya gerçekleriyle dolaysız biçimde temas edip, doğasının ona bir armağa-nı olan dürtüleriyle kendi kavrayış ve yaratıcılığının izini sürerek büyük başarılar elde etmenin mümkün olduğunu öğrenmişti artık.

Herder'le birlikte geçirdiği dönemde uyanan taptaze dürtüler Goethe'nin, derinlerdeki capcanlı ve ahenkli dünyanın zevkine varmasına olanak sağlamıştı. 1770 yılının sonbahar mevsiminde Weyland'la birlikte şirin bir Alsace köyü olan Sesenheim'a yolculuk ettiler. Weyland orada üvey kız kardeşlerinden birinin karısıyla akraba olduğu Papaz Brion'u ziyaret etmek istiyordu. Ağaçlar-la kaplı bir kırdaki bulunan bahçesinin yanında dikilen bu eski moda ihtiyara yaklaşırken, Goethe'nin kıpır kıpır olan ruhu bile güzellik ve dinginliği ilk bakışta göze çarpan bu manzaranın sakinleştirici etkisini hissetmişti. Gerçekten sıcakkanlı ve konuksever biri olan Papaz Bri-on'un biri evli dört kızıyla sekiz yaşında bir oğlu vardı.

Böylesine sade ve mutlu bir ailenin hiç var olmadığını düşünen Goethe (Oliver Goldsmith'in kim olduğunu henüz bilmediğinden bu düşüncesi sonradan ortaya çıkmıştı) bazen onları *Wakefield Papazı*'ndaki aileyle karşılaştırırdı. Bir anlık hevesle kendini olmadığı biri olarak tanıtırsa da çok geçmeden karakterini belli etti. Bu durum üzerine hoş karşılanınca birdenbire rahatladı. Papazın en küçük kızı Goethe'nin ilgisini çekecek yaşta değildi. Diğerleriyle onunla aynı yaşta olan Salomca ile on dokuz yahut yirmi yaşlarında olan Frederika'ydı. Nazik ve minyon bir kadının olan Frederika'nın gür açık renk saçları, koyu mavi gözleriyle güzel biçimli bir çehresi vardı. Oldukça hassas karakterine karşın, kırsalın tatlı ve şifalı havasından dolayı canlı bir görünüşe sahipti. Nazlı genç kız tavırlarının ardında derin bir tutkuyla bağlanabilecek bir kadın yatıyordu. Çetin ve dobra biri olan ablası Salomca'ya kıyasla çok daha çekiciydi.

Goethe otobiyografisinde bu sevimli kızla ilişkisini eşsiz biçimde betimler. Birçoğunun doğru olmadığı bilinen bu betimlemenin ayrıntılarına güvenmek imkânsız olsa da şüphe yok ki gerçekten olup biten her şeyi dürüst bir tavırla, ana hatlarıyla göstermektedir. Ancak şu kesindir ki Goethe Frederika'ya karşı, Gretchen ve Annette'ye duyduğundan daha derin ve kalpten bir aşkla doluydu. Onlarla ilişkisinin hiçbir zaman yüzeyden öteye geçmemesine karşın Frederika'ya duyduğu aşk, romantizm ve giderek alevlenen bir tutkuyla bezenmişti. Öte yandan Frederika'nın da bu genç şairin yaptığı kurlara direnmesi mümkün müydü? Bilinmeyen bir dünyadan yayılan göz kamaştırıcı ışık gibi birden yoluna çıkan bu genç adamın sıcaklığı karşısında onun da kalbi aşk, sevinç ve zevkle atıyordu.

Goethe ilk ziyaretinin hemen ardından Frederika'ya

Strazburg'un ona daha önce hiç bu kadar boş görünmediğini yazdığı bir mektup gönderdi. Bunu daha başka mektuplar da izledi ancak tüm bu mektupları daha sonra Frederika'nın ablası yaktı. Goethe onu görmek için Sesenheim'i sık sık ziyaret etti. 1771 yılında Paskalya bayramının hemen ardından, Frederika annesi ve kardeşiyle Strazburg'a geldi. Orada kaldığı süre boyunca birlikte geçirdikleri zaman mutlu olsalar da nedense Frederika kendini tamamiyle rahat hissetmiyordu. Bunun ardından Goethe onunla yalnızca, mutluluklarını yansıtan doğa onları çevrelerken baş başa kalabildikleri kırsalda mükemmel bir duygudaşlık yakaladıklarının farkına vardı.

Goethe, Hamsin Yortusu'nda tekrar onun evine gidip kısa bir ziyaretin ardından çalışmalarına dönmek niyetindeydi. Ancak Frederika pek iyi değildi. Günler, hatta haftalar geçmesine rağmen Goethe hâlâ Sesenheim'dan ayrılmamıştı. Ziyareti sırasında köyde oldukça ünlenecek Goethe; hasır işini öğrenmek, papazın at arabasını boyamak ve papaz evinin yeniden inşasının planını çizmek gibi çeşitli uğraşlar ediniyordu. Homeros çalışmasına devam edip Frederika'ya *The Songs of Selma*'dan yaptığı çeviriyi okuyordu. Bu sırada, âşıkların tutkusu durmadan büyüyecek kalplerinin derinlerine kök salıyordu.

Nihayet haziran ayının ilerleyen zamanlarında çoktandır bekleyen diplomasını almak için oradan gönülsüzce ayrıldı. Üniversite yönetimi, tezinde öne çıkan fikirlerin bazılarının hiç memnun kalmasa da yeteneğini kabul edip onu bir kamu münazarasında yer almaya yönlendirdi. Buyruk yerine getirildikten sonra lisans diplomasını aldı.

Goethe birkaç arkadaşıyla Yukarı Alsace'ta çıktığı kısa turun keyfini çıkarıyordu. Dönüşte Sesenheim'a bir veda

ziyaretinde bulunup ağıstosta bir kez daha Frankfurt'taki evine döndü.

Frederika'yla son konuşmasında ona bunun onu son görüşü olduğuna yönelik hiçbir imada bulunmadı. Yine de Goethe öyle olduğunu biliyordu. Bir sonraki karşılaşmaları sekiz yıl sonraydı ve birbirlerine yalnızca eski dostlar gibi davrandılar. Frederika ve ailesi, Goethe'nin ona evlilik teklif edeceğinden hiç şüphe duymamıştı. İlk başlarda evlilik düşüncesi Goethe'nin aklında hiç yoktu. Yalnızca Frederika'nın varlığı, tatlılığı, zarafeti ve güzelliğinin verdiği sevinç hissinin keyfini çıkarıyordu. İşin sonunda bu genç kızın kalbini kazanmanın getirdiği sonuçları engelleyemediği vakit, zihninde uzun süren şiddetli bir mücadele belirdi. Evlenme hazırlığı yapsalardı, Frederika onu gerçekten mutlu edebilirdi. Üstelik o da Frederika'yı zihninde bu mücadeleyi verecek kadar çok seviyordu. Hatta babasının bile onu gelini olarak kolayca kabul edeceğinden hiç şüphe duymuyordu. Öte yandan evlilik düşüncesi onu tiksindiriyordu. Tam da kaderinin bilincine varmaya başladığı bu dönemde evlenerek dehasını ortaya çıkarması için gerekli olan özgürlüğünü kısıtlamak istemiyordu. Frederika'yı derinden sevdiği kadar ona karşı güçlü bir yükümlülük de hissediyordu ama bedeli ne olursa olsun özgür olması gerektiğine karar verdi.

Frederika'ya yönelik bu davranışını asla meşrulaştırmaya çalışmadı. Günlerce yaralı vicdanının sancısını çekti. Mutlu bir evliliğin mümkün olduğu aşamaya ulaşmadığı için son kararında haklıydı. Ancak şunu da iyi biliyordu ki böylesi önemli bir meselede, durumun doğası gereği hayal kırıklığıyla sonuçlanabilecek bir beklenti yaratmamalıydı. Heyecanlı mizaca sahip bir şair için onu büyüleyen bu güç tümüyle karşı konulamazdı. Frederika aşkıyla birlikte

sahip olduğu her şeyi kaybetmiş olsa da onları birbiriyle birleştiren bağın kopmasına kalıcı bir kırılganlık duymadı. Büyük olasılıkla, ayrılıklarına yol açan şeyin daha derin sebeplerden kaynaklandığını düşündü. Kısa bir süre için birlikte dolaştıkları bu güzel ve romantik dünyanın hatırasını tüm hayatı boyunca canlı tuttu. Hatta kendisine talip olan başka insanlara, “Goethe'nin sevdiği bu kalp başkasına ait olamaz,” yanıtını verdiği söylenir.

Frederika'ya duyduğu aşk da onu en az Herder'le ilişkisi kadar güçlü, fakat başka bir yönden etkilemişti. Onunla tanıştığında da, ondan ayrılığında da zevk ve acının en derinlerine dalıp birbiriyle karşı karşıya gelen en kuvvetli hislerin çatışması arasında kalmıştı. Aşkla temas etmesi onun dehasını özgürce kullanmasına vesile oldu. Eski bir halk şarkısı olan *Heidenröslein*'i yeni bir biçimde sunduğu dönemde kendi tutkusuna ses veren çeşitli şarkı sözleri yazdı. Her ne kadar kısa olsalar da bu mükemmel şarkı sözleri, onun şiirsel niteliklerinin karakterini ciddi biçimde bulabileceğimiz en erken dönem eserleridir. Şarkı sözleri, ilk gayretlerinin aksine geleneksel kalıpların izlerini taşımaz, ancak onun kendi içsel dünyasının dolaysız dışavurumuydular. Beş yüz yıldır (Walther von der Vogelweide'in muhteşem dizelerini ortaçağ saraylarında krallara okuduğu dönemden beri) şiirde güç ve tatlılığın böylesine iç içe geçtiği bir örnek Almanya'da kök salmamıştı. Bu erken dönem şiirlerinde, yeni bir ilkbahar döneminin başlangıcının heyecan verici gücünü hissederiz. Onlar yer ve gökyüzünün güzelliğine duyulan tutkulu bir hazla doludur; aşkı konu alan her dizede samimiyet izleri taşır. Asil ve kusursuz melodiye sahip dörtlüklerde, hislerine en doğal çıkışı bulan bir zihinden kolaylıkla aktığı izlenimini yaratırlar.

Üçüncü Bölüm

Goethe eve vardıktan bir gün sonraki yirmi ikinci yaş gününde (28 Ağustos 1771) Frankfurt'ta avukatlık yapabilmek için başvuruda bulundu. Birkaç gün sonra avukatlık ve vatandaşlık yeminini ederek işe başlayan Goethe, çok geçmeden ilk davasını aldı (epey sıradışı bir davaydı, babasına dava açan bir çocuğu savunması gerekiyordu). Dava, müvekkilinin lehine sonuçlansa da hem Goethe hem de karşı tarafın avukatı dava sırasında kullandıkları sert ifadelerden dolayı birbirlerine sitem ettiler. Kış boyunca yalnızca bir dava daha üstlendi. Hukuk, Goethe'nin ilgisini çok az çekiyor olsa da bu işi profesyonel olarak yapmasının tek sebebi oğlunun seçkin bir avukat olduğunu görmeye kararlı olan babasını memnun etmektir.

Bu dönemde yürüttüğü tüm çalışmalar içerisinde onu en çok etkileyeni Shakespeare okumasıydı. Nihayetinde, taparcasına sevdiği bu şair vesilesiyle içinde uyanan duygu ve düşünceleri ifade etmenin bir yolunu bulması gerektiğini hissetti. Bunun ardından, 14 Ekim'de babasının evinde bir Shakespeare festivalinin düzenlenmesine karar verdi. Koordineli olarak Strazburg'da da benzer bir festival olacak şekilde bir düzenleme yapılmalıydı. Plan gerçekleştirildi ve Goethe -kendi deyimiyle- “dünya tarihinin gözlerimizin önünde, görünmez bir zaman ipliğinde hızla ilerlediği” oyunlara yönelik hayranlığını coşkulu bir dille ifade etti.

On altıncı yüzyılda Büyük Köylü İsyanı'nda önemli bir rol oynayan demir elli şövalye Goetz von Berlichingen'in

otobiyografisiyle Strazburg'da karşılaşmıştı. 1480 yılında doğan Goetz, ortaçağı modern dünyaya bağlayan dönemde adalet ve özgürlüğe hizmet ettiğini düşündüğü amaçlar uğruna kahramanca çarpışan savaşçılar arasında en yiğit olanıydı. Kendinden sonrakilerin onu yanlış anlamalarını engellemek amacıyla kaleme aldığı otobiyografisi, maceralarının içten ve yalın bir kaydıydı. Goethe onu okurken, görünüşteki farklılıklara rağmen Goetz'ün mücadele ettiği baskılarla kendi döneminde düşüncenin ve yapmacıklıktan uzak duyguların yeşerişine ket vuranlar arasında aslında oldukça büyük bir benzerlik olduğunu fark etmişti. Goetz dönemindeki tiran güçlerin, ruhunu zayıflatmasına asla müsaade etmeyip bireyselliğini ortaya koyarak kendi yüksek amaçlarına sadık kalmıştır. Goethe'nin karşısında arzularına ifade aracı olabilecek bir figür durmaktaydı. Bunun ardından Goetz'ü, ilk oyununun kahramanı yapmaya karar verdi.

Taslağa başlaması biraz gecikse de tüm düşünce ve dileklerini paylaştığı kız kardeşi Cornelia'nın da desteğini alarak 1771 yılı kışının başlangıcında işe koyulup yıl sonu gelmeden orijinal biçimiyle oyunu tamamladı. Bu biçimiyle eserin başlığı *Geschichte Gottfriedens von Berlichingen mit der eisernen Hand*, *dramatisirt*'di (Demir elli Gottfried von Berlichingen'in tarihi, dramatize edilmiş hali). Yazma sürecinde yazdığı her kısmı günün sonunda kız kardeşine okuyan Goethe, onun gösterdiği içten ilgiyle daha da cesaretlendi. Oyunun kopyalarını elyazması halinde Salzmann ve Herder'e gönderdi. Salzmann arkadaşını tebrik etmekte hiç vakit kaybetmezken, Goethe'nin dört gözle beklediği Herder'in cevabı epey uzun bir süre gelmedi.

Hemen hemen aynı dönemde Goethe dostluğuna büyük önem verdiği biriyle tanıştı. Bu kişi, ondan sekiz yaş

büyük olan Darmstadt kuvvetlerinin veznedarı Merck'ti. Uzun, cılız ve hantal görünüşlü bir adam olan Merck, arkadaşlarına mükemmel biçimde sadık bir edebiyat düşkünüydü. 1771'in sonuna doğru Frankfurt'taki bir kitapçı, 1772'nin başlarında yayına başlayacak *Frankfurter Gelehrten Anzeigen* (Frankfurt dergisi veya Frankfurt âlimden bilgiler) isimli dergiyi Merck'in yayına hazırlamasını istedi. Merck teklifi kabul edip yazarlarla sözleşme yapmak için Frankfurt'a geldi. Goethe onunla bu ziyareti sırasında tanıştı. İkili hemen arkadaş oldular. Goethe de *Gelehrten Anzeigen*'in kadrosuna katılıp iki sene boyunca çeşitli türden kitaplarla ilgili birçok eleştiri kaleme aldı. Bu eleştiri yazılarından Goethe'nin fikirlerinde, yargılarında ve onları ortaya koyuş biçimindeki bağımsızlık, canlılık, tazelik, keskinlik ve renklilik açıkça anlaşılıyordu. Güvenle söylenebilir ki tüm büyük şairler aynı zamanda büyük eleştirmendir de. Goethe de bu ilk eleştiri uğraşlarında, kabiliyetlerinin olgunlaştığı dönemde bu kurala istisna olmayacağını izlerini yeterince açık bir biçimde vermişti.

Goethe, Merck'i Darmstadt'ta birçok kez ziyaret etti. Orada Herder'in nişanlısıyla da yakın arkadaş oldular. Kadın, Bückeberg'daki nişanlısına sık sık Goethe'yi anlatan mektuplar yazdı. Bir seferinde Goethe, Frankfurt'tan Darmstadt'a yürürken şiddetli bir rüzgâra yakalanıp bir kulübeye sığınmak zorunda kaldı. Burada ağzından *Wanderers Sturmlied*'e (Gezginin fırtına şarkısı) ait olan dizeler döküldü. Bu mısralar, Jupiter Pluvius'un gücünü kutlamasıyla başlıyor, şairin kendi ruhunu zaman ve mekânda vuku bulan olumsuz durumlardan bağımsız kılmasına olanak veren dehayı öne çıkardığı çılgın ve düzensiz bir dizi mısrayla da devam ediyordu. Ayrıca bir şairin, sıradan genç bir anneyle (hiç kuşkusuz Niederbronn'daki deneyimlerini

akla getiren) antik tapınak kalıntılarından alınan taşlardan yapılmış bir kulübede sohbet ettiği *Wanderer* (Gezgin) ismindeki hoş şiiri de bu döneme aittir.

Babasının ve kendi akranı olan birçok genç avukatın geleneksel olarak yaptığı gibi Goethe'nin de Wetzlar'da bulunan imparatorluk mahkemesindeki işlerle ilgilenip deneyim kazanarak bu alandaki yeteneklerini kusursuz hale getirmesi bekleniyordu. Bu nedenle Goethe, Mayıs 1772'de Wetzlar'da bir daire kiraladı. İmparatorluk mahkemesindeki her avukat kendi uğraşını kendi seçiyordu ve Goethe de basit bir uğraş seçmekle yetindi. Wetzlar, Lahn nehrinin sol kıyısındaki büyüleyici kırsal alanda bulunan küçük bir şehirdi. Aydınlik yaz günlerinde, Goethe eski hukuk kitaplarına gömülmektense kimsenin olmadığı sakin vadilerde gezintiye çıkıp eskiz defterini manzara resimleriyle dolduruyordu. Ayrıca Yunan şairlerini okumaya da oldukça fazla bir zaman ayırıyor, özellikle de Pindaros'u okumaktan büyük haz alıyordu.

Ancak doğadan ve hatta Pindaros'tan aldığı haz bile çok geçmeden daha büyük bir tutkunun etkisi altına girmesiyle ikinci plana atıldı. Frederika'yla ayrılığı ona hâlâ üzüntü veriyor olsa da yaşadığı ayrılığın şokunu yeni bir tutkunun etkisi altına girebilecek ölçüde atlatmıştı. Hatta bu durum çok geçmeden gerçeğe dönüştü. Bir akşam Wetzlar'daki akrabalarıyla birlikte komşu kasabada gerçekleşecek bir baloya katılmak için yola çıktılar. Akrabalarının bir arkadaşı da onlara eşlik edecekti ve onu almak için arabayı durdurdular. Bu kişi, Wetzlar'daki bir devlet memurunun kızı olan Charlotte Buff'tu. On iki çocuklu bir ailenin en büyük ikinci çocuğu olduğundan dolayı annesinin yakın zamandaki vefatından sonra ev işlerini Charlotte devralmıştı. On dokuz yaşında, sarı saçlı ve mavi gözlü güzel bir

kızdı, kıvrak zekâsını ortaya çıkaran bir beceriyle en zor işleri hallederken bile canlılığını ve neşesini korurdu. Ona ilk bakışta âşık olan Goethe'nin karakterine özgü taşkınlığı yüzünden bu durumu gizlemesi mümkün değildi. Her gün öğleden sonra onu ziyaret ediyor, çocuklar onların etrafında oynarken çimlerde bu genç kadının ayaklarının dibinde yatmaktan büyük bir zevk alıyordu. Hatta karşı koyamadığı bir güçle oraya çekildiğinden dolayı akşam vakitlerini de sık sık onların evinde geçiriyordu. Charlotte de (ya da herkesin ona hitap ettiği gibi Lotte) tanıştığı tüm erkeklerden çok farklı olan bu genç adama ilgi duyuyordu. Ancak onu arkadaşstan öte görmüyordu, gösterdiği yakınlığı ve sevgisi de bir arkadaşta gösterdiğinden fazla değildi. Ne Lotte ona beklediği sevgiyi verdi ne de Goethe ondan bunu bekledi, çünkü genç kadın zaten bir başkasıyla nişanlıydı. Sevgilisi Kestner, Brunswick Elçiliği'nde kâtiplik yapıyordu. Goethe'den aşağı yukarı sekiz yaş büyük olan Kestner; katı disiplinli, hünerli, sözünden dönmeyen ve görevine sadık bir adamdı. Bunun yanında edebiyat konusunda da epey bilgiliydi. Goethe, Lotte'yle tanışmadan önce Kestner'i az çok tanıyordu. Çok geçmeden de Kestner'le ciddi bir yakınlık kuran Goethe, ondaki yiğitlik ve cömertliğe hayran kaldı. Kestner hiç kuşku yok ki Goethe'nin kalbinde kopan fırtınanın farkındaydı, ancak ne sözleri ne de bakışlarıyla ufacık dahi olsa bir kıskançlık gösterip de Lotte'nin özgürlüğünü kısıtlamak istemiyordu.

Bu ilişki Goethe için çok zorluydu, onu huzursuz ve mutsuz ediyordu. Nihayet dayanılmaz bir hal alan bu durumdan kaçarak kurtulmaya karar verdi. 10 Eylül'de Kestner'le bir parkta akşam yemeği yedikten sonra geceyi çiftle birlikte Lotte'nin evinde geçirdi. Konuşma hiç olmadığı biçimde karamsar bir hal almaya başlayınca Lotte görünmez

bir dünyaya gönderme yaparak sohbetin yönünü ciddiyetle çevirdi. Odasına döndüğünde her ikisine de veda mektubu yazdı. Sabah kalktığında yalnızca Lotte'nin mektubuna ayrı bir satır daha ekledi: "Her daim neşeli kal, sevgili Lotte, hep mutlu ol ve bunu hiç kaybetme! Ve ben, sevgili Lotte, senin gözlerinde değişmeyeceğime yönelik inancı gördüğüme öyle mutluyum ki... Elveda, binlerce kez elveda!"

Goethe, Lotte'yi her ne kadar aklından çıkaramasa da kendi mezarından hatta eli kulağında bir tehlikeden kaçtığı hissiyle aynı günün sabahı Wetzlar'ı terk etti. Henüz yayımlanan *Die Geschichte des Fraulein von Sternheim* (Fräulein von Sternheim'in Hikâyesi) adlı romanın yazarı olarak ünlenmeye başlayan Frau von Laroche'la, Darmstadt'ta tanıştı. Kocası, Trier Seçim Mahkemesi'nde yüksek memurdu ve Ehrenbreitstein Kalesi'nin hemen yakınındaki güzel bir köyün civarında oturuyorlardı. Frau von Laroche'un davetini kabul eden Goethe, doğayla bir kez daha buluşarak önceki haftalarda yaşadığı heyecanı izleyen depresyondan biraz olsun kurtulma umuduyla, yavaşça Lahn'ın aşağısında kalan Ren Nehri'ne doğru yola çıktı.

Frau von Laroche'un evinde kaldığı süre boyunca Merck, karısı ve küçük oğlunun da aralarında olduğu birçok misafir de evde ağırlandı. Kalbini ve hayal gücünü, oluşacak tüm etkilere sonuna dek açık tutan Goethe, dostlarıyla şen vakit geçirip Ren Nehri'nin hoş manzarasının keyfini çıkarıyordu. Her ne kadar ilgisini pek çekememiş olsa da Frau von Laroche onun kalbini ve güvenini kazanmıştı. Laroche'un iki kızından en büyüğü olan on yedi yaşlarında, siyah gözlü, içten ve güzel Maximiliane'yle çok kez hoşbeş ettiler. Maximiliane, Goethe için yeni bir tehlike yaratabilirdi, ancak tümüyle Wetzlar'da kalan kalbi buna izin vermedi.

Eylül ayı bitmeden Frankfurt'a dönüp birkaç hafta burada kaldı. Babasının evinde geçirdiği zamanının tümünü yeniden mesleğini yapmaya devam ederek geçirdi. Ancak gerçek işinin edebiyat olduğu konusunda kesinkes kararlıydı. Başından hislerini derinleştirip hayal gücünü harekete geçirecek öyle fazla olay geçmişti ki zor olan şey söyleyecek bir şeyler bulmak değil, aksine ortaya çıkmak için ruhuna baskı yapan düşüncelerin küçük bir kısmını bile dışavurabilmektir.

Herder'den, *Geschichte Gottfriedens von Berlichingen* adlı eserine yönelik heyecanla beklediği cevap sonunda Wetzlar'dayken geldi. Herder'in cevabı hiç de genç yazarın gururunu okşar nitelikte değildi. Oyun hakkında neredeyse hiç iyi söz söylememiş olan Herder, Shakespeare'in tarzına takılıp kalmanın eseri bozduğunu ifade etmişti. Goethe, bu denli içten olan arkadaşının eleştirisindeki dürüstlüğü fark edip eseri yeniden biçimlendireceğini açıkladı. Ancak Wetzlar'dayken bu denli yorucu bir işe girişecek havada değildi. Frankfurt'a döndükten sonraysa bu amacını gerçekleştirmek için pek vakti olmadı. Öte yandan oyuna gerçekten hayran olan Merck'in son düzenlemeler için ona baskı yapmasıyla 1773 yılının başlarında nihayet işe el attı. Üst kattaki odasına kapanıp günlerce oyun üzerinde çalıştı. Çalışmaya devam ettikçe işin içine daha çok gömülüp neredeyse kış bitiminde işini tamamladı. Yeni biçimini alan oyuna *Goetz von Berlichingen mit der eisernen Hand, Ein Schauspiel* (Demir Elli Goetz von Berlichingen, Bir Drama) ismini verdi. Eserini dönüştürme aşamasında Goethe'yi hâkimiyeti altına alan mükemmel sanat kavrayışına hayran kalmadan, bu yeni biçimi aslıyla karşılaştırmak imkânsızdır. Kendi başına güçlü ve ilgi çekici kusursuzlukta olsa da eserin bütünüyle uyumsuz olan küçük detaylar ve sahnele-

rin üzeri çizilmişti. Çok sonraları ustalığın, kendini “sınırlandırma”yla (*beschränkung*) açığa çıktığını kavradığında artık çoktan bu büyük hakikatin hayati öneminin farkına varmıştı.

Goethe tarihsel gerçeklere sıkı sıkıya bağlılığı, algılama biçimini geliştirme sürecinin olmazsa olmaz bir parçası olarak görmüyordu. Hikâyede Goetz’ü, Alman Köylü Savaşı’nın hemen ardından öldürmüştü, ancak gerçekte savaştan kırk yıl sonra ölen Goetz, V. Charles döneminde Fransızlar ve Türklere karşı yapılan savaşlarda yer almıştı. Öte yandan bir sanat eseri olan oyunu yargılarken onun kısmen yeniden ürettiği tarihsel gerçeklere dayanmaması gerektiğini bilen biri bu durumdan rahatsız olmaz.

Goetz, noksansız bir oyun olmaktan uzaktı. Goethe burada Shakespeare’in tarihsel dramalarının ruhunu yakalamaya çalışsa da, henüz bu aşamada, Shakespeare’in yaptığı gibi karmaşık bir dizi olayın bütünleşmiş bir tasarımını kurgulayabilecek kadar usta değildi. Bazı yerlerde bu ritmi yakalayabilmiş olmasına karşın bunlar eserin tümüne uyum sağlamaları amacı güdülerek tasarlanmış izlenimi yaratmazlar. Yine de bu eser, tartışmasız bir dehanın ürünüdür. Erken dönem on altıncı yüzyıl Almanya’sının yaşamında öne çıkan tüm öğeleri, geniş kapsamlı bir taslak halinde canlı bir anlatımla bize sunmaktadır. Konuştukları dilin bile zamanına uygun biçimde tasarlandığı bu eserde karakterler adeta yaşıyor, nefes alıyor gibidir. Goetz saygıdeğer, adil ve korkusuz bir savaşçıdır. Çağının gidişatına yönelik geniş bir kavrayışa sahip olmasa da, çevresindeki yozlaşmanın farkında olduğundan dolayı dürtülerinin saflığını koruması ve kendisini mükemmel kılan fikirlerini nasıl cesurca ve sertçe savunması gerektiğini biliyordu. Sert tavırlı ve açık konuşmayı seven biri olan Goetz, özün-

de merhametli ve insancıldı. Onun gibi basit ve anlaşılır olmayan birinin yanlış anlaşılmaya sebebiyet verebileceği en zor durumlarda bile Goetz'ün dürüstlük ve haysiyetinden şüpheye düşülemezdi. Samimi, aykırı ve doğrucu karakteriyle soylu yaradılışa sahip bu adam, Goethe'nin yaşadığı dönemin tam da ihtiyaç duyduğu karakterdi. Oyunun hedeflerinden biri de bu soyluluğun, on altıncı yüzyılda mümkün olabiliyorsa, on sekizinci yüzyılda da imkânsız olmadığını göstermekti.

Goetz'ün hareketli yaşamıyla birlikte dokunan aşk hikâyesi, sanatsal bakımdan oyunun en iyi kısmıdır. Goetz, Bamberg'de bulunan yozlaşmış bir papaz meclisinde genç ve parlak bir devlet adamı olan Weislingen'i tutsak alır. Şövalye'nin kız kardeşi Maria'yla birbirlerine aşık olurlar. Ancak Goetz veya arkadaşlarına karşı hiçbir girişimi desteklemeyeceğine söz verip papaz meclisine geri döndüğünde, Weislingen'in karakterindeki zayıflığı fark eden sinsi, zalim ve büyüleyici bir kadın olan Adelheid tarafından ayartılıp alt edilir. Kadın ona aşkını ilan edip karısı olur ve sonunda kadının yardımcısı olarak görev yapan bir uşak aracılığıyla adamı zehirler. Weislingen ve Adelheid, oyunun gerçekten çarpıcı figürleriyken Maria mütevazı, sevecen ve sadık bir karakter olarak resmedilmiştir. Weislingen'in, Maria'ya aşkını ve ondan kaçışını betimlerken Goethe'nin aklında olan kişi Frederika Brion'du. Oyun yayımlandığında bir kopyasını Salzmann'a gönderip onun doğrudan Sesenheim'a yollanmasını rica etti. "Zavallı Frederika, bu sadakatsiz adamın zehirlenmesiyle bir nebze de olsa teselli olacaktır," diye yazdı.

Oyun, kendi matbaa işletmesini kuran Merck'in bastırmasının ardından 1773 yılının yaz mevsiminde yayımlandı. Goethe'nin beklentilerinin çok ötesinde bir ses getirdi.

Klasik Fransız oyun birimleri o zamana dek Almanya'da fazlasıyla itibar görüyordu. Lessing bunların büyük sanat eserine hususi olmadığını göstermek için çok mücadele verse de, kendi oyunlarında bu kuralların ötesine geçmek için hiçbir çaba göstermemişti. Goetz'ün yazarı onları tümüyle görmezden gelip eserin geleneksel biçimlere uygunluğu yerine, karakterlerin canlılığı üzerine kafa yormaya cüret edebilmişti. Oyun bazı eski kafa eleştirmenlere neredeyse grotesk denebilecek biçimde abartılı görünse de gençler bu durumu yeni ve cesur bir özgürlük ruhunun parlak belirtisi olarak yorumluyordu. Tüm kural ve yapmacıklıkları bir kenara bırakan bu dahi adam, ilham arayışıyla gerçekliğe dalıp kelimeleri herhangi bir sanatsal kalıba boyun eğme zorunluluğundan kurtarmıştı. Her biri Goethe'yi önderleri olarak gören bir yazarlar ekolü kuruldu. Onların başında doğma büyüme Frankfurt'lu olan Klinger geliyordu. *Sturm und Drang* (Fırtına ve Coşku) isimli oyunun yazarıydı, sonraları eser yazıldığı döneme ismini* verdi. Goethe'nin Strazburg'da tanıştığı ve ayrılıklarından sonra Frederika Brion'un kalbini kazanmaya çabalayan Lenz de grubun üyeleri arasındaydı. Bu genç yazarlar bir hayli hırslı ve gayretli olsalar da özgünlükle sivriligi, tutkuyla aşırı duygusallığı ve şiirle kuru gürültüden ibaret hitabeti birbirine karıştırmışlardı. Artık onların eserlerine, edebiyat tarihinde ender görünen bir evreye ışık tutan belgeler olmaları dışında ufacık bir ilgi bile gösterilmiyor.

Oyununun yayımlanmasının ardından Frankfurt'un "ünlü" isimlerinden biri haline gelen Goethe, onunla ta-

* Deha Çağı ve Deha Dönemi olarak da bilinir. Alman edebiyatında romantizm ve aydınlanma dönemleri arasındaki yirmi yıllık bir süreyi (1767-1785) kapsayan bu akım, özellikle 20 ila 30 yaşlarındaki genç yazarların etkisinde gelişmiştir. (c.n.)

nışmak isteyen sayısız yabancıнын ziyaretine katlanmak zorunda kaldı. Dehasına yönelik güven kazanmasının ardından gelecekteki çalışmalarına yönelik beklentileri karşılıksız bırakmayacağından şüphesi yoktu. Goetz'e bahsettiği tüm iyi nitelikler Goethe'de de vardı ve bundan dolayı evrensel olarak takdir gören biriydi. Arkadaşları, onunla ettikleri samimi ve muhteşem sohbetlerde her daim neşe veren bir şeyler bulurdu. Bununla birlikte tam da bu sıralarda derin bir depresyon döneminden geçiyordu. Bu durum herhangi bir talihsizlikten ya da Lotte'ye ve Kestner'e duyduğu sevgiden kaynaklanmıyordu ki zaten onlar artık karı kocaydı ve Lotte'yi yalnızca arkadaşı olarak görüyordu. Mutsuzluğunun tümüyle ruhsal bir temeli vardı. Yaşadığı maddi dünyanın doyuramadığı arzulara sahipti. Yaşam üzerine düşünüp onun anlamını aradıkça, birçok soylu zihni meşgul edip kederlendiren o kadim sırrın altında eziliyordu. Zihninde ara sıra intihar düşüncesi belirirdi. Hatta otobiyografisinde, ışığı söndürmeden önce yatağının kenarına koyduğu hançerin göğsünü delip delemeyeceğini görmek için deneme yaptığını anlatır.

1773 sonbaharında Cornelia ile Schlosser evlenip Frankfurt'u temelli terk ederek Emmendingen şehrine yerleştiler. Kız kardeşinin yanında olması onun için sonsuz bir teselli kaynağı olduğundan, Cornelia'nın evden ayrılışıyla şiddetli bir darbe yiyen Goethe daha önce hiç olmadığı kadar içine kapandı. Aynı yıl içerisinde hâlâ genç bir kız olmasına rağmen Frankfurt'lu İtalyan bir tüccar olan Brentano'yla evlilik arifesindeki Maximiliane Laroche'u sık sık görebileceği haberini memnuniyetle karşıladı. Ne var ki bu mutsuz bir evlilikti ve Goethe'nin başına da yeni bir bela sarılmış oldu. Her zaman "anne" olarak hitap ettiği Frau von Laroche ve kızının iyiliğini düşünen Goethe, kardeşçe

bir yakınlık beslediği Maximiliane'yı yalnız hissetmemesi için Frankfurt'ta sık sık ziyaret etti. Çabuk öfkelenmeye eğilimli kıskanç bir adam olan Brentano bu ziyaretleri yanlış anlayıp bir gün Goethe'ye ağır bir dille hakaret etti. Goethe bu olay sonrasında epey sarsıldığından, bir daha o eve adımını atmadı. Uzun süre boyunca Maximiliane'yla yalnızca oyunlarda ya da başka yerlerde tesadüfen karşılaştı.

Goethe ne zaman bir sıkıntıyla boğulsa, kendini bundan kurtarmak için hayal gücünü çalıştırırdı. Biraz rahatlamaya ihtiyacı olduğunun farkındaydı. Zihnini halihazırda bir aşk hikâyesi meşgul ettiğinden, bir konu seçmek için çok çaba sarf etmek zorunda da değildi. 1772 yılının sonuna doğru, Wetzlar'da elçilik sekreterliği yapan Jerusalem'in intihar haberini aldı. Goethe'nin bu genç adamla hem Wetzlar'dan hem de Leipzig'ten bir tanışıklığı bulunuyordu. Evli bir kadına âşık olan Jerusalem, bu aşktan umudunu kestiği bir anda Kestner'den ödünç aldığı bir silahla kendini vurmuştu. Goethe, haberin ilk şokunu atlattıktan sonra bu hikâyeyi hayal gücüyle süsleyip sunmaya karar verdi. Ancak Jerusalem'in deneyimlerini yalnızca genel hatlarıyla biliyordu ve ilk kısımları Lotte'ye duyduğu aşk hikâyesiyle değiştirdi. Tasarının hayata geçmesi zaman zaman ertelense de, biçim vermesi için zihnini ele geçiren buyurgan dürtüler tarafından sürüklenerek görevini adeta büyük bir telaşla tamamladı. Mart ayının başlangıcında tamamlanan eserin büyük bir kısmı, bir önceki ayda yazıldı. Karakterler gözünün önünde öyle canlı duruyordu ki hikâyeleri mürekkebinden özgürce akarak şekil aldı. Aslına bakılırsa gerçekte bu hikâye, onun yaşamının bir dışavurumuydu ve esere *Genç Werther'in Acıları* ismini verdi.

Eser, Werther tarafından yazılmış bir dizi mektupla editörün eklediği bazı açıklayıcı notlardan meydana geli-

yordu. Hikâyenin fikir ve biçimini Richardson'a ve özellikle de *La Nouvelle Héloïse* (Yeni Heloise) ruhundan ötürü de yazarı Rousseau'ya derinden borçludur. Ancak *La Nouvelle Héloïse* geçmişe ait bir kitap olduğundan yalnızca edebiyat ve düşünce tarihi öğrencilerinin ilgisini çekerken, Werther hâlâ canlı olup güncelliğini kesinlikle kaybetmemiş bir eserdir.

Werther'in ilgi ve sempati uyandıran birçok özelliği vardır. Derin bir şair damarı ve doğaya karşı derin bir zaafı olan bu genç adam, iyi edebi eserlerin sıkı bir hayranıdır. Yoksul ve muhtaçlara karşı da her daim cömerttir. Gel gör ki yiğitçe kararlar almaktan aciz olan Werther'in en küçük bir kıskırtma karşısında gözyaşları sel olur ve bu hassaslığını üstün bir karakterin sahip olabileceği bir özellik olarak görüp bununla içten içe gurur duyar. Hikâye başladığında annesine kalan bir miras işiyle ilgilenmek için gittiği küçük bir taşra kasabasıdır. Homeros ve Ossian'ın kendisine eşlik etmesinden ve bulunduğu bölgenin hayranlıkla seyredip eskizini çizmekten bıkmadığı muhteşem manzaraları olmasından dolayı içinde bulunduğu durumdan hoşnutsuzluk duymaz. Lotte'yle ani karşılaşmasından sonra tüm varlığı dönüşüme uğrar. Onda daha önce hiç görmediği kadınsı bir güzellik ve büyünlük farkına varır. Lotte, onun yakınlığına kendini bırakmaz. Lotte'yi ilk defa, etrafında gürültülü bir şekilde koşuşturan çocuklara akşam yemeği verirken görür ve bu genç kadın onun bağlılığının en üstün sembolü haline gelir. Varlığından büyük bir heyecan duyar. Doğadaki tüm şeyler onun sayesinde dile gelir. Werther'in zihni yalnızca ona hizmet etme isteğiyle meşguldür. Genç kadın başka biriyle nişanlı olsa da sevgilisi evden uzaktır. Yokluğunda nişanlısı hakkında çok az şey düşünen Werther, kendi mutluluğundan yansıyan ıslıl ıslıl bir dünyada yaşar.

Nihayetinde, mektuplarını gönderdiği arkadaşının yalvarışlarına karşı koyamayıp Alman mahkemelerinden birinden teklif edilen diplomatik bir görevi, dünyevi işlerde yer almanın ruh sağlığını geri kazandıracağı umuduyla kabul ederek bu sefil durumdan kaçır. Ancak orta sınıfa mensup bir adam olduğundan onu arkadaşlık kurulacak biri olarak görmeyen bir grup insan tarafından hiçe sayılır. Hakaretler öyle bir dereceye gelir ki istifasını verip geçirdiği birkaç aylık bunalım döneminden sonra Lotte'ye geri dönme isteğine karşı koyamaz. Bu sırada genç kadın evlenmiştir. Yine de Werther'in tutkusu hiç olmadığı kadar şiddetli bir biçimde büyür ve onun kalbinin Albert'a ait olduğunu görmenin verdiği acıyla içi parçalanır. Lotte, Werther'e her zaman sıcak bir tavırla yaklaşmıştır. Onun çektiği acılara kayıtsız kalmayan bu genç kadın da, artık nihayet Werther'i sevdiğini kendi içinde de kabullenir. Ancak orayı terk etmesi için yalvararak onurlu bir şekilde kendisini ona adayacak başka bir kadınla evlenmesini ve arkadaşı olarak geri dönmesini öğütler. Albert'ın sürekli tetikte, kıskanç birine dönüşmesiyle birlikte son bir yıkılış bu yeni kurulan hanenin kaderini yazar. Lotte'nin tümüyle kendini kaybettiği hiddetli bir sahneden sonra, kalbindeki acıyla varoluşa karşı nefret duyan Werther, ıstırabına şiddetle son vermeye kararlıdır. Trajedi, Werther'in ölümüyle son bulur. Albert'tan yolculuğa çıkma bahanesiyle ödünç aldığı silahla kendini vurur. Üstelik silahı bulunduğu yerden alıp üzerindeki tozları temizledikten sonra büyük bir felaketin kapıda olduğunun üzücü sezişiiyle onu Werther'e teslim eden kişi Lotte'nin kendidir.

Werther, bir "akıl hastası"nın hikâyesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan düzyazılar arasında üstün bir konumu vardır. Hatta

Goethe bile, düzyazı biçiminde bundan daha etkili bir eser ortaya koyamadı. Werther'in hastalığı bireyin değil, çağın hastalığıydı. Anlayışlı insanlar; inançlarının, gelenek ve göreneklerinin ötesinde yaşamış, etraflarındaki dünyaysa çürümeye yüz tutmuştu. Kendilerini geçmişin tahammül edilmez boyunduruğundan kurtarmaya çabalasalar da henüz eski düşünüş biçimlerinin yerine koyabilecekleri hiçbir şey ortaya çıkmamıştı. Kayıtsız olanları uyandırıp bir araya getirerek yüce amaçlar için çaba sarf etmeye teşvik edecek hiçbir neden yoktu. Bu yüzden çağın en harikulade zihinleri (hatta diğerlerinden de fazla) kendilerini dünyadan soyutlayıp yüce uğraşların yokluğundan duydukları hoşnutsuzlukla, gelgitlerle dolu kişisel ruh halleri üzerine daha çok kafa yormaya itildiler. Hastalık derecesindeki duyarlılık ve aşırı bir duygusallığın etkisiyle, aç “benliğin” hiçbir zaman doyuma ulaşamadığı bu evrenin kocaman bir hata ve düzenbazlık olduğu sonucuna vardılar. Werther'de Goethe, bu hastalığın köklerine iner. Hikâyesinin kahramanının, kendi karakterinin tam bir temsili olarak görülmesini istediğini ileri sürmek oldukça hatalı bir yaklaşımdır. Werther, Goethe'yi muhteşem kılan yaratıcılık, irade gücü gibi karakteristik özelliklerden tümüyle yoksundu. Ancak Werther'in ruh hali kısa süreliğine Goethe'nin de ruh hali olmuştu. İşte bu nedenle bu yalnız ve kasvetli “sentimentalist”in* mektuplarını okurken o sanki kanlı canlı karşımızdaymış gibi zihnimizde canlanıveriyor, ruhunun en gizli noktalarına kadar onu tanımaya başlıyoruz. Goethe, kendi çok yönlülüğünü gözler önüne seren bu kısa fakat çarpıcı bölümü, bundan daha keskin bir anlatımla aktaramazdı. Ancak bunlar bile onun zihnin-den geçenlerin birebir yansıması değildi. Goethe, hikâye-

* Ahlaki yaşamın ölçütü olarak duyguyu öne alan öğretilerin genel adı. (c.n.)

nin tüm bu unsurlarını, güzel ve olması gerektiği biçimde asıl amacını açığa çıkarmaya hizmet etmeleri ve nihai sonuca giden yolu hazırlamaları için seçti. Zaten biz de kitabı kapatıp geriye baktığımızda başka hiçbir sonun mümkün olmadığını hissederiz. Werther, iyi bir kavrayış yetisiyle kararlı bir iradeye sahip olsaydı, şüphesiz kendi içindeki bu düğümü kolayca çözebilirdi, ancak bu karakter ve vaziyet sonucunda gelen yıkım kaçınılmazdır.

Werther'in ilk bölümünde sunulduğu biçimiyle Lotte, Goethe'nin yarattığı en zarif karakterlerden biridir. Başkalarının iyiliğine koşan neşeli ruhu, samimiyet dolu tavırları, gençliği ve güzelliğiyle candan şairane duyguları, kusursuz ve yetenekli mizacıyla Lotte öyle zarif (ama bir o kadar belirgin) bir biçimde betimlenir ki onu tanıyan herkesi, özellikle de Werther gibi hassas bir ruhu etkileyeceğinden hiç şüphe duymayız. İlk bölümdeki Lotte'nin ikinci bölümdekiyle aynı kişi olduğuna inanmak gerçekten zordur. Bu durum Goethe'nin bu karaktere dair düşüncelerindeki bir kusurdan kaynaklanıyor olabilir. Lotte bir ara tutku girdabına öyle güçlü sürüklenir ki bu durumun tutarlılığını sorgulamamıza müsaade edilmez. Ancak her şey sona erdiğinde, iki ayrı Lotte'yle karşılaştığımızdan şüphe ederiz. Sonraki bölümde bir hayal ürünü olan Lotte şüphe yok ki ağlak ve çaresiz Werther'le taban tabana zıt bir biçimde ortaya çıkan ilk bölümdeki mantıklı ve ağırbaşlı Lotte'dir. Canlı niteliklere sahip olsa da Albert, Werther'le Lotte'den daha az göze çarpar. Ayrıca konu Lotte olduğunda kapanış sahnelerini anlaşılır kılan bir şeyden söz edecek olsak bu, Albert'in haysiyetli tavırlarıyla çileden çıkaran saygıdeğer duruşu olurdu.

Werther'in bu denli büyüleyici olmasının sırlarından biri de onun yazılış tarzında yatar. Bu tarz, Goethe'ye has

olsa da herhangi bir marjinallik izi taşımaz. Eser güçlü, açık ve etkili bir anlatımın yanı sıra yazarın istediği şekle sokabildiği mükemmel bir esnekliğe de sahiptir. Hatta bu durum öyle doğal bir akışta sunulur ki okurken yazarın anlatım biçimine odaklanmak yerine hikâyenin akışına dalıp gideriz. Ayrıca *Werther*, hâlâ tüm yönüyle büyüleyici olan doğa betimlemeleri bulabildiğimiz ilk modern Alman eseri olarak da olağanüstü bir konumdadır. İnsanların bakışlarını, ihtiyaçları ve güzelliklerle dolu dış dünyaya çeviren kişi Rousseau'ydu. Goethe, Rousseau'dan doğal bir manzarayı yazılı anlatım yoluyla hayal gücünde uyandırma sanatının tüm inceliklerini öğrenerek, *Werther*'de hocasının başarılarının çok daha ötesine geçmiştir. Betimlemeleri çoğu zaman yalnızca çabucak çizilmiş eskizlere benzese de öyle kesin bir dokunuşla kâğıda aktarılmışlardır ki gerçekliğin tüm canlılığıyla kafada canlanmasında hiç başarısız olmazlar. Ayrıca bu anlatımlar hikâyeye ilgiyi de yoğunlaştırırlar, çünkü sadece doğayı resmetme amacı gütmeyen, aksine onu duygularla ilişkisi içinde konu alırlar. Manzaraları, onlarda kendi mutluluk ve hüznüne karşılık gelen bir güçle yeniden üreten *Werther*'in dolayımında* görürüz.

Şimdiye dek çok az eser bu denli güçlü bir etki yaratabilmiştir. *Werther*, Almanya'nın neredeyse her yerinde büyük bir hayret ve zevk karışımı bir duyguyla karşılandı. Eser, yazarının kalbinden çıkıp doğruca onu okuyanların kalplerine kazındı. Hikâyede, kendi hislerine tercüman olan bir sesle karşı karşıya geldiler. Birçoğu *Werther*'in bu kara talihine gözyaşı dökmekle kalmayıp kendini ifade ediş tarzından etkilenmiş ve hatta onun giydiği mavi ceket, uzun çizimleri, sarı yelek ve çorapları da giymişti. Çok geçmeden

* Bir akıl yürütmede, iki öge arasında bir bağ kurulması sonucunu veren süreç. (e.n.)

eser neredeyse tüm Avrupa dillerine çevrildi. Çok uzaktaki Cathay'de* bile Werther ve Lotte'nin yerli sanatçılar tarafından cam bardakların üzerine resimleri yapıldı.

Başlangıçta onca övgü arasında tek bir uyumsuz not vardı. Kestner, Goethe'nin kendisi ve Lotte'yle ilişkisini yanlış yorumlamasına ciddi biçimde kırılmıştı. Goethe başından geçenlerle özgürce oynayarak yalnızca kendi planına uygun olanları seçmesinin yanında, olgusal değer taşımayan bazı sahneler de eklediği için gerçekte hiçbir yanlış yorumlamadan söz edilemezdi. İlk bölümdeki Lotte, kara gözleri ve belki biraz idealize edilmesi dışında aslında Charlotte Buff'tur. Öte yandan ikinci bölümdeki figür tamamıyla hayal ürünüdür. Albert'e gelince, Goethe söz konusu karakteri tasarlarken özellikle birini düşündüyse bu kişi Kestner değil, Brentano'ydu. Sonunda Kestner kastedileni daha iyi anladı. Karısının farkında olmadan böyle ünlü bir aşk hikâyesinin yaratımında rol oynamasından da oldukça gurur duydu.

Goethe, *Werther*'i bitirdiğinde bir kişi kapsamlı bir günah çıkardıktan sonra nasıl hissediyorsa öyle hissettiğini söyler. Ruhunda biriken ağır yük o anlık kalktığından, bir kez daha özgürlük, mutluluk ve umut duygularıyla dolaarak yeni uğraşları dört gözle beklemeye başladı. Dertleri onu çok derinden etkilemiş bu karakterler hakkında şakalar bile yapıyordu. Berlin'de kendi döneminde çok daha iyi işler yapmış olan Nicolai isminde bir kitapçı ve edebiyatçı, eserin bir parodisini kaleme aldı. Bu parodide, Werther'le Lotte'nin gerçekte karı koca olup mutlu bir hayat geçirdik-

* İngilizcedeki *Cathay* sözcüğü (Kitanlılardan gelmektedir, Slav ve bazı Türkî cumhuriyetlerin dillerinde Çin'e karşılık gelen sözcük Kitay'dır), Çin'in tarihi bir adıdır. Şimdilerde bu sözcük İngilizcede daha çok Çin'in şiirsel bir ismi olarak kalmıştır. (e.n.)

leri ve Werther'in kendisini vurmaya çalıştığı silahın aslında tavuk kanıyla dolu olduğunu anlatıyordu. Goethe'nin yazdığı bazı dizeler bu onur kırıcı harekete gücendiğini gösterse de sonraları o da Werther ve Lotte'nin Nicolai'ın yanlış yorumlamasından şikâyet ettikleri eğlenceli bir diyalog yazdı. Werther, tavuk kanı yüzünden kör kalınca Lotte her ne kadar ona acısa da yeni görünüşünden hiç de memnun değildir. Kaşlarının hiçbir zaman eskisi gibi güzel olmayacağını bile söyler. *Yaşamımdan Şiir ve Hakikat*'te* Goethe, bu diyalogtan gururla bahseder. Bu durum, Werther'in yazma sürecinde üzerinde oluşan etkilerden tamamen kurtulduğunun göstergesidir.

Ancak henüz yeteneğini tam anlamıyla kontrol altına alamamıştı. Hangi konuda ustalaşacağına ilişkin zihninde birbiriyle çatışan birçok fikirle boğuşan Goethe'nin ruh hali de günden güne nedensizce değişiyordu. Bu denli karmaşık bir ruh haliyle ve bu kadar çok ilgi çekici şeyle temas halindeyken, bir anda içsel bir kararlılığa sahip olması oldukça zordu.

Werther'den sonra Frankfurt'ta, *Clavigo* ve *Stella* adlı iki oyun daha kaleme aldı. *Clavigo*, Beaumarchais'ye ait *Memoirs*'da geçen olayların dramatik bir yorumudur. *Memoirs*, 1774 yılının ilkbahar mevsiminde Paris'te ortaya çıktı ve aynı yılın yaz mevsiminde Goethe'nin oyunu yayımlandı. Yaratıcılık ve duyguların, kapsam ve derinliği bakımından *Clavigo*, Goetz'e göre çok daha yetersiz olsa da Goethe'nin yapılandırma yeteneğindeki şaşırtıcı ilerlemeyi gözler önüne serer. Önceleri hor görülen kurallara burada uyulur ve ilgi, hiçbir anlamı olmamasına rağmen felake-

* *Yaşamımdan Şiir ve Hakikat*, Johann Wolfgang Goethe, çev. Mahmure Kahraman, İş Bankası Kültür Yayınları, 2009 (e.n.)

te ulaşana dek durmadan büyür. Oyunun başlıca kusuru, hikâyenin başkahramanı olan Clavigo karakterinin büyük bir ilgi toplayamayacak kadar çelimsiz olmasıdır. Diğer yandan alaycı ve dikkat çekici bir karaktere sahip olan arkadaşları Don Carlos tarafından oynanan kısım üzerine, hâlâ dikkatlice incelemeler yapan Alman aktörler vardır. Kadın kahraman olan Maria kahrından ölür. Goethe, Clavigo'nun onu terk edişini betimlerken *Goetz*'te Frederika Brion'a yaptıklarının kefareti öder sanki.

1775 yılında yazılan *Stella*, Swift'in Stella ve Vanessa'yla ilişkisinden esinlenerek meydana getirilmiş gibi görünür. Goethe'nin geleneksel kalıplara uyarak yazdığı bu oyunda, hikâye ilerledikçe önceki oyunundan daha iyi durumda olan teknik becerisi ortaya çıkmaktadır. Ancak şimdilerde oyun, asıl biçimiyle dalga geçilmeden oynanamaz. Oyunun kahramanı Ferdinand, âşık olduğu Cecilia'yla evlendikten kısa bir zaman sonra özgürlüğünün karısı ve kızı tarafından gereksiz yere kısıtlandığını düşünüp onları terk eder. Daha sonra Stella'ya âşık olur, ancak sonunda onu da terk eder. Oyun başladığında, Stella'yla yeniden birleşme umuduyla geri dönmeye karar verir. Ancak Stella'yla karşılaştığında yanında ona eşlik eden karısı ve kızını da görür. Artık kafasını kurcalayan bir soru vardır: Bu iki kadından hangisini seçmelidir? Cecilia bu probleme ikisiyle birlikte de yaşayabileceği yönünde bir çözüm önerisi getirir. Stella'nın da gönül rızasıyla Ferdinand bu teklifi seve seve kabul eder. O dönemlerde bu tuhaf son, halkı hiçbir biçimde rahatsız etmemiş veya kafasını karıştırmamış gibi görünür, ancak otuz yıl sonra Goethe son bölümü değiştirip oyunu Ferdinand ve Stella'nın intiharıyla bitirir. Öte yandan olayların trajik bir biçimde sonuçlanması, tüm olay örgüsü içerisinde doğal bir görünüm elde edememiştir.

Erwin und Elmire ve *Claudine von Villa Bella* isimli iki kısa müzikal oyunu da bu döneme aittir. Her ikisi de iyi oyunlar olsalar da onları dönemin diğer oyun yazarları tarafından yazılan benzer eserlerden müziklerinin büyüleyici etkisi dışında ayıran özgün bir nitelik taşımazlar. Bu iki oyunun ilkinde Goldsmith'in *Edwin and Angelina* isimli baladından esinlenilmiştir.

Tahminen 1775 yılında Goethe.

Bu dönemde Goethe, ara sıra hepsinde özgür ve canlı bir hayal gücünün izleri bulunan kısa güldürüler kaleme alarak kendini oyaladı. Bunların en ünlüsü, bir pazar günü akşamüstü masadaki bir şişe Burgonya'yla birlikte aceleyle karaladığı *Cotter, Helden, und Wieland*'dı (Tanrılar, Kahramanlar ve Wieland). Goethe metni Lenz'e yollamıştı ve Lenz metni Goethe'den habersiz yayımladı. Düzyazı biçimindeki bu farsta* Goethe, Wieland'ın Yunan mitolojisini yanlış betimleyişiyle oldukça ince bir biçimde dalga geçer.

Goethe'nin kafası öyle fazla düşünceyle meşguldü ki planlarını gerçekleştirmesi imkânsızdı. Bir süre Muhammed'in hayatını şiirsel bir drama konusu olarak seçmeyi düşündü. Başından beri gerçekleştirdiği şeylere baktığımızda tasarladığı biçimiyle bu tema bize, onun yaratıcılığını en üst derecede ve en geniş kapsamıyla ortaya koyan

* Kaba Güldürü. Tiyatroda seyircileri aşırı abartılı ve saçma durumlarla eğlendirmeyi amaçlayan bir komedi türüdür. (e.n.)

bileceğini gösteriyor. Buna ek olarak çoğunluk tarafından kabul görmeyen hakikatleri duyurmak için kendini tehlikeye atan İsa'yla şiddetli bir fikir ayrılığına düşmüş *Avare Yahudi* efsanesi üzerine, İsa'nın temsil ettiği yüksek idealist tavırla Ahasverus'un temsil ettiği kaba dünyevi düşünme tarzı arasındaki zıtlığı ön plana çıkaran bir şiir kaleme almak niyetindeydi. Bu şiirden yalnızca, Goethe'nin saygı duyduğu bir şair olan Hans Sachs'ın tarzında beyitlerle yazılmış birkaç pasaj tamamlandı. Yazdığı şiirlerden bir başkasıysa erken dönem yazılarının en iyilerinden biri olan *Prometheus*'tur. Hâlâ ara sıra gitmeye devam ettiği Moravian Brethren Kilisesi, ona insanın kendi başına iyi bir iş başaramayacağı ve bu yüzden amacının doğaüstü bir ilham gelmesini hiçbir şey yapmadan beklemek olması gerektiği fikrini aşıladı. Bu düşünce, doğası gereği dur durak bilmez bir gayretle hareket eden bu genç şaire hiç uygun değildi. *Prometheus*'ta bu fikrin aksine, bireyin özgür düşünce gücünü yücelten bir kavrayış geliştirdi. Prometheus'un, Zeus'a bölüm bitişiinde verdiği cüretkâr söylev, yazdığı en muhteşem kısa şiirler arasında yer almaktadır.

Dördüncü Bölüm

Frankfurt'tayken Goethe'nin hayal gücünü büyük bir fikir ("Faust" fikri) harekete geçirdi. Faust efsanesini uzun zamandır biliyordu, hatta *Die Mitschuldigen* adlı oyununda kendini Dr. Faust'la kıyaslayan bir karakter yaratmıştı. Ancak Leipzig yıllarında, hikâyenin derinliklerinde saklı olan anlam hakkında ufacık bir fikre bile sahip olamayacak kadar tecrübesizdi. Söz konusu temanın içinde barındırdığı imkânların Strazburg'ta farkına vardı. Orada düşüncelerini epey meşgul eden bu hikâye, Frankfurt'a döndükten sonra da onun ilgisini çekmeye devam etti. 1774'te (ya da belki 1773'te), tüm eserleri arasında adını en çok duyuracak olan *Faust*'u yazmaya başladı. Frankfurt'tan ayrılana dek oyun üzerinde belli aralıklarla çalıştı. Mektuplarında oyundan söz edip bazı arkadaşlarına onların ilgisini çekeceğini düşündüğü pasajları okudu.

Frankfurt'ta yazılan orijinal *Faust*'un birinci bölümü, nihayetinde yayımlanan metindeki en temel şeylerin tümünü içermektedir.* Faust efsanesi, Goethe'nin oyunu için bir kıvılcım görevi gördü. Onun hayal gücünün süzgecinden geçerek mucizelerle dolu bir hikâyeden, çağın entelek-

* Weimar sarayından bir hanımefendi (Fräulein von Göchhausen), kendisi için orijinal *Faust*'un bir kopyasını yazdı. 1887 yılında elimize geçtikten sonra Goethe'nin eserleri edisyonuyla yayımlanan bu kopya, artık Saksonyalı Büyük Düşes Sophia'nın isteği üzerine yayımlanmaktadır. Ayrıca, oyun ayrı ayrı da yayımlanmıştır: "Goethes Faust in ursprünglicher Gestalt, nach der Göchhausenschen Abschrift, herausgegeben von Erich Schmidt (Weimar : Hermann Bohlau, 1887)."

tüel ruhunun tüm önemli öğelerinin vücut bulduğu derin ve tutku dolu bir fikre dönüştü. Goethe'nin sunduğu haliyle Faust, insanlığın en saf ve üstün arzularıyla donatılmış olağanüstü zekâyâ sahip bir adamdır. Oyun başladığında Faust, yıllarını çalışmaya adanmıştır, ancak gotik tasarımlı odasında bir gece yarısı yalnız başına otururken, hüznün ve pişmanlıkla emeklerinin boşa gitmiş olduğunu hisseder. Zihnini dolduran kuru ve soyut bilgiler onu tatmin etmez. Tüm bunlar ona her zaman özlem duyduğu bilginin birer taklidi gibi görünür. Kitaplarından öğrenip öğrenebileceğinden çok daha yüce bir şeyi arzular. Ta gökkubbeye dek yükselen güçlü bir titan olup da evrenin en gizli sırlarını öğrenmek ister. Bu yüzden sıradan yollarla hakikati bulmaktan ümidini kesen Faust, amacına ulaşmak için doğaüstü yöntemlere başvurur. Büyü kitabını açtığında *makrokozmos* sembolünü görür ve doğada birbirleriyle muhtesem bir ahenkle işleyen gizli güçlerle dolaysızca karşılaşarak bir anda hakikati idrak eder. Sonunda kalbi zevkle dolu bir halde kendine şunu sorar: Acaba bir tanrı mı oldum? Ancak hemen sonra fark eder ki aslında yalnızca bir izleyicidir. Hakikati salt bir rüya olarak görebilmekten çok daha fazlası için yanıp tutuşur. Varoluşun sonsuz pınarından içmek ve ruhunun yaşamın özüyle temas ederek zindeleştirmesini hissetmek istediğinden, ihtiyaç duyduğu coşkuyu elde etmek için bunun tamamına sahip olmalıdır. Tekrar kitabını açıp yeryüzü ruhunun* sembolünü görünce karşılaştığı kudretli ve cesur bir bilinç tüm varlığını heyecanla titretir. Elde etmek istemediği hiçbir başarı yoktur. Dünyayı dolaşıp her türden zevk ve kederi tecrübe etmek, hatta mahvoluşundaki gücü ve özgürlüğüyle övünmek ister. Görmek zorunda olduğu yeryüzü ruhuysa çağrılarına onun eşitlik

* Alm. WeltGeist. İng. Earth-Spirit. (ç.n.)

talebiyle alay ederek karşılık verip ortadan kaybolur ve onu bir kez daha ümitsizliğe terk eder.

İdealleriyle şaşkına dönen Faust, kendini duyular yoluyla ulaşılabilen hazların keyfini çıkarmaya bırakır. Orijinal *Faust*'ta ilk monolog sonrası ve Gretchen'in girişinin öncesinde, yalnızca Faust ve Wagner arasında ilk defa geçen diyaloga rastlarız. Ancak bu sahne üzerinde sonraları önemli değişiklikler yapılır. Bunlar; Mefistofeles'in becerikli öğrenciyi hayrete düşürmesi, Auerbachs Keller sahnesinin (başlıca düzyazı biçimindeki) bir taslağı ve yolun karşısına geçerken Mefistofeles'in şaşkınlığını gösteren dizelerdir (nihayetinde bu dizeler çıkarılmıştır). Goethe, görünüşe göre içinde aşk ve kederi barındıran hikâyeye geçmekte acelecidir. Bu hikâyede Faust'un yolu Gretchen'le kesişecek ve kendi ruhsal varlığını reddetmesinin anlamı da kendisini, yol açacağı trajik sonuçlarla açığa çıkaracaktı.

Faust, Gretchen'le caddede tesadüfen karşılaşış güzellğine vurularak koluna girmesi için hamle yapar, fakat Gretchen bu teklifi reddeder. Bu bölüm, Gretchen'in erkek kardeşinin yer aldığı kısımdan kısaca bahseden Wald und Höhle (Orman ve Dağ) ve Walpurgisnacht (Walpurgis Gecesi) başlıklı bölümlerin yazılmasını gerektirir. Trüber Tag'ın (Üzgün Gün) hemen öncesinde Faust ve Mefistofeles arasında geçen ve sonraları eserden çıkarılan bir diyalog vardır. En sondaki hapis sahnesiyse düzyazı biçimindedir. Bunun yanı sıra oyunun bu bölümü, Frankfurt'ta neredeyse son biçimini almıştır. Eser yayımlanacağı zaman birkaç dize ve ifade üzerinde değişiklikler yapılsa da, bu değişiklikler Goethe'nin zihnindeki orijinal taslağa ait hayati öğeleri değiştirmemiştir.

Gretchen hikâyesinin sunuluşu, Goethe'nin dehasının ortaya çıkardığı tüm ürünler arasında en iyisidir. Shakes-

peare'i kümenin dışında tutarsak, drama türündeki modern edebi metinlerde bu denli soylu bir eserle karşılaşmak zordur. Aşk ve güvenle dolup taşan kalbiyle saf, gösterişsiz ve neşeli bir genç kadın olan Gretchen karakteri, aslında Frederika Brion'du. Ayrıca onun Faust'la sohbet ettiği ilk sahneleri betimlerken belki de Goethe'nin aklında Sesenheim'da olup bitenler vardı. Ancak Frederika genelde sevgilisinin ifade ettiği alışılmadık fikirlere hayret eder ya da daha ziyade onlardan korkardı. Bunun yanında, Frederika'nın ona din hakkında sorduğu sorulara verdiği cevaplar, büyük olasılıkla Faust'un imanını dışavurduğu eşsiz dizelerle ruhsal bir yakınlık gösterir. Öte yandan Goethe, eserinde asla yalnızca ona ait kişisel deneyimlerini yeniden üretmez. Aksine bizi, gerçek yaşamda sıklıkla kavrayışımızı engelleyip yargılama yetimizi zayıflatan olumsuzluktan* soyutlanmış haliyle, karşımızda net biçimde duran ideal bir dünyaya götürür. Buna göre Gretchen, yalnızca Frederika da değildir; o, kalıcı bir kişi ve duygu tiplemesinin canlı bir temsilidir.

Frederika'nın aksine Gretchen, ruhundaki saflığı kirletmeye meyilli olduğundan yıkımını hazırlayan güçlerin etki alanına çekilir. Öte yandan ona duyduğumuz sempatiyi de asla kaybetmeyip her şey bittiğinde onun teolojik dogmaların işaret ettiğinden "kurtulduğu" hissine kapılırız. Sonraları şiir biçiminde yazılan son sahne düzyazı biçimindeki aslından daha ideal bir nitelikte olsa da dönüşüm sürecinde trajik derinliği ve gücüne ait bazı öğeleri kaybetmiştir. Goethe, insanlığın kaderindeki en üzücü ve korkunç şeyleri doğasına bağlı kalarak bu sahnede toplamaya odaklanmıştı.

* Felsefede zorunluluğun ve olanaksızlığın karşısı olan bir durumu tanımlamak için kullanılan bir kavram. Olumsuzluk, olması da olmaması da olanaklı olanın taşıdığı bir özelliktir. (e.n.)

Gerçekte Faust'un soylu bir mizacı olduğu ve kalbinin derinliklerinde hâlâ birtakım insancıl ve cömert dürtülerin bulunduğu bize sıklıkla hatırlatıldığından, Goethe'nin tasarladığı biçimiyle bu karakter, gelişiminin tüm aşamalarında ilgimizi çekmeyi sürdürür. Asla bayağı bir hazcı değildir, aksine evrenden verebileceğinden fazlasını talep ederek kendini ruhsal çaresizliğe sürükleyen bir idealisttir. Tez canlı, kararsız ve doyumsuz karakteriyle en az Faust kadar dikkat çekici olan Mefistofeles, sahnede ondan bile daha etkilidir. Mefistofeles ismi, çok sonraları yazılan ikinci bölümde soyut bir ilkenin sembolü olmaktan biraz fazlasını ifade eder. Ancak ilk bölümde, özellikle de Frankfurt'ta tasarlanan sahnelerde, Mefistofeles tümüyle yeni, canlı ve mükemmel bir karaktere sahiptir. Faust'un zihnini durmadan meşgul eden çatışkilara* Mefistofeles'in sabit hedefleri, içten sinizmi ve kara mizahından daha çarpıcı biçimde karşıtlık gösteren bir şey düşünebilmek imkânsızdır. Goethe, sözkonusu karakteri tasarlarırken Merck adlı arkadaşının bazı niteliklerinden esinlenmiştir. Merck, iyi ve onurlu bir insan olsa da sıcakkanlı ya da neşeli bir yaşam görüşünden yoksun olan bir ruh haline sahipti. Alaycı ve küçümseyici tavrı (*Dichtung und Wahrheit*'ta betimlendiği gibi) Goethe üzerinde iyi özelliklerinden daha kalıcı bir etki bıraktı. Merck'in alayvari taşkınlıklarından esinlenerek oluşturulsa da Mefistofeles aynı zamanda özgür bir hayal gücünün yaratımıdır.

Faust'la birlikte Goethe, kariyerinin ilk dönemlerinde varabileceği en yüksek konuma ulaştı. Biyografik açıdan bakarsak bu eser, *Goetz von Berlichingen* ile *Genç Werther*'in

* İki yasanın gerçekte ya da görünüşte birbirleriyle uyumsuzluğu. Genel olarak bir paradoksu ya da çözümsüz bir çelişkiyi tanımlamak için kullanılan bir terimdir. (e.n.)

Acıları'ndan bile daha fazla ilgi çeker. Goetz ve Werther karakterleri, Goethe'nin gelişim seyrinin belli bir aşamasını temsil ediyordu. Faust ise onun karakterini, kariyerindeki bambaşka bir gelişim aşamasının başlangıcı olarak bütün halinde temsil ediyordu. Goethe, gerçekten de iradesinin tutkuların boyunduruğuna girmesine izin vermemiş olsa da ruhu; ihtiraslar, ardı arkası kesilmeyen istekler ve Faust'un içini yiyip bitiren acının gizli sebebi olan hayal kırıklığıyla doluydu. Bu dönemde arkadaşlarıyla birlikteyken gerçekten içten gülüp eğlenmesinin yanında cana yakın mektuplar kaleme almış olsa da daha önce hiç karşılaşmadığı bir şeye hasret duyan ve karşısında duran dünyanın yatıştıramayacağı bu hasret acısının hiçbir ilacı olmadığını duyumsayan ruhunun derinliklerinde büyük bir çalkantıyla boğuşuyordu. Bu bakımdan belki de Goethe, kendi döneminin bir temsilcisi olarak kabul edilebilir. Fırtına ve Coşku döneminin takipçilerine, gerçek evrendeki hiçbir şey yeterli gelmiyordu. Onlara göre yalnızca kurumlar ya da gelenekler değil, aynı zamanda yaşamın işleyiş koşulları da özgür bireyin üzerinde haksız ve yaralayıcı bir sınırdı. İsteklerince eğip bükemedikleri tiran düzenine karşı tüm güçleriyle isyan ederek kendilerini harap ediyorlardı. Goethe de dehasının çiçek açtığı bir dönemde tüm bunlarla karşılaştığından, kendi çağındaki egemen eğilimlerin gücünü hissetmesi kaçınılmazdı.

Spinoza'nın *Törebilim** kitabı, Goethe'nin tam da Werther ve Faust'un kendi ruhunda yarattığı yükü atmaya çabaladığı bir dönemde eline geçti. Bu olay, büyük öneme sahipti. Spinoza'yla beraber daha önce hiç karşılaşmadığı üstün bir düşünme biçimiyle tanışmıştı. Spinoza'nın dü-

* *Törebilim* (Ethica), Benedictus De Spinoza, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 1996 (e.n.)

şünce sistemini asla tümüyle kabul etmese de, *Törebilim* Goethe'nin üzerinde silinmesi güç bir etki bıraktı. Kitaba yıllar boyunca tekrar tekrar geri dönüp her daim benimseyeceği bir şeyler bulurdu. Öğretilerinden büyük oranda ve kalıcı olarak yarar sağladığı tek filozof Spinoza'ydı.

Spinoza'dan öğrendiği hakikatler dışında, tez canlı ve doyumsuz ruhunun *Törebilim*'den büyülenmemesi neredeyse kaçınılmazdı. Şairane mizacı gereği, her daim duyguları ve hayal gücünün güdümünde düşünmeye meyilli olsa da Goethe'nin mantıksal metoda sadık kalınarak ruhsuz, soyut bir dille sunulmuş bu soğukkanlı ve görkemli akıl yürütme seyrinden etkilenmemesinin imkânı yoktu. Önyargılarını zihninden söküp atan, münzevi yaşam tarzının aksine umut dolu, şen ve cesur bir yaşam tarzını destekleyen bir filozofu keşfetmesiyle teselli buldu. Ayrıca evrenin muazzam güçlerinin, kocaman ve durdurulamaz bir düzenle ortaya çıktığı bu dünyada bireysel zihnin, ancak kendi varoluş ilkelerine sadık kalarak evrenin güçleriyle ebediyen uyum içine girebileceği düşüncesinden de oldukça etkilenmişti. Goethe'nin de belirttiği gibi Spinoza'ya cazibe katan şeylerden biri de soylu ve cömert mizacıydı. “Her kim Tanrı'yı hakkıyla severse karşılığında Tanrı'nın da kendisini sevmesini beklememelidir,” sözüyle Spinoza, Goethe'nin hislerine tercüman olmuştu. Hatta sonraları Goethe de, “Seni seviyorsam, bundan sana ne,” diye yazmıştı.

Frankfurt'ta kaldığı dönem boyunca Goethe, kendisiyle ya da dünyayla barışık olduğunu söyleyebileceği bir konuma neredeyse hiç ulaşamadı. Bununla birlikte Spinoza'nın öğretisi, onun için dili damağı kuruyan birine verilen soğuk su gibiydi. Bu yüce ve dingin ruhla kurduğu birlik, onu içsel hâkimiyetini güçlendirip yeteneklerinin ahenkli gelişiminin izini sürmeye yönlendirmişti.

Bitmek tükenmek bilmez bir gayretle çalışmayı sürdürse de Goethe, arkadaşlarını asla ihmal etmeyip üstüne bir de yeni kişilerle tanışma imkânı da elde etti. Fizyonomi hakkındaki çok konuşulan kitabı için hazırlıklar yapan Lavater, Goethe'ye Zürih'ten mektup yazmasının ardından 1774 yılında Goethe'nin babasının evinde bir haftalığına misafir olarak ağırlandı. Lavater, bundan yıllar sonra hâlâ zamanının en tanınmış din adamıydı, fakat bağınaz ve gururlu olduğundan onu çok yakından tanıyanlar kişiler bile din adamına sırtını dönmüştü. Öte yandan Goethe'yi ziyaret ettiği yıl henüz bunlar yaşanmamıştı ve Goethe, Lavater'ın bedensel (özellikle de yüz) dışavurumlar yoluyla zihni anlayabilme olasılığına yönelik sıradışı fikirlerine özel bir ilgi gösterdi. Goethe, Lavater'ın arkadaşı ve Rousseau'nun eğitim üzerine fikirlerinin sıkı bir takipçisi olan Basedow'la da arkadaştı. Ancak, Basedow sosyal ilişkilerde her ne kadar “doğallığı” savunsa da Goethe onun konuşmalarında sergilediği kaba ve küstah tavırlarından tiksiniyordu. Kendisi de hayat dolu bohemliğiyle herkesi kendine çeken hoş ve neşeli bir arkadaş olan Goethe'nin, dış görünüşünde herhangi bir bohemlik bulunmadığını söylemek yerinde olacaktır. Tersine öyle iyi giyinirdi ki (babasının hiç de hoş karşılamadığı) terzisinin ücretini öderken hep zorlanırdı.

Her ikisi de edebiyatta iyi işler yapmaya başlamış Jacobi kardeşlerin teyzesi olan Johanna Fahlmer de bir diğer yakın arkadaşıydı. 1772'de annesiyle birlikte Frankfurt'a yerleşen Fahlmer'la, Wetzlar'dan döndükten hemen sonra tanışan Goethe'nin bu genç, güler yüzlü ve zeki “teyze” kadar değer verdiği çok az arkadaşı vardı. Fahlmer, onun yeğenleriyle yakın ilişkiler kuracağından endişe duysa da Goethe onların yazılarından pek hoşlanmadığından uzun

bir süre kardeşlere yanaşmadı. Ancak 1774 yılında, onlarla tanışmanın iyi olacağını düşünerek Lavater ve Basedow'la birlikte Ems'te birkaç hafta geçirdikten sonra Ren'den Köln'e doğru yola çıktı. Koblenz'de yedikleri akşam yemeğini, esprili kısa bir şiirinde şöyle betimledi: "Bir kâhin sağda, bir kâhin solda ve ortalarında cihanın evladı." Köln'deki parti sona erdiğinde Goethe, Jacobi kardeşlerin yaşadığı Düsseldorf'a doğru yola koyuldu. Kardeşler aslında Elberfeld'de olduğundan, Goethe de oraya gitti. Goethe'den altı yaş büyük olan iki erkek kardeşin küçüğü Frederick Jacobi, onun üzerinde iyi bir etki bıraktı. Jacobi'lerin yazlık köşklerinin bulunduğu Düsseldorf yakınlarındaki Pempelfort'ta, ikili hemen arkadaş oldular. Birlikte Köln'e gidip öyle güzel bir gün geçirdiler ki her biri yorgun argın hantadaki odalarına çekildiklerinde Goethe yeni bir sohbet açma içgüdüsüne karşı koyamadı. Bunun ardından Jacobi'nin odasına gitti ve ikili Ren nehrine bakan pencerenin önünde oturup özgür bir zihin ve gönül birliğinin verdiği saf bir mutluluğun bir saat kadar daha tadını çıkardı. Goethe'nin daha önce bu denli derin bir sevgi beslediği arkadaşı olmamıştı. Üstelik ikisinin birbirlerine duyduğu sevgi karşılıklıydı. Bilgiye açık bir zihne ve iyi bir karaktere sahip olan Jacobi de onun arkadaşlığını kazanmış olmanın kıymetini iyi biliyordu. İkili arasında geçen en sürükleyici tartışma konusu, Jacobi'nin de aşına olduğu Spinoza'nın felsefesiydi. Konu üzerine birbirleriyle çatışan fikirlere sahip olsalar da bu durum, onların samimiyetinden ya da ilişkilerinin onlara vermiş olduğu hazdan hiçbir şey eksiltmedi.

1775 yılında Goethe, sonraları edebiyatta özgünlük yakalayan ve onunla aşağı yukarı aynı yaştaki Stolberg kontlarıyla keyifli bir yakınlık kurdu. Frankfurt'ta kaldıkları süre boyunca büyük hayranlık besledikleri Goethe'yle sık

sık akşam yemeği yediler. Bir gün, şaraplar bardaklara dolduğunda aralarında tiranların kanlarını dökmeye yönelik tükenmez arzularını ifade ettikleri şiir havasında bir sohbet geçiyordu. Goethe'nin babası gülümseyerek kafasını sallayıp onaylarken tiranlar hakkında hiçbir şey bilmeyen Frau Aja (annesine böyle hitap ederlerdi) bu genç şairlerin gaddar haykırışlarından ürküp şarap kilerinden getirdiği en eski ve en iyi şarabını göstererek, "İşte! Alın size gerçek bir tiran kanı. Bunun keyfini çıkarın ve canı düşüncelerinizden bahsetmeyi bırakın," demişti.

Goethe'nin, Frankfurt'ta geçirdiği son senenin (1775) merkezinde Lili Schöнемann vardı. Lili (Anna Elizabeth) ve iki erkek kardeşi, dul kalan anneleriyle birlikte yaşıyorlardı. Babaları varlıklı bir bankerdı. Frankfurt cemiyetinin en üst tabakasından olan bu aile, evini her akşam dostlarına açıyordu. Yeni yılın ilk günlerinde, muhtemelen yılbaşı akşamında, bu evde verilen bir partiye katılan Goethe, Lili'yi ilk defa o zaman gördü. O zamanlar 17 yaşında olan bu güzel, sarı saçlı ve mavi gözlü genç kadının, kendi sınıfından insanlarla devamlı bir arada olmasından gelen rahat ve özgüvenli tavırlarında zarafet vardı. Frederika Brion ve Charlotte Buff'tan çok farklı olsa da Goethe, onun güzelliğiyle büyüldü. Lili de eserleriyle ismini tüm eğitimli Almanlara duyurmuş bu genç ve yakışıklı şaire karşı koyamadı. Bazı yanlış anlaşılmalardan sonra ikili nişanlandı ve Lili, Goethe'ye bir kurdeleye bağlı küçük altın bir kalp verdi.

Lili'yi sevsen de nişan, Goethe'ye hiç mutluluk getirmedi. Lili'nin akrabalarından hiç hoşlanmıyordu, onun Lili'ye sıımsal açıdan denk olmadığını düşünüyorlardı. Özgür ifadeye büyük önem veren Goethe, Frau Schöнемann'ın şık partilerinde ona yapılan baskılara dayanamadı. Bunun yanında Lili'nin onun yerine seve seve geçecek erkeklerin iltifatlarına

karşılık vermeye canı gönülden hazır olduğunu görmek de onu üzdü. Goethe, bu genç kadının asla mutlak surette ona bağlanamayacağından ve karı koca olduklarında dahi onun kendisinden uzaklaşacağından şüphe duyuyordu.

Ruhu çatışmalı dürtülerle bölünen Goethe, sonunda kafasını çok fazla karıştıran bu durumdan bir süreliğine kaçması gerektiğini düşünerek mayıs ayının ortalarında Stolberg kontlarıyla (üçü de Werther gibi giyinmişlerdi) Strazburg'a doğru yola çıktı. Ardından oradan da Emmendingen'e kız kardeşini ziyarete gitti. Nişanlanması kız kardeşine tamamiyle uygunsuz görünüyordu ve Goethe'ye nişanı atması konusunda cesaret verdi. Sonrasında Zürih'e gitti ve orada Lavater tarafından samimiyetle karşılandı. Daha sonra yolunu güneye çevirip İtalya'ya doğru devam etmeyi düşündü. Bir taraftan da ondan bu denli uzakta olduğundan Lili'nin kıymeti daha da artmıştı. Genç kadının on yedinci yaş gününde St. Gotthard Geçidi* üzerinde olan Goethe, ona verilen altın kalbi öptükten sonra öyle güçlü bir yeniden birleşme arzusuyla doldu ki yönünü değiştirip evin yolunu tuttu.

Geri döndüğünde tüm eski zorluklar yeniden gün yüzüne çıkınca, Lili'nin annesiyle Goethe'nin ailesinin de istediği gibi sonunda nişan atıldı. Görünüşe göre sevgililer de bu durumdan pişmanlık duymadı. Lili'yle ilişkisi Goethe'yi, Frederika ve Lotte'yle ilişkisinde olduğu kadar etkilemiş değildi. Sonraki eserlerine ilham kaynağı da olmadı. Lili'ye olan aşkına yalnızca, *Neue Liebe, Neue Leben* (Yeni Aşk, Yeni Hayat) ve *An Belinden* (Belinda'ya) adında iki enfes lirikle, *Lili's Park* (Lili'nin Parkı) adında güzel, nükteli bir şiir borçluyuz.

* İng. The Pass of St. Gotthard. İsviçre'nin güneyinde bulunan Alplerdeki bir geçidin ismidir. (e.n.)

Goethe'nin, eserleriyle beraber yıldızı parlayan Frankfurt şehrinden ayrılma vakti neredeyse gelmişti. Artık tamamiyle yeni koşullarla çevrelenecekti. 1774 yılının sonuna doğru Frankfurt'tayken, o zamanlar on yedi yaşındaki Weimar'ın varis prensiyle onun küçük erkek kardeşi olan Prens Constantine'e takdim edildi. Varis prens buluşmadan öyle çok keyif aldı ki Goethe, onu Mainz'de de ziyaret etmek zorunda kaldı. Frankfurt'ta değilken eskiden yakın olduğu ve hürmet gösterdiği bir kişi olan Fräulein von Klettenberg'in ölümü, ziyareti hatırlanmaya değer kılan bir olaydı. 1775 yılının sonbahar mevsiminde varis prens, Weimar dükü oldu. Hemen ardından evlenmek için Stuttgart'a giderken, döndüğünde Goethe'nin karısıyla onu Weimar'da ziyaret etmesi için yalvardı. Goethe daveti memnuniyetle kabul etti. Ekim ayında genç Dük ve Düşes Frankfurt'a geldiklerinde, ziyaretin de birkaç gün sonra gerçekleşmesi planlandı.

Goethe'yle birlikte seyahat edecek memur olan Geheimerath Kalb, Stuttgart'ta kalmıştı. Frankfurt'a geri gelmesi öyle gecikti ki Goethe daha fazla tahammül edemeyip Weimar ziyaretinden vazgeçerek İtalya'ya doğru yola koyuldu. Heidelberg'te bir akşam elinde Kalb'in kendisini Frankfurt'ta beklediğini yazan bir mektupla gelen postacı tarafından uyandırıldı. Hemen geri döndü ve 7 Aralık 1775'te Weimar'a vardı. Bunun yalnızca dost canlısı bir prensi kısa bir ziyaret olduğunu düşünse de, gerçekte yaşamının tüm gidişatını değiştirecek ilişkiler kuracağı yeni bir eve varmıştı.

Beşinci Bölüm

İlm nehri hizasında kurulmuş hoş bir şehir olan Weimar, günümüzde şöhretini Goethe'yle ilişkisine borçludur. Goethe'nin şehre vardığı dönemde Weimar, Almanya'da yaşayan çoğu insanın bile hakkında çok az şey bildiği, küçük ve ücra bir yerdi. Şehri çevreleyen surlar dışında görülmeye değer pek fazla bir şeyi yoktu. Eski saray, 1774'te yanıp kül olduktan sonra saray halkı geçici olarak pek de kullanışlı olmayan başka bir binaya taşınmıştı.

Genç Dük tarafından heyecanla karşılanan Goethe adına, her türden eğlence düzenlendi. Bu eğlenceler çok geçmeden Goethe'nin Dük'e kötü örnek olarak Weimar'da utanç verici, sefih bir ortamın oluşmasına katkıda bulunduğu yönelik birçok dedikoduya yol açtı. Bu söylentilerden haberdar olan Klopstock, hemen genç şair yoldaşına kınama mektubu yazma gereği gördü. Goethe, Klopstock'a çok saygı duyardı, hatta Frankfurt'a uğradığında ona hak ettiği saygıyı gösterme olanağını da elde etmişti. Ancak *The Messiah*'ın yazarı bile olsa, Klopstock'a kendinden daha genç olan bu delikanlıyla konuşurken belli sınırları aşmaması gerektiğinin gösterilmesi gerekiyordu. Bunun ardından Goethe, Klopstock'a kendisini ilgilendirmeyen ve dahası yanlış bilgilendirildiği konulara müdahil olduğunu kasıtlı olarak üstü kapalı biçimde bildiren bir mektup yazdı.

Goethe'nin gelişile birlikte Weimar'da olup bitenlerin boşa gitmiş onca vakit ve gayretten ibaret olduğunu söylemek, yapılabilecek en kötü yorumdur. Dük'ün, Goethe

tarafından kötü yönlendirildiği meselesine gelince, bu da hakikatten oldukça uzaktır. Aslında Goethe'nin amacı, kanında hırçın atalarından gelen zapt edilemez dürtüler taşıyan Dük'ün tutkularını körüklemek değil, tam aksine onları sınırlamaktı. Dük'ü, ne yapıp yapmaması gerektiğine dair tavsiyelerle başını ağrıtabilecek kadar yakından tanısa da tek yaptığı, bu genç prensle bir yönetici olarak konumunun onuru gereği ciddiye alması gereken belli yükümlülükleri olduğu fikrini aşılarmaya çalışmaktı. Sonraları bu hedefe ulaşmaya çalışan Goethe'nin çabalarının sonucunda bu genç Dük, dizginlenemez tutkuları ara sıra baş gösterse de, orta düzeyde etki sahibi Alman hükümdarların en iyilerinden biri oldu. Tüm insanlar arasında, onun düşünce ve duyguları sözkonusu olduğunda en güçlü idareye sahip kişiye Goethe'ydi.

Başlarda Goethe, genç düşesle uyumlu bir ilişki kurmakta birtakım zorluklarla karşılaştı. Bir müddet o da, Goethe'nin kocasını yanlış yönlendirdiğini düşünme eğilimindeydi. Öte yandan zamanla işin aslının öyle olmadığı anlaşıldı. İkilinin arasında gerçek bir dostluk kuruldu. Goethe de halk arasında meydana gelen yanlış anlaşılmalarda aracı görevi üstlenerek genç düşesin ona duyduğu güvenin boşa olmadığını sık sık gösterme fırsatı elde ederdi. Düşes Dowager Amalia'yla arasında hiç sorun yaşanmadı. Hükümdar prensin annesi olmasına rağmen, Goethe Weimar'a vardığında yalnızca otuz altı yaşındaydı. Erkeklerle özgü niteliklere sahip olan Amalia, oğlu reşit olmadan evvel naiplik görevini sağlam ve ihtiyatlı bir şekilde yerine getirmişti. Güzel, dost canlısı, zarif ve sıkı bir sanat ve edebiyat düşkünü olan Amalia, Goethe'nin ilgisini çekmişti. Bunun üzerine Goethe kadının dostluğunu kazanmayı başardı. Hatta Düşes, oğluna rehberlik edebilecek kadar bil-

ge olduğunu açık bir biçimde gördüğünden dolayı onun, Weimar'a yerleşmesi fikrine en istekli olan kişiydi.

Düşes Amalia'nın, Weimar'a gelerek oğullarına hocalık yapması için gönderdiği daveti 1772 yılında kabul eden Wieland, bu küçük başkentte yaşayanlar arasında en yüksek mevkiye görüş birliğiyle atanan kişi oldu. Kırk iki yaşında olan Wieland, Almanya'nın en önde gelen yazarlarından biriydi. Goethe'nin onun aleyhinde yazdığı "kaba komedi" nedeniyle fazlasıyla alınmıştı. Goethe de bu büyük yazarın duygularında açtığı yarayı onarmak için orada kullandığı ifadelerin pek de ciddiyet barındırmadığını bildiren bir mektup yazdı. Wieland da cömertçe karşılık verip bu meseleyi zihninden silip attı. Goethe'yle tanıştığında daha önce sempatisini ondan daha fazla kazanacak kimseyle karşılaşmadığını düşündü. Hatta bir arkadaşına, içinin "sabah güneşinin aydınlattığı çiy damlaları kadar Goethe'yle dolu" olduğunu yazdı. İki şairin ilişkisi pek keyifliydi. Wieland, tartışmasız en iyi şiiri olan *Oberon*'u yazdığında, Goethe'nin eserin değerini candan takdir edisiyle büyülenmişti. Zaten ona hoş gelen her şeye karşı övgüler yağdıran Goethe'nin ruhunda ufacık bir kıskançlığa bile yer yoktu.

Frankfurt'ta yaşarken, Goethe kendisine karşı nedsizce şiddetli önyargıları bulunan Herder'in davranışlarından ara sıra şikâyet ediyordu. Şükür ki tüm bu sorunlar defedildi. Weimar'dayken Goethe, arkadaşının yararına dokunabilecek bir şeyler yapabilecek yetkideydi. Saray hatipliği ve kilise işleri idare memurluğu makamı boş pozisyonlardı ve Dük, Goethe'ye bu makamlara önerebileceği bir kimseyi tanıyıp tanımadığını sordu. O da hiç düşünmeden, Bückeburg'daki görevinden oldukça yorulduğu için Göttingen'de bir profesörlük makamını kabul etmeyi

düşünen Herder'i önerdi. Herder, bir kâfir olarak ün kazandığından, bu öneri saray rahiplerinin büyük çoğunluğunun hiç hoşuna gitmedi. Yine de Goethe arkadaşı için elinden geleni ardına koymaktan çekinmeyip onları ikna ederek tüm zorlukların üstesinden gelmeyi başardı. 1776 yılında Weimar'a gelen Herder, çok geçmeden yalnızca bir hatip olarak değil, aynı zamanda kamusal refaha yönelik her tasarının en ciddi destekçisi olarak adından söz ettirdi. Weimar'da *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (İnsanlık tarihinin felsefesine dair fikirler) adlı kitabını yazdı. Herder'in düşüncelerinin ufak bir parçası olsa da bu eser, önemli ilkeleri sıkı bir biçimde kavrayarak yüksek ideallere uygun olan her şeyle derinden bağlı öyle geniş bir bilgi dağarcığı sunar ki Alman yazınının hazinelerinden biri olarak konumunu asla kaybetmez. Goethe ve Herder'in Weimar'da yıllarca süren güzel bir ilişkisi oldu ve birbirlerinin çalışmalarını sempatiyle desteklediler.

Dük, Goethe'ye öyle bağlandı ki ondan asla ayrılmak istemiyordu. Bu yüzden yönetimdeki yüksek yetkililere dostunun kamusal hizmet görevine kabul edilmesi dileğini ilettiler. İhtiyar meclis üyeleri bir şairin böyle bir işi yürütmesinin imkânsız olduğuna inandıklarından, öneriye şiddetle karşı çıktılar. Ancak Dük, annesi Düşes'in de desteğiyle bu kararında ısrarcı oldu.

İhtiyar Goethe, oğlunun bir prensin hizmetine girmesi fikrinden hiç hoşlanmadı. İmparatorluğun özgür bir eyaletinde büyüyen babasının, mutlak biçimde cumhuriyetçi bir bakış açısı vardı. Her ne kadar imparatora bağlı olsa da bu gerçek değil, sözde bir yükümlülüktü sadece. Dahası, oğlunun Frankfurt'ta seçkin bir avukat olup hem karısının hem de kendisinin seveceği bir gelin getirmesini umut ediyordu. Ne var ki Goethe için Frankfurt'a geri dönmek

sözkonusu değildi, çünkü orada hiç mutlu olmamıştı. Avukatlık mesleğinden de hiç hazzetmiyordu. Bağımsız olmak istiyordu. Saygı beslediği Dük, Düşes ve Düşes Dowager'in kendisine hak ettiği değeri göstereceğini biliyordu. Öte yandan mütemadiyen Weimar'da hapsolmayı da istemiyordu. Burayı istediği zaman terk etme özgürlüğünün olması gerekiyordu. Arzusunu Dük'e ilettiğinde, bu sorun da çözülmüş oldu.

1776 yılının ilkbahar mevsiminde Goethe resmi olarak Özel Meclis üyeliğine, Elçilik Özel Meclisi Üyesi (*Geheimer Agationsrath*) unvanıyla atandı. Kademe kademe artan maaşı göreve başladığında 1.200 talerdi. Dük, Ilm nehri-ne nazır hoş bir bahçeyle çevrili bir evi iltimas göstererek Goethe'ye tahsis etti. Şehrin dışında kalan parkta bulunan bu ev, tam da Goethe'nin sessizliğin keyfini çıkarabileceği bir yerde bulunuyordu. Üstelik önünden akıp geçen nehrin kıyıları boyunca sakin yürüyüşler yaparak gönlünü de eğleyebilecekti. Birkaç sene geçirdiği bu evde, kendinden başka Frankfurt'tan beraberinde getirdiği Seidel adında bir erkek hizmetçiyle birlikte yemek işlerine bakan yaşlı bir kadın hizmetçi bulunuyordu. Weimar'da bir ev aldıktan sonraysa bu bahçeli evde yalnızca yaz ayları oturmaya başladı.

Weimar'ı kesinkes yuvası yaptığı andan itibaren, önündeki on yıl boyunca üzerinde güçlü bir etkisi olacak bir ilişki de kurmuştu. Bu kişi, Lavater'in fizyonomi hakkında Frankfurt'ta yazdığı kitapta resmini gördüğü Charlotte von Stein'di. Lavater resmin altına, "Dünyanın, onu aşk yoluyla olduğu gibi gören bu ruhta yansıyışını görmek muhteşem olurdu. Öyleyse genel izlenim nezaket olmalı," notunu düşmüştü. Kitapta resmi gördüğünde beynine öyle bir kazınmıştı ki Goethe üç gece boyunca uyuyamamıştı.

Öte yandan Frau Stein da Goethe'nin yazılarını biliyordu ve onlara hayranlık duyuyordu. Böylece onlar birbirleri hakkında olumlu düşünmeye zaten hazırdılar.

Goethe, Weimar'a vardığında Frau Stein, Kochberg'deki evinde kalsa da çok geçmeden Weimar'a geri döndü. Goethe ondan altı yaş büyük olan bu kadınla Dük aracılığıyla sarayda tanıştı. On bir yıllık evliliğinden yedi çocuğu olan Frau Stein pek bir entelektüel kabiliyete sahip olmasa da zarif, güzel ve samimi bir kadındı. Onun bu yönleri Goethe'yi karşı konulmaz biçimde cezbedti. İlk başlarda ona yönelik saygı ve hayranlığını (günün modasına uyarak) öyle coşkulu bir biçimde dile getiriyordu ki kadın telaşa düşüp bu genç şairle çok sık görüşmemeye özen gösterdi. Ancak çok geçmeden Goethe kadının temennilerine duyduğu saygıyı en ince şekilde gösterince ikili arasında gerçek, saf ve asil bir dostluk doğdu. Görüşmedikleri çok az gün vardı. İkisinden biri evden uzaktaysa, Goethe olup biten her şeyi ona uzun mektuplar yazarak anlatırdı. Hatta ikisi de Weimar'daysa bile, ikili arasında sürekli kibarca selamlaşmaları içeren küçük notlar dolaşıyordu. Genç şairin tüm kaygı ve üzüntülerini paylaştığı Stein, sempatisiyle onu her zaman güçlendirip cesaretlendirirdi. Goethe'nin bahsettiği düşünceleri, çalışmaları ve tasarılarını yalnızca anlayıp hazzına ortak olmakla kalmaz, ayrıca üstlendiği tüm işleri desteklerdi de. İlişkileri ara sıra yanlış anlaşılırdıysa da onlar için bir sorun yaratmadı. Goethe, kadına böylesi deneyimlerden çekilen azabın "sevginin aydınlık yağmuru" olduğunu yazmıştı.

Goethe, Frau von Stein'in süvari birliği amirliği makamında görev yapan kocasıyla da çok iyi anlaşıyordu. Anlayışlı ve gerçekçi bir karaktere sahip bu adam, karısının sosyal ilişkilerine hiç müdahale etmiyordu. Goethe'yi kıskan-

ması için aklından küçücük bir sebep dahi de geçmiyordu. Hatta genç şairin karısına gönderdiği mektuplar, genelde Herr Stein'a gönderdiği mektuplarla çevrenmiş olurdu. Çocukları da Goethe'yi sevinçle haykırarak karşıyorlardı. Tüm diğer çocuklar gibi onlar da ondaki arkadaş canlısı mizacı seziyorlardı.

Goethe, Leipzig Üniversitesi'ne giderken Corona Schröter isminde genç bir şarkıcının şarkı söyleyişinden çok etkilenmişti. Leipzig'e 1776 yılında gerçekleştirdiği kısa ziyaretinde, bu kadına yönelik tüm o eski heyecanı yeniden depreşti. Bunun sonucunda Goethe, ona Düşes Dowager'ın sarayda düzenlediği konserlerde şarkı söylemesi için Weimar'a gelmesini teklif etti. Daveti kabul eden Schröter, ömrünün büyük bir bölümünü Weimar'da geçirdi. Çok güzel olan bu kadın, iyi bir şarkıcı olmasının yanı sıra takdire değer bir oyuncuydu da. Goethe, dostluk kurduğu Schröter'i öyle beğeniyordu ki biyografisinde ona da yer verilmesi gerekiyor. Diğer yandan Schröter, Goethe'nin iç dünyasında ya da şiirlerinde derin iz bırakan kadınlardan biri değildi.

Weimar'daki ilk yıllarında Goethe'nin karakterinde şiddetli bir değişim meydana geldi. Bu değişim kısmen kendiliğinden, kısmen de uzun süren bir çabanın sonucunda gerçekleşti. Geçmişte anlık dürtülerle oradan oraya savrulmuş, varoluşun gerçekleriyle hiçbir ilgisi olmayan yabani tutkuları yüceltmiş ve mutluluğunu bazısı karanlık olan değişken ruh hallerinin yetkisine bırakmış olduğunu acıyla fark etti. Duyguları ve düşünceleri üzerindeki hâkimiyetini ele geçirip tüm bunlara son vererek, yeteneklerini belirgin ve ulaşılabilir olan yüce amaçlar doğrultusunda disipline sokmak Goethe'nin sabit hedefi haline geldi. 7 Ağustos 1779 tarihli günlüğünde şöyle yazıyor: "Geçmişe

şöyle sakince baktığımda, tatmin edici bir şeyler bulmak için oradan oraya dolaşan, kafası karışmış, tez canlı ve bilgi elde etme arzusuyla dolu gençliğimle karşılaşırım. Karanlık, hayali ilişkilerden ibaret gizemlerden keyif alıyordum. Ne zaman bilimsel bir meseleye ilgi duysam tamamlamadan bırakıyordum. Alçak kendini beğenmişliğimin yazdığım her şeye sızmasına müsaade eden bir gençtim. Ne kadar da zayıf bir bakışla beşeri ve ilahi şeylerle ilgilenip durmuşum. Eylemlerimde, tıpkı düşünce ve şiirde olduğu gibi ne kadar da önemsiz bir amaç barınıyormuş. Yıkıcı duygular ve karanlık tutkulara ne kadar çok günümü heba etmişim ve bundan ne kadar az şey elde etmişim. Her ne kadar artık ömrümün önceki yarısına geri dönme imkânım olmasa da burada yalnızca kendini selden kurtarıp güneşin yardımseverliğiyle kurulanan biri olarak durmaktayım. Ekim 1775'ten bu yana dünyevi telaşlar adına harcadığım onca zamanı gözden geçirecek kadar kendime güvenmiyorum henüz. Tanrım, bizi ışığınla daha da aydınlat ki kendi yolumuzda kaybolmayalım. Neyin doğru olduğunu görmemize gece gündüz vesile ol. Eylemlerimizin sonuçları hakkında bize açık bir kavrayış nasip et ki sebebiyet verdiğimiz baş ağrılarından şikâyet ederek her akşam şarapla tesselli bulmaya çalışmayalım! Bir lokma aldığım saflık ideası belki ruhumda daha da parlar!" 13 Mayıs 1780'deyse şöyle yazıyor: "Mevcut durumum içerisinde bana kendim dışındayak bağı olabilecek neredeyse hiçbir şey yok. İçimde hâlâ çok fazlası var. Beşeri zaafılar tam anlamıyla bağırsak kurtları gibidir; kurtçuk ufak bir parçasını alsa da bütün olduğu gibi kalır. Ancak ben, yine de kontrolü elime alacağım. Benliğinin kontrol altına alınmaya değer olduğu ya da alınabileceği fikrinden tümüyle vazgeçen birini kimse kurtaramaz."

Kendini sertçe disipline soktuğunu ve bunu büyük ölçüde başardığını, Weimar'daki görevlerini yerine getiriş tavrından anlayabiliriz. Her şeyden kolaylıkla etkilenen bir şair için güç işlerle boğuşmak zor olmalıydı. Goethe'den talep edilenler ne kadar sabrını zorlarsa zorlasın, yine de yükümlülüklerinden hiç kaytarmadı. Özel meclis toplantılarına şaşmaz bir devamlılıkla katılıp değerlendirmelerinin eyaletin gerçekten işine yaraması için kuruma verilecek her belge üzerinde ustaca çalıştı. Ekonomiyle verimliliği aynı anda korumaya çabalayarak özellikle finansal meselelerle öyle bilgece uğraştı ki önceleri bir şairin günlük yaşamla ilgili işlere uygun olup olmadığından şüphe eden herkeste hayranlık ve saygı uyandırmayı başardı.

Goethe'nin zorlu hizmetleri yalnızca meclisle de sınırlı değildi. Dük'ün ona verdiği özel görevleri de dikkatle yerine getirdi. Örneğin yine Dük'e bağlı olan iki dükalık zümresiyle (Eisenach ve Weimar) çoğu kez müzakereler yürütmüştü. Bu müzakerelerde inceliğini öne koyarak şaşmaz kararlılığını ve işbiriciliğini sergiledi. Dük, Ilmenau'daki eski madenlerin yeniden açılmasını istiyordu. Bunun üzerine Goethe, madencilik ilkeleri üzerine çalışmalar yürütüp bu iş hakkında doğru bilgiye sahip insanlara danışarak projenin en gelişmiş yöntemlerle hazırlanması için ciddiyetle emek harcadı. Kamusal görevlerle ilgilenmekle yükümlü olduğu mevkisinde yeni sarayla bahçeli evinin bulunduğu parkın planları hakkında da söyleyecek çok şeyi vardı. Sakson dükalıklarının ortak mülkiyetinde olan Jena Üniversitesi'ne hizmet etmekten hiç geri durmayan Goethe, Weimar'daki halkın eğitimi için de elinden geleni yaptı. İdaresine verilen, dükalığa bağlı altı yüz kişilik küçük bir askeri birliği daha verimli bir hale getirmekle kalmayıp askerliğe alım sisteminde yaptığı reformla insanların yükü-

nü de hafifletti. Subayların askerlere daha saygılı muamele göstermeleri konusunda ısrarcıydı. Askerlerin kızları içinse tam anlamıyla güvendiği Seidel'in yönetiminde bir iplikçilik ve nakış okulu kurdu. Askeri meselelerdeki katılımı sonucunda karayollarıyla ilgili işlerle ilgilenebilecek daha iyi biri daha olmadığı da görülmüş oldu. Bu görevi de seve seve kabul edip devlet arazileriyle de ilgilenmeye başladı. Goethe burada gayreti, yeteneği ve sağduyulu tavırlarına büyük saygı duyduğu George Batty adında işin ehli bir İngiliz'in yardımını aldı. İşin bu kısmı istediği gibiydi, ancak bir keresinde yüksek mertebedekilerin bir günde tükettiklerinin, onun yönetiminde bulunan bölgelerdeki tüm çalışanların aynı zamanda harcadıkları emekten daha fazla olmasından yakındığını da görürüz.

Ona verilen muhtelif yükümlülükleri yerine getirirken tüm idari sistemin ruhu haline gelen Goethe, bu sistemin tüm dallarına gayretini ve mükemmelliğini adanmıştı. İşini dürüstçe yapar, başkasından da aynı dürüstlüğü beklerdi. Emri altında çalışanlar bunu iyice anlamışlardı. Uzun bir süre emekleri sonucunda mutsuz olmadı. 1779 yılında şöyle yazdı: "İş baskısı zihin için oldukça iyi bir şeydir, çünkü yükünden kurtulduğunda daha özgürce hareket ederek yaşamdan daha çok zevk alıyorsun. Çalışmayıp oturan bir insan olmaktan daha sefil hiçbir şey yoktur." Bir başka paragraftaysa şöyle yazar: "Çoğu zaman tıpkı Polycrates'in yaptığı gibi en değerli mücevherimi suya atmam gerektiğini hissediyorum. Üstlendiğim her işte şansım yaver gidiyor."

Goethe, bu yıllarda vücudunu da en az zihni kadar katı bir disipline soktu. Hasır döşekte uyuyup önceleri içtiği şarabın yalnızca yarısı kadarını içiyordu. At binmekten, yürüyüşe çıkmaktan ve eskrimden haz alıyordu. O zamanlar

sıradışı bir şeymiş gibi gözükse de hem yazın hem kışın düzenli olarak soğuk suda yıkanıyordu. Tüm bu yaptıklarının sonucunda sağlığı, önceki yaşamından çok daha iyi durumdaydı.

Karakteriyle birlikte tavırları da zorunlu olarak belli bir ölçüde değişmişti. Hâlâ ara sıra “Fırtına ve Coşku” günlerinde arkadaşlarının fazlasıyla keyif aldıkları samimiyet ve neşe taşkınlıkları oluyordu, ancak artık genellikle sakin, ağırbaşlı ve sessiz biriydi. Bu durum, karakterindeki sevecen dürtülerde bir eksilmeye yol açmadı. Onu iyi tanıyan herkes, yaşamının ilk dönemlerinde mizacında özgürce beliren ruhunun derinlik ve temizliğinden yıllar geçse de hiçbir şey kaybetmediğinin farkındaydı. 1777 yılının kış mevsiminde, ona yaşamı çekilmez kılan sıkıntılardan bahseden bir mektup gönderen hiç tanımadığı bir delikanlıya yardım etmeyi denemek için Harz dağlarına doğru yola çıktı. Yolculuğu sırasında Ilmenau’da yine tanımadığı bir genç adam Goethe’nin yardımı için yalvardı. Orada genç adama maddi yardım yapmakla kalmayıp aynı zamanda nazik ve sempatik bir biçimde özsaygısını iyi işler yaparak korumasını öğütledi. Eski dostu Goethe’yi ziyarete giden Merck şöyle yazmıştı: “Goethe, her şeyle başa çıkar. Herkes ondan hoşnuttur, çünkü o kimseyi üzmez, aksine onların iyiliğini düşünür. Böylesi bir cömertliğe kim karşı koyabilir ki?”

1778 yılında Berlin’de birkaç gün geçiren Goethe ve Dük, bir sonraki yılın sonbahar mevsiminde birlikte İsviçre’ye gittiler. İsviçre’ye devam ederken Goethe, Strazburg’tan Sesenheim’a geçip geceyi papaz evinde geçirdi. Frederika Brion onu içten ve sevecen bir şekilde karşılamıştı. Goethe ona veda ederken gelecekte onun hakkında zihninin daha rahat olacağı hissiyle huzur buldu.

Strazburg'daysa artık zengin bir bankerle evli olan Frau Türkheim (Lili) ve annesini ziyaret etti. Emmendingen'de, 1777'de ölen kız kardeşinin mezarı başında durdu. Teyzesi Fahlmer, Schlosser'ın yeni karısı olmuştu ve onu kız kardeşinin yerinde görmek Goethe'de tuhaf bir izlenim bıraktı. Frankfurt'ta annesi onları misafirperver bir şekilde ağırladı. Artık ihtiyarlayan babası, Goethe'nin kariyerine Weimar'da devam etme seçiminin yol açtığı hüsrânı asla tamamiyle atlatamadığından, ona daha az nazık davrandı. Bu, 1782 yılında ölen babasıyla son görüşmesi oldu.

İsviçre'ye doğru yola çıkmadan birkaç gün önce "Geheimerath*" makamına atanan Goethe, 1782 yılında finans odası başkanı oldu. Aynı yıl içinde bir soyluluk nişanı da aldı, öyle ki o andan itibaren ismi artık Johann Wolfgang von Goethe'ydi. Bu onuru elde etmiş olmasına yalnızca, önemsiz Alman Meclisi törelerinin yol açtığı külfeti ortadan kaldırdığı için seviniyordu.

1783 yılında, aşırı çalışmaktan yorulup kendine gelmek için Harz dağlarına ikinci bir ziyaret gerçekleştirdi. Frau Stein'ın Fritz ismindeki zeki oğluyla bu geziye çıkması keyfini ikiye katlamıştı. Frau Stein'ın da rızasıyla Goethe, Fritz'i onunla birlikte yaşaması için yanına almıştı. Ona yoldaşlık eden bu çocuğun eğitimine yön vererek zekâ ve karakterinin yavaş yavaş ortaya çıkışını seyretmek Goethe için tarif edilmez bir keyifti.

Bu dönem Goethe, yaşamının büyük bir bölümünü meşgul edecek bilimsel araştırmalara girişti. Neredeyse çocukluk çağından beri bilim çalışmalarına güçlü bir eğilimi olmuştu. Leipzig'te fizik ve tıp derslerine katılmış, Strazburg'da (daha önce gördüğümüz üzere) çeşitli biyoloji dal-

* Alm. Özel Meclis Üyesi (ç.n.)

larına ilgi duymuştu. Bu tarihlerde bilime de en az edebiyata olduğu kadar ateşli bir tutkuyla kendini verdi. Ilmenau madenlerinde yürüttüğü işi vesilesiyle çalışmaya başladığı mineraloji alanı, çok geçmeden ilgisini jeolojiye yönlendirmesine ön ayak oldu. Sonraları onu en çok meşgul eden bilim dalları kemikbilim ve botanikti. Tüm bu konular üzerine yürüttüğü araştırmalarında büyük bir avantaja sahipti: Jena Üniversitesi'nde bulunan koleksiyonları kullanabilmesinin yanı sıra bilim alanında görev yapan profesörler de ona yardım etme şansına nail olmaktan memnuniyet duyuyorlardı. Botanik alanında yürüttüğü çalışmalar için hem kendi bahçesinde hem de yönetici unvanıyla sık sık ziyaret ettiği dükalık ormanlarında uzun soluklu araştırmalar yapabiliyordu. Bilimsel çalışmalara ciddi bir tavırla koyulan Goethe, sonuçlarından da anlaşılabacağı üzere işin hakkından gelebileceği yüksek bir kapasiteye de sahipti. Dikkatli ve keskin bir gözlemci olan Goethe'nin o zamanlarda pek başvurmadığı hayal gücü, en büyük ve verimli fikirlerini borçlu olduğu kudretti.

İlk önemli keşfini kemikbilim dalında yaptı. Anatominin bu dalında ilgisini en çok çeken şey insan iskeletiyle diğer omurgalıların iskeletleri arasındaki benzerlikti. Bazı hayvanların üst çenesinde keşfedilen, ancak insanlarda bulunmadığı savunulan keserdiş kemiği, insanın fiziki doğasını diğer canlı varlıklardan ayıran mutlak bir kanıt olarak kabul ediliyordu. 27 Mart 1784'te Goethe, dostu Profesör Loder'la birlikte çeşitli kemikleri incelerken bir insana ait çene kemiğinde keserdiş olduğunu düşündüğü şeyi keşfedince şaşkına uğradı. Bulduğu şeyi hiç vakit kaybetmeden farklı türdeki hayvanlardan alınan kemiklerle karşılaştırdı. Karşılaştırdığı hayvan sayısı arttıkça haklı olduğuna yönelik şüphesi de gitgide azalıyordu. Araştırmalarının sonuç-

larını, çizimlerle örneklediği bir makaleyle yazıya döktü. Oldukça açık bir dil kullanılarak yazılan ve Latinceye çevrilip birkaç bilim insanına gönderilen bu makale, ancak otuz yıl sonra yayımlanabildi.

Goethe'nin bir insanın çenesinde keşfettiği keserdiş kemiği, insan ve diğer omurgalıların fiziki doğaları arasında keskin bir ayrım yapılabileceği iddiasını bertaraf etti. Bu durum onu, aynı cinsten gelen tüm organik varlıkların, çeşitli koşullara ayak uydurabilmeleri amacıyla doğa tarafından sonsuz sayıda değişikliğe uğratıldığı ideal tip ya da modellere göre biçimlendiklerini ileri süren teoriye yönlendirdi. Organları birbirlerinden oldukça farklı gözükse de aynı cisten gelen tüm organik varlıkların, temelde yapısal bir ortaklık taşıdıkları gerçeğine dikkat çekerek, bu gerçeği kabul edip açıklayan evrim yasasının keşfine doğru giden yolu açtığı için sözkonusu teori, bilimsel düşünce tarihinde çığır açmıştır.

Goethe'nin, hem kamusal meselelerle hem de bilimle bu denli meşgul olurken yaratıcı yanına zaman ayırabilmesi imkânsızdı. Ancak yine de edebiyatla ilgilenmeyi tümüyle ihmal etmedi. 1776 yılında taslağını çıkardığı, uzun düzyazı biçimindeki *Iphigenie* isimli oyununu 1779 yılında yazıya döktü. Corona Shröter'in kadın başkahraman, Goethe'nin ise Orestes rolünü üstlendiği bu oyun, Weimar Sarayı'nda büyük bir başarıyla sergilendi. *Iphigenie*, hem konsepti hem de sergilenişi bakımından erken dönem oyunlarından tümüyle farklıydı. Hiçbir tutku patlaması içermeyen bu eserde, sözcükler süslüdür ve bir ölçüye göre düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra en fazla gayret, çeşitli parçaların genel taslağa uygun biçimde yerleştirilmesi adına gösterilmiştir. Goethe'nin erken dönemlerinde kendine ün getiren samimi ve coşkulu tarzının olgun dönem

eserlerinde bilinçli bir biçimde değişmesi, tümüyle İtalya ziyareti sırasında edindiği izlenimlere bağlanıyor. Aslında *Iphigenie*'de de görüldüğü gibi bu değişim, İtalya'ya gitmeden çok daha önce başlamıştı. Ayrıca şüphe yok ki bu durumu belli ölçüde karakterinin bütün olarak geçirdiği değişimle de ilişkilendirmemiz gerekmektedir. Goethe'nin hedefi, her şeyden önce kendisine hâkim olup doğasına ait her öğeyi kontrol altına almaktı. Bu hedefe ulaşmak için sarf ettiği çabanın, günlük yaşamının yanı sıra sanatında da iz bırakması kaçınılmazdı.

1777 yılında Goethe, *Wilhelm Meister*'ı yazmaya başladı. Esere büyük bir alaka gösteren Frau Stein'in da teşvi-kiyle sonraki sekiz yıl boyunca defalarca geri dönüp eser üzerinde çalıştı. Bunun yanı sıra düzyazı biçiminde yazılmış çeşitli kısımlardan meydana gelen ve saray halkını eğlendirmeyi amaçlayan *Torquato Tasso* isimindeki oyunun bir bölümünü yazdı. 1777 yılının kış mevsiminde Brocken dağına tırmandığı güne dair düşünce ve hislerini dile getirdiği *Harzreise im Winter* (Kışın Harz yolculuğu) isimli şiirinin de aralarında bulunduğu birçok muhteşem şiir bu dönemde yazıldı. Aynı döneme ait olan bir başka şiir de Goethe'nin Dük'e doğum günü armağanı olarak 1783 yılında yazdığı ve bir yöneticinin tebaasına borçlu olduğu vazifelerin ne denli kutsal olduğunu gösterdiği (ki bunda içtendi) *Ilmenau*'dur. Üçüncü bir şiirse 1784 yılında yazmaya başlasa da ne yazık ki yalnızca muhteşem bir parça olmaktan öteye gidemeyen *Die Geheimnisse*'dir (Sırlar). Eğer bitirebilseydi bu eser, Goethe'nin dünyadaki büyük dini hareketlerin insanlığın en derin ruhsal ihtiyaçlarıyla bağlantısı hakkında düşündüğü her şeye tam bir biçim verebilmiş olacaktı.

Goethe hem karakterinde hem de sanatında zamanla yeni bir ideal geliştirirken, öncüsü olarak düşünüldüğü Alman entelektüel hareketinin öz nitelikleri hâlâ muhafaza ediliyordu. 1781 yılında *The Robbers* isimli çılgın bir oyunla kariyerine başlayan Schiller ve diğer genç yazarlar, onun aşırılığını taklit etmeyi (ki onun etkisinin çok azı onlarda vardı) daha kolay buldular. Dönemin, belli bir ölçüde sorumlusu olduğu edebi üslubundan fazlasıyla tiksinen Goethe, edebiyata giderek artan bir antipatiyle sırtını dönüp daha çok huzur bulduğu felsefe ve bilim alanlarına sığındı. Hatta dostu Jacobi bile onu kızdırmayı başardı. Jacobi'nin 1779 yılında yayımlanan *Werther*'deki duygusallığı yeniden ürettiği *Woldemar* isimli eseri, Goethe'ye öyle saçma geldi ki bir gün, Düşes Dowager'ın yaşadığı Ettersburg'daki parkta bir ağaca tırmanıp kitabı dalın birine edebiyat suçlularına uyarı olarak çiviledi. Jacobi yapılan bu kaba şakayı duyunca epey bir alındı. Bir süre sonra Goethe, samimi bir dille yazdığı mektupta üstü kapalı olarak ondan özür diledi. Jacobi, Goethe'nin niyetinin düşündüğü kadar kötü olmadığını görmüş oldu. 1784'te onu görmek için Weimar'a geldi ve dostlukları bir daha asla bozulmadı.

Goethe, Weimar'da geçirmiş olduğu on yıldan sonra yaşamında birtakım değişiklikler yapmasının gerekli olduğunu hissetmeye başladı. Zorlu görevleri yerine getirmek için katı, istikrarlı ve sadık bir biçimde çalışmıştı. Zihninin yeni izlenimlerle genişleyip zenginleşeceği bir rahatlama dönemini arzuluyordu. Gençliğinden beri zihnini sıklıkla meşgul eden İtalya'ya gitme arzusu, artık neredeyse sancı veren bir yoğunlukta yeniden canlanmıştı. Nihayet, bedeli ne olursa olsun dileğini yerine getirmeye karar verdi. 1786 yılı Temmuz ayının sonlarında, geçmiş yaz aylarında düzenli olarak ziyaret ettiği Carlsbad'a gitti. Orada Frau Stein,

Herder, Herder'in eşi ve Dük'le buluştu. Bir ay kadar sonraysa seyahatine başladı. Weimar'a dönüş yolunun yarısına kadar eşlik ettiği Frau Stein'a bile yaklaşan yolcuğu hakkında hiçbir şey anlatmadı. Dük'e de ne bir not bıraktı ne de gideceği yerden bahsetti. Eğer sırrını birine açacak olursa planının bozulacağı yönünde içinde kötü bir his vardı.

Goethe, İtalya arzusunun canlanmasıyla eşzamanlı olarak şiirsel dehasının uykusundan uyanacağını da farkındaydı. Henüz tamamlamadığı işleri üzerine ciddi bir şekilde düşünmeye başlayıp gelecek başarıları düşledi. Nihayetinde Leipzig'te bir kitapçı olan (İngiliz devlet adamı Bay Goschen'in dedesi) Göschen'le tüm yazılarının sekiz ciltlik toplu baskısının yayımlanması işini ayarladı. Bu ciltlerden dördünün içeriğini Carlsbad'ı terk etmeden önce basıma hazırladı.

Altıncı Bölüm

Goethe, ancak İtalya topraklarına ayak bastığında hasretini çektiği sevinç ve rahatlık hissini tadabilmişti. Nefsini terbiye etmiş biri olarak onu çevreleyen bu cıvıl cıvıl toprakları bir anlamda ruhunun gerçek yuvasıymış gibi selamladı. Konuşmalarının tınısındaki tatlılık ve nezaketi mizaçlarında taşıyan insanlardan da hoşlanan Goethe, burada geçireceği huzurlu günleri ve haftaları dört gözle beklemenin verdiği şiddetli hazzı daha önce hiç duymamıştı.

İtalya ziyareti boyunca ekseriyetle Frau Stein'a gönderilen çok sayıda mektup kaleme aldı. Uzun bir süre sonra mektuplardan bazılarını, otobiyografisinin tamamlayıcı unsurlarından biri olarak özenli bir biçimde derleyip "Italienische Reise" (İtalya seyahati) başlığıyla yayımladı. Bu mektuplar anlık izlenimlerin tazeliğini müthiş bir tarzda aktarsa da, yalnızca Goethe'nin ilgisinin merkezindeki öğeleri temsil eden imgelere canlılık katmaya yetecek kadar detay barındırmaktadır. Her mektupta derin bir coşkunun etkisine kapılırız. Ancak bu coşku, asla kendi soylu tarzındaki sadelik ve saflığa zarar vererek düşüncelerini olduğu gibi aktarmasında başarısız olmasına yol açmaz.

İtalya'ya Tirol bölgesinden giren Goethe'nin ilk önemli durağı Verona şehriydi. Verona'dan Vicenza'ya gitmesinin ardından, Padua'dan geçerek Venedik'e vardı. Üç hafta kaldığı Venedik'in görkemli yapısı, hayal gücü üstünde oldukça derin bir etki bıraktı. Sonraysa Bolonya'yı ziyaret etti. Raphael'in St. Agatha'sının üzerinde bıraktığı büyü-

le bu şehir arasında kurduğu bağlantı hiçbir zaman aklından çıkmadı. İtalya seyahatini düşünürken, ziyaret etmeyi düşlediği başlıca şehir Roma'ydı. Oraya gitmeyi öyle çok istiyordu ki seyahatinin geri kalanını aceleyle bitirdi. Hatta öyle ki Floransa'da yalnızca üç saat kaldı. Elde edeceği zevk karşısında yolculuğunun verdiği zahmetin pek önemi yoktu. "Roma'ya İksion'un tekerleğinde sürüklenerek gitsem bile şikâyet etmem," diye yazdı.

29 Ekim 1786'da Porta del Popolo'dan geçerek Roma'ya vardı. Birkaç gün sonra şöyle yazdı: "İşte, sonunda dünyanın başkentine vardım! (...) Artık gençken kurduğum tüm hayallerim gerçekleşti. Babamın giriş holüne astığı Roma tablolarında karşılaştığım ilk gravürleri şimdi kendi gözlerimle görüyorum. Uzun zamandır resimlerle eskizlerden, bakır klişeleriyle ağaç baskılardan, alçı heykellerle maketlerden tanıdığım her şey bir arada tam karşımda duruyor. Nereye gitsem yeni bir dünyayla tanışıyorum. Her şey, tam da hayal ettiğim gibi, ancak yine de yepyeni. Aynısını gözlemlerim ve fikirlerim için de söyleyebilirim. Yeni olan hiçbir şey öğrenmedim ya da bana tamamıyla yabancı gelen hiçbir şeyle karşılaşmadım. Yine de eski düşüncelerim öyle açık ve canlı biçimde bir araya geldiler ki hepsi yeni denebilir. Pygmalion'un sanat alanındaki en mükemmel bilgiyi kullanarak tamamıyla kendi arzularınca biçimlendirdiği Elise, sonunda canlanıp ona 'Bu benim,' dediğinde yontulmuş taştan ne kadar da farklıydı!"*

* Pygmalion, Yunan mitolojisinde kendi yonttuğu heykele âşık olan bir heykeltıraştır. Hikâyeye göre Pygmalion, yaptığı heykelin canlanmasını dilemiş ve Afrodit onun bu dileğini yerine getirmiştir. Goethe de Roma'ya gitmeden önce şehir hakkında öğrendiği bilgilerin, oraya ayak bastığında ne kadar farklılaştığını anlatmak için bu hikâyeye başvurmuştur. (ç.n.)

Roma kırlarında Goethe. 1786, Tischbein.

Roma'dayken Goethe, daha yüksek başarılarla önderlik etmekle yükümlü olduğu eski çağlarda bu yüce şehrin dünyasına ait olan her şeyi tüm canlılığıyla idrak etti. Bunun üzerine antik çağ Roma'sını zihninde canlandırmaya çalışsa da mektuplarının birinde de itiraf ettiği gibi bu, hiç de kolay bir iş değildi. Mektubunda şöyle yazmıştır: "Yeni Roma'dan, Eski Roma'yı çıkarmak acıklı ve hüzünlü bir girişim. (...) Her ikisinde de hayal gücümüzü aşan bir görkemin ve yıkımın izleriyle karşı karşıya kalırız. Barbarların kalmasına müsaade ettiği her ne varsa modern Romalılar harap etmişti." Gün geçtikçe zihninde antik şehre dair canlı bir fikir oluşan Goethe, vardıktan iki ay sonra şöyle yazar: "Antik Roma yapıtları bana keyif vermeye başladı. Zihnim, öbür türlü haklarında belki de hiçbir şey bilmiyor olacağım tarih, yazıt ve madalyalarla dolup taşıyor. Doğa tarihinde benim başıma gelen şey, burası için de geçerli, çünkü bu yer tüm dünya tarihinin merkezi. Roma'ya ayak bastığım anı, gerçek

doğum günümden sonra gelen ikinci bir doğum günü sayıyorum.” Winckelmann, Roma’daki antik sanat kalıntıları-
nın önemine ilişkin tümüyle yeni bir düşünme tarzı ortaya
koymuştu. Goethe, Apollo Belvedere’nin ve artık üzerinde
çalışma fırsatını elde ettiği diğer tüm başyapıtların değerini
anlamasında Winckelmann’a çok şey borçluydu. Daha ön-
celeri alçı heykellerden ne kadar da az şey öğrenmiş oldu-
ğunu görünce hayrete düştü. Canlılığın yalnız orijinal mer-
mer figürlerde hissedilebileceğini sanırdı. Antik heykellerin
üzerinde yarattığı büyü, onu önceleri anatomi dalında yü-
rütmüş olduğu insan vücudu incelemelerine daha gelişmiş
bir biçimde geri dönmeye yöneltti. “Tıbbi-cerrahi anatomi-
de hedeflenen her şey, parçanın bilgisinden ibarettir. Bunun
için sefil görünümlü bir kas dahi yeterlidir. Ancak Roma’da
parçalar, aynı zamanda soylu ve güzel bir biçime sahip de-
gilse hiçbir değer taşımıyorlar.”

Roma’da sergilenen Rönesans sanatı Goethe’de en az
antik dönem heykelleri kadar büyük bir ilgi uyandırdı.
Bundan uzun zaman önce, genç bir öğrenciyken Dresden’e
gittiğinde onu en çok etkileyen resimler Hollanda ekolüne
aitti. Artık görkemli dönemlerinde İtalya’ya özgü kusursuz
sanatın da ne kadar güçlü olduğunu görüyordu. Raphael’in
Vatikan’da bulunan Locciya’larıyla büyülense de Miche-
langelo’nun Sistine Şapeli’nin yanında, onlar bile ufak bir
öneme sahipmiş gibi görünüyordu. Bu olağanüstü tasarımlar
hakkında şöyle yazar: “Kelimelere sığmayan bu büyük
ustanın ruhundaki özgüven ve yiğitlik karşısında tüm ya-
pabildiğim hayretle bakakalmaktır.”

İbadet etmek için büyük kiliselere gitmeyi asla ihmal
etmeyen Goethe, mektuplarının birinde Sistine Şapeli’ni
ziyaretinden sonra arkadaşı Tischbein’la birlikte “neşe sa-
çan gökyüzünden en güzel ışığı alarak tüm kısımları par-

lak ve canlı gözüken” Aziz Petrus Bazilikası’na gittiklerini anlatır. “Göreceklerinin tadını çıkarmak isteyen insanlar olarak geldiğimiz bu yerin görkem ve azametine, bu sefer kılı kırk yaran incelemeler yapmaya saptırılmadan tanık olduk. Tüm olumsuz düşünceleri bastırarak güzel olanın hazzına vardık.”

“Dünyanın başkenti”nin tadını çıkarmasına ufacık bir engel bile çıkmasını istemediği için Goethe, “seçkin” kişilerle ilişkiler kurmaktan mümkün olduğunca uzak durdu. Diğer yandan birkaç iyi dostu da yok değildi. Bunlardan en yakını, birkaç yıldır tanıdığı iyi bir Alman ressam Tischbein’di. Tischbein’in evinde iki oda tutan Goethe, ondan hem antik hem de modern sanat çalışmaları için bolca yardım aldı. Roma’daki bir diğer dostuysa sanatsal beceri ve bilgisi kadar karakteriyle de Goethe’yi büyüleyen İsviçreli ressam Meyer’di. İngiltere’de seyahat etmek hakkında yazdığı gezi kitabıyla biraz ün kazanan ve şimdi de İtalya seyahati üzerine benzer bir kitap yazmaya hazırlanan Moritz’le de epey yakınlık kurdu. Londra’dan ayrıldıktan sonra Roma’ya yerleşen Angelica Kaufmann, çok geçmeden evinde ağırladığı Goethe’nin beğenisini kazandı. Roma’da keşfettiği yeni dünyaya yönelik duyduğu haz, dostlarıyla geçirdiği hoş vakitle daha da derinleşti.

Goethe, Leipzig’te Oeser’dan çizim dersleri aldığı zamandan beri yetenekli bir ressam olma arzusunu hiç kaybetmemişti. Weimar’dayken portredeki kabiliyetini fazlasıyla sergiledi. Zevk aldığı şeylerle ilgilenme fırsatına sahip olduğu bu dönemde de çizim, yağlı boya ve modellik yeteneklerini geliştirmek için büyük çaba harcadı. Hatta ara sıra ressamlığı meslek olarak icra etmeyi bile düşündü. Ancak bu durum uzun sürmedi. Tischbein’in da yardımıyla ilerleme kaydetmesine karşın, doğanın onu resim alanında

yüce ideallerine uygun düşen bir eser ortaya koyma kapasitesiyle donatmamış olduğunu kabul etmek zorundaydı.

Weimar'dan gelirken yanında eserlerinin yeni baskısı için tamamlamayı veya değişiklik yapmayı düşündüğü birçok yazısını da getirdi. Üstlendiği ilk iş, *Iphigenie*'nin düzyazıdan nazım türünde yazılmış bir oyuna çevrilmesiydi. Roma'ya varmadan önce uğradığı her yerde bunun üzerine az çok istikrarlı bir şekilde çalışmıştı. Ayrıca bir yerden diğerine seyahat ederken de bu iş zihnini sıkça meşgul etmişti. Bolonya'da Raphael'in St. Agatha'sının önünde durduğu sırada Iphigenie karakterine yönelik tasarıları yeni ve daha iyi bir biçim aldı. Hatta sonrasında şöyle yazdı: "Iphigenie'mi ona benzetmek için figürü zihnime iyice kazıdım. Başkahramanım, azizenin dile getirmeyeceği şeyleri ağzına almayacak." Roma'dayken *Iphigenie*'yi yazma işi, eser tamamlanıncaya dek diğer tüm uğraşlarına yönelik ilgisinin merkezini oluşturdu. 12 Aralık'ta eserin son rötüşlarını yaptıktan kısa bir süre sonra Goethe, eseri bir grup arkadaşına okudu. Goethe, oyunun *Goetz von Berlichingen*'e benzeyeceğini uman arkadaşlarının hayal kırıklığını açıkça sezmisti. Yalnızca Angelica Kaufmann'ın eserin önemine yönelik doğru dürüst bir fikri vardı.

Goethe bu dönemde, Weimar Dükü'nden yolculuğunu süresizce uzatmasının bir mahsuru olmadığını söyleyen dostane bir mektup aldı. Böylece ona tanınan bu fırsattan olabildiğince iyi yararlanmaya karar vererek, 22 Şubat 1787'de Tischbein'la birlikte Napoli'ye doğru yola koyuldu. Şehre yaklaşırlarken, büyük duman kütleleri çıkaran Vezüv manzarası Goethe'nin üzerinde büyük bir etki bıraktı. Napoli halkının canlılığı ve iyi mizah anlayışıyla büyülenen Goethe şehrin güzelliğine, güney ufkuna doğru uzanan parlak gökyüzüne ve karada olsun denizde olsun

daima yepyeni yönlerini keşfettiği doğanın azametini hayran kaldı. Vezüv'e iki defa tırmandı. Her iki tırmanışında da yaşadığı deneyimleri, manzarayı sanki gerçekmiş gibi gözümüzün önüne getiren mektuplarda betimledi. Roma'da olduğu gibi Napoli'de de erişebileceği tüm antik ve modern dönem sanat eserleriyle tanışan Goethe'nin zihnindeki eski Roma dünyası; Pompei, Herculaneum ve Paestum'a yaptığı ziyaretlerle bir anda genişleyip daha da belirginleşti. 17 Mart'ta yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Çok fazla şey gördüm ve bir o kadar şey de düşündüm. Çok uzun zamandır bildiğim şeyler dahi burada ilk defa bana ait oldular." Ancak yine aynı mektupta şöyle de diyor: "Çoğu zaman Rousseau'yu ve onun hastalık hastası ruh halini düşünüyorum. Sonunda böylesi sağlam bir yapının kuvvetini kaybedebilmesi bana anlaşılır geliyor. Doğaya böylesi bir ilgi duymamış ve karmaşıkmiş gibi görünen durumlarda yapılan bin bir türlü gözlemin tıpkı bir haritacının birbirinden ayrı birçok ölçüyü içlerinden tek bir çizgi çekerek düzelttiği gibi karşılaştırılıp sınıflandırılabileceğini anlamamış olduğum için sıklıkla deli olduğumu düşünürüm ben de."

29 Mart 1787'de Goethe, Napoli'ye yerleşmiş Alman bir ressam olan Knip'le beraber Sicilya'ya doğru yola çıktı. Palermo'da on altı gün kaldı. Orada sanatla doğanın birleşiminden duyduğu tamamıyla saf görünen bir mutluluğu tecrübe etti. Sonra Alcamo'yla Segesta'nın yolunu tutan Goethe, Agrigento ve Katanya'ya gidip Etna Dağı'nın bir kısmına tırmanmasının ardından son olarak Messina'ya vardı ve oradan da deniz yoluyla Napoli'ye döndü. Frau Stein'a gönderdiği günlük biçimindeki mektuplarında, Sicilya ziyaretinin üzerinde bıraktığı izlenimleri, şaşırtıcı ölçüde güçlü ama bir o kadar da sade bir anlatımla akta-

rır. Yunan mimarisine ait kalıntıları yakından incelemekle birlikte İtalya'ya vardığı günden beri bulduğu her fırsatta yürüttüğü bilimsel araştırmalarına da devam etti. Artık bitkilerin başkalaşımına yönelik büyük keşfinin ana hatları hakkında açık bir fikri olduğundan dolayı bu araştırmalar ilgisini daha da artırmıştı.

6 Haziran'da bir kez daha Roma'ya geldi. En kısa zamanda Weimar'a dönmeyi istese de Roma'dan öyle etkilendi ki şehri ancak bir yıl sonra terk etmeyi kabullenebildi. Napoli'ye doğru yola çıkmadan önce gördüğü her şeyi defalarca incelemesine rağmen neredeyse her gün gözünden kaçan şeylerle karşılaştı. Bu dönemde Roma şehri ve bu şehre ait tüm görkem zihninde öyle kesin ve canlı bir biçimde yer etmişti ki ömrünün sonraki yıllarında bu izlenimleri hiçbir zaman zihninden silinmedi.

Kutsal Hafta'da Roma Kilisesi'nde yapılacak görkemli ayinlere katılmak için can atıyordu. Bu ayinlerde sanatın dine hizmetine yönelik tümüyle yeni bir fikir edindiği görünür. Sistine Şapeli'nde gerçekleşen, Papa ve kardinallerin de katıldığı Mes Ayini hakkında yazan Goethe, böylesine görkemli ve sade bir gösteri karşısında yabancı birinin içinin içine sığmamasına hiç de şaşırmadığını ifade eder. Paskalya sabahı Sistine Şapeli'nde gerçekleşen ayinler, içini hayranlıkla doldurarak Goethe'ye Roma kiliselerinin "Hıristiyanlık Gelenekleri"nin ruhuna derinden hitap ettiğinin göz alıcı bir kanıtı olarak göründü.

Edebi eserlerinde kaydettiği ilerleme beklediğinden daha düşük bir seviyede idi. Öte yandan bazı önemli sonuçlara da ulaşabilmişti. Yazıları arasında aşağı yukarı *Stella*'yı yazdığı dönemden kalma henüz tamamlamadığı düzyazı biçimindeki *Egmont* isimli bir oyunu vardı. Weimar'dayken

bu eseri tamamlamayı sık sık düşünmüş, ancak amacına asla ulaşamamıştı. Buradayken oyunda kısmen değişiklikler yapıp düzyazı biçimine sadık kalarak oyuna son halini verdi. Ayrıca daha az önemli denebilecek *Erwin und Elmiere* ve *Claudine von Villa Bella* isimli eserlerini de değişiklikler yaparak iyileştirdi.

Bunların yanında sayfaları eskilikten yıpranıp ağaran ve Frankfurt'tan Weimar'a götürdüğü zamanki biçimini koruyan *Faust* da vardı. Bu kadar uzun bir aradan sonra esere bıraktığı yerden devam etmek onun için zordu. Ancak 1 Mart 1788 tarihinde "ipin ucunu yakaladığını" ve "*Faust* için plan yaptığını" yazdı. Roma'dayken *Faust*'un en çarpıcı sahnelerinden biri olan "Die Hexenküche" (Cadıların Mutfağı) başlıklı bölümü yazdı. Bu sahneyi yazarken hayal gücü, şüphe yok ki karşısında duran gerçek dünyaya kendini hiçbir şekilde yabancılaştırmadan çalışmıştır. Eserine başladığı zamanki ruh haliyle devam etmesinden kaynaklanan zorluğun yalnızca küçük bir belirtisiyle karşılaşırız. İlk monologda Faust, on yıldır öğrencileri olduğunu söyler. Bu da gösterir ki otuz yaşından daha büyük olamaz. Öte yandan "Hexenküche"de elli yaşını aşkın bir adam olarak sunulur. Bunu da yaşamının başarısızlıkla dolu otuz yılının geri dönme ihtimalinden bahsedişinden anlarız. Goethe bu tuhaf çelişkiyi asla fark etmemiştir.

Nihayetinde Goethe, artık hakkında çok şey bilip aşık olduğu bu şehirden uzaklaşmak zorundaydı. 21 Nisan 1788 tarihinde, birkaç arkadaşıyla ayışığında Corso cadde-si boyunca yürüyüş yapıp Capitol ve Kolezyum'u son kez ziyaret etti. Bir sonraki gün kuzeye doğru seyahatine başladı. Yoluna devam ederken Floransa ve Milano'da da biraz vakit geçirdi ve 18 Haziran'da Weimar'a ayak bastı.

Yedinci Bölüm

Goethe, bir daha asla bu kadar uzun süre uzaklaşmayacağı küçük başkente geri döndüğünde otuz dokuz yaşındaydı. Her şeyin umduğu gibi gittiği İtalya ziyareti onun için artık sona ermişti. Bu ziyaret büyük bir arzuyu yatıştırdı. Onu İtalya'nın en çekici yönleri ve insan dehasının en yüce yaratımlarıyla buluşturarak fikriyatını zenginleştirdi. Ona, bir şair olarak sahip olduğu gücü hatırlatarak bunu şimdiye dek ulaştığından daha yüksek başarılar adına kullanma gayretini aşıladı.

Eğer yeniden vazifelerine gömülürse kaçınılmaz olarak gerçek kaderine sırt döneceğinin pekâlâ bilincindeydi. Dük hem Goethe'yi yürekten sevdiği hem de artık ismen ve fiilen üst mertebedeki meselelerle başa çıkabilecek seviyede olduğu için dostunun önereceği plana razı olmaya gönüllüydü. Böylece Goethe'nin İtalya seyahatinden önce yükümlü olduğu görevlerin çoğundan azat edilmesine karar verildi. Öte yandan eyalet başkanlığını koruyup birkaç yıl daha Ilmenau madenlerini idare etme vazifesine canla başla katılmayı sürdürdü. Ayrıca Weimar Dükalığı'na ait olan Jena Üniversitesi'ni yönetme yetkisi de ona verildi.

Goethe, Frau Stein'la dostluğunu sürdürme niyetiyle geri dönmüş olsa da eski ilişkilerine kavuşmaları imkânsızdı. Önceleri Frau Stein'a içini döktükten sonra rahatlayan Goethe, neredeyse iki yıl boyunca bu ilişkiden uzak kalmıştı. Dolayısıyla Frau Stein da ona eski sempatisiyle yaklaşamıyordu. Dahası Goethe zihninde yeni bir düşünce

evreniyle dönmüş olmasına rağmen, Frau Stein bunlarla hiç ilgilenmemişti. Bu durum Goethe'nin alışık olmadığı bir şeydi. Artık kırk dört yaşında hassas bir kadın olduğundan dolayı Frau Stein'in yeni izlenimlere açık olması pek muhtemel değildi. Kadınsı bir içgüdüyle Goethe'deki (onun kendisinin bile yalnızca kısmen bilincine vardığı) değişimi ilk bakışta fark eden Frau Stein, bu duruma içerdüğünü gizleyemedi. Öte yandan Goethe de onun soğuk tavırlarından dolayı kendini geri çekti. Böylece ikisi de aralarında beliren anlaşmazlıkları tümüyle ortadan kaldıramayacaklarının farkına vardılar.

Weimar'a vardktan birkaç hafta sonra bir gün parkta yürürken yirmi üç yaşlarında sıradan bir kadın Goethe'ye doğru yaklaştı. Christiane Vulpius adındaki bu genç kadın, yanında ağabeyinden bir talep mektubu getirmişti. Jena'da eğitim gördükten sonra kendini edebiyata veren ağabeyi, Goethe'nin ona yardım etmeyi kabul edebileceğini düşünmüştü. Mektubu okuyan Goethe'nin ilgisini haberden çok haberci çekmişti. Pek uzun boylu olmasa da güzel bir fiziği ve tatlı bir yüzü olan Christiane'nın bakışlarından dürüst ve samimi olduğu anlaşılıyordu. Masmavi gözleri parıl parıldı. Goethe büyülenmişti ve neticede bu genç kadın onun karısı oldu. Bu aşamada kilisede resmi bir nikahla birbirlerine bağlanmasalar da Goethe birlikteliklerini başından beri gerçek bir evlilikmişçesine kabul etti. Christiane'nın kusuru hakkında birçok yersiz dedikodu döndü. Weimar Sarayı'nda en çok, Goethe'yi kendi sınıflarına ait olmayan bir kadının kocası olarak düşünmeye katlanamayan kadınların lakırdıları yankılanıyordu. Cömert ve olabilecek en sadık eş olan genç kadın, onunla tanışmadan önce hiçbir zaman bu kadar mutlu olmamış kocasını ömürlerinin sonuna dek gönülden sevdi. Christiane, kocasının evden

uzaktayken ona gönderdiği mektupların tümünü en kutsal servetiymiş gibi saklardı. Goethe, ona botanik alanında yaptığı büyük keşifleri özgürce anlattığında, konunun genç kadının zekâsını aşmadığını da gördü. Kocasının ona verdiği önemli ve özel işlerde büyük bir kararlılık, sağduyu ve hassasiyet sergiliyordu. Ev yönetiminde de tam da Goethe'nin istediği gibi katı ancak nazik ve hoşgörülüydü. Annesi Christiane'yı kendi "öz kızı" gibi yürekten kucakladı.

Goethe ve Christiane bir müddet evde inzivaya çekilseler de birlikteliklerini uzun süre gizleyemediler. Haber yayıldığında Frau von Stein küplere bindi. Ren'deki kaplıcalara gitmek üzereyken yola çıkmadan hemen önce Goethe'ye yolladığı mektuptaki üslubu öyle öfke doluydu ki Goethe haftalarca mektuba cevap yazamadı. Kısa bir süre araları tamamıyla açılrsa da sonraları yine iyi arkadaş oldular, ancak asla eskisi gibi yakın değildiler. Frau Stein tek bir kişi dışında tüm saraylı hanımefendilerin sempatisini kazanmıştı. Düşes, Goethe'yi, hakkında acımasızca konuşmayacak kadar iyi tanıyordu.

Artık bitmek bilmeyen vazifelerle rahatsız edilmeyip Christiane'yla yaşamının keyfini çıkaran Goethe, edebi eserleri üzerine çalışmaya şevkle geri döndü. Bu dönemin ilk meyvesi, Roma'da tecrübe ettiği hazzı dile getiren "Römische Elegien"di (Roma Ağıtları). Şairin yanı başında güzel mi güzel genç bir kadın durmaktadır. Kadına duyduğu aşk, şairin bu görkemli şehirde ruhunu besleyen tüm diğer izlenimlerle yakından ilintilidir. Bu figürü tasarlarken Goethe'nin aklındaki kişinin Christiane olduğuna şüphe yoktur. Genç kadını, hayal dünyasında yaşamı ihtişamla dolduran bu şehre götürmüştür. Bu şiirlerde coşkulu ifade biçimine az rastlanır. Bu durum kimi zaman kusur olarak kabul edilse de yalnızca edebi eser olarak değerlendirildik-

lerinde, Goethe'ye ait diğer yazılar kadar mükemmellerdir. Şiirlerde dile gelen tutku, derin ve coşkuludur. Betimlenen yapı ve sahneler, parlak gökyüzünün aydınlatığı İtalya'daki bir manzara kadar açık ve seçiktir. Eğer yalnızca anlatımlarında barındırdıkları ihtişamlı ezgiler takdir edilmiş olsaydı *Elegies* de edebiyatta kalıcı bir yer edinebilirdi.

Elegies üzerinde çalışırken bir yandan da bir kısmını uzun zaman önce düzyazı biçiminde yazdığı *Torquato Tasso*'yu tamamlamaya çabalıyordu. İtalya'dayken bu oyunun tasarımını Weimar'a dönmeden önce uygun şiirsel bir tarzda süslemeyi ummuştu, ancak öyle çabucak halledilemeyecek kadar zor olan bu işi, 1789 yılının yaz aylarında sona erdirebildi. *Tasso*, kimi tümüyle kimi de kısmen İtalya seyahati sırasında biçimi değiştirilmiş oyunlar dizisinin sonuncusuydu.

Goethe'nin edebi tarzıyla temel gayesinin, İtalya seyahatinin öncesinde de büyük bir değişim geçirmeye başladığına daha önce de dikkat çekmiştik. İtalya'dayken bu gelişim sürecinin tamamlanışı, kısmen klasik edebiyatın etkisini barındırsa da esas olarak antik dönem heykel sanatıyla körüklendi. İtalya'da Winckelmann'ın izini takip ederek, antik dönem sanatçılarının en yüce gayeleri olan ideal güzelliğe ulaşmak için figürlerin eylemlerindeki saflık, asalet ve dinginliği açığa çıkaracak bir ahenkle parçaları bütünde birleştirdiklerini keşfetti. Goethe bunu, Roma'da başlamış veya bitirmiş olduğu eserlerinin çoğunda kendisine hedef edindi.

Goethe'nin tümüyle farklı dürtülerin etkisi altındayken taslağını çıkarmış olduğu *Egmont*'ta, bu yeni tarzı tam anlamıyla ifade bulamadı. Öte yandan bize bıraktığı biçimiyle bu eserde bile yeni yönteminin hâkim olduğunu gö-

rebiliriz. Tarihsel bir figür olan Egmont'tan birçok yönde farklılaşan Goethe'nin Egmont'u, epey neşeli bir adamdır. Özgürlük davasına yürekten bağlı olan Egmont; samimiye-ti, cesareti ve sonsuz cömertliğiyle bir ordu dolusu arkadaş edinir. Ancak başkalarının içindeki kötü niyeti kavrama kabiliyetinden yoksundur. Karakterinin barındırdığı mü-kemmel niteliklerin kaçınılmaz bir kusuru olan bu huyu, onu ölümcül bir tehlikeye atıp yıkımını hazırlar. Döne-mindeki tarihsel kamusal hareketlere yakınlığı, Clärchen'e duyduğu aşkın hikâyesiyle iç içe geçmiştir. Egmont, ken-dinin ve ülkesinin içinde bulunduğu koşulların bilincinde olan sağduyulu bir devlet adamı olsaydı, öyle bir dönem-de böyle bir aşk tamamıyla uygunsuz görünürdü. Ancak İspanya Kralı ve meclisine, onların hedeflerinin de en az kendininkiler kadar onurlu olduğuna inanarak, mutlak bir güven duyduğu için davasında zafere ulaşacağından hiç şüphe duymaz. Öyleyse Egmont'un vatanseverliği ve aşkı arasında hiçbir bağdaşmazlık yoktur. Zaten onun mizacına sahip birinde koşullar lehine olsaydı, bu iki duygu birbirini saflaştırıp soylulaştırabilirdi. Clärchen de ona her açıdan layık bir kadındı. O, Goethe'nin tasarladığı kadın karakter-ler arasında en iyilerinden biridir. Duyarlı bir âşık olduğu kadar kahramanca eylemlerin de başrolü olan Clärchen, Egmont'a verilen hapis cezasının haberini aldıktan sonra insanlara, onun özgür bırakılması adına büyük bir gayretle çağrı yapar. Özgürlüğün, idam edilmek üzere hapiste yatan Egmont'un rüyasına Clärchen kılığında girdiği son sahne, okuyucuda tam da Goethe'nin amaçladığı gibi bir izlenim bırakır. Bu durum, Clärchen'i ölüme götürmüş ve âşığını da götürmek üzere olan trajik çekişmelerin etkisini yumu-şatmaktadır. Böylece bize, dünyada iyiliğin zaferine hizmet eden güçlerin var olduğu ve bu zaferin bireyleri yenilgiye

uğratıp onlara işkence ederek geciktirilebilse de asla engellenemeyeceği hatırlatılır.

Merkezde duran iki karakterden daha az ilgi çekici olsalar da bu görkemli oyunda, diğer karakterler de oldukça canlı biçimde betimlenmektedir. Gerçekliğin yanlış görünüşüne kapılarak yolundan saptırılmaya asla müsaade etmeyen kararlı bir vatansever olan Orange'lı William, pervasız Egmont'la güçlü bir zıtlık sergiler. Soğuk, kaba ve kalles bir insan olan Alva ise insanlıktan nasibini almamış zalim bir tiranlığın mükemmel temsilidir. Ara sıra toplumsal duyguları ifade ederek trajedinin evriminde önemli bir rol oynayan kalabalık kitle de bize tüm çıplaklığıyla sunulur.

Goethe, şiirsel bir oyun olan *Iphigenie*'yi meydana getirirken oyunun özgün düzyazı biçimindeki anafikrine büyük ölçüde bağlı kaldı. Öte yandan tüm tasarıma yeni bir asalet ve güzellik getirdi. Oyunun merkezinde, modern edebiyat tarihinde daha soylu başka örneğine rastlanmamış bir kadın kahraman bulunur. Kadının karakterindeki tüm öğelerin içsel ahenginden ileri gelen huzurla ve saflıkla dolu bir ruhu vardır. Sonsuz bir şefkate ve merhamete, kararlı bir iradeye ve hakikat tutkusuna sahip bu kadınla temas halinde olanlar, aşkla saygının iç içe geçtiği bir duyguyla alt edilip ruhlarında barınan tüm iyi şeyleri anımsarlar. Iphigenie, yalnızca sözde bir Yunan rahibesidir, çünkü gerçekte kadınların erkeklere tabi oldukları bir toplumda böyle bir kadının yaşaması imkânsız olurdu. Gayeleri, insan ilişkileri bakımından tümüyle modernidir. Hatta onun bazı bakımlardan, Goethe'yle iyi birer dost oldukları zamanki Frau Stein'dan esinlenerek yaratılan bir karakter olduğu da söylenebilir. Orestes, Pylades ve Thoas karakterleri de özlerinde oldukça modern motifler taşımaktadır. Bu

ihtişamlı oyunun, modern temasıyla antik biçimi arasında bir çatışmanın ortaya çıkmamış olması, Goethe'nin kabiliyet ve özgünlüğünün çarpıcı kanıtıdır. Belirlemiş olduğu üslupla çatışan her düşünce ve duyguyu katı bir biçimde dışlamıştır. Eserde duygusallığı sınırlayan bir tavır bulunmasa da her şey ölçülü, görkemli ve sınırları kesin biçimde belirlenmiş bir taslağa uygun olarak oluşturulmuştur.

Hikâyenin gelişimi de en az karakterlerin gerçekliği kadar takdiri hak etmektedir. Goethe'nin hayran olduğu antik dönem heykellerinde olduğu gibi eserde de her parça bütünle uyum içinde olmakla birlikte, kendilerinden bekleneni olduğu gibi karşılamaktadır. Oyundaki ifade biçimi ve ölçü her daim soylu ve ahenklidir. Hatta bir dramatik dışavurum enstrümanı olarak Alman dilinin gücünü ilk defa en iyi şekilde açığa vurduğu söylenebilir. *Iphigenie*'nin, Goethe'nin erken dönem yazılarındaki coşkuyla harareti bulmayı umut eden okuyucuları düş kırıklığına uğrattığına da şüphe yoktur. Bu eser, Goethe'nin farklı bir gelişim dönemine ait olduğundan, tümüyle farklı ölçütlerle değerlendirilmelidir.

Torquato Tasso'yu tamamlamak Goethe için zor bir işti. Bunun sebebi de muhtemelen, konusunun klasik bir tarzda ele alınmaya *Iphigenie*'ninki kadar elverişli olmamasıydı. Goethe burada, tasarısının sınırlarının ötesine geçme eğiliminde olan, tedirgin ruhlu, sıradışı ve tuhaf bir tiplmeyi sunmak zorundaydı. Sunulduğu şekliyle Tasso, övülmeye ve ayıplanmaya karşı hastalık derecesinde hassaslık sergileyen, Werther tarzında ancak ondan daha telaşlı mizaca sahip bir karakterdir. Bu karakter bize Rousseau'yu da hatırlatır. Hatta eserin tasarımı üzerine çalışırken Goethe'nin, Rousseau'nun *İtirafı*larından da yararlanmış olması mümkündür. Bunu da, daha önce de gördüğümüz üzere

İtalya'dayken sıklıkla "Rousseau ve onun hastalık hastası ruh halini" düşünmesinden anlayabiliriz. Oyunun başlangıcında Tasso, Ferrara Dükü'nün onur konuğu olarak Belriguardo Kalesi'nde yaşamaktadır. Kalenin bahçesinde, Dük'ün kız kardeşi Prenses Leonore'nin ve Prenses'in üvey kardeşi Scandiano Kontesi Leonore'nin huzurunda henüz tamamladığı *La Gerusalemme Liberata* (Özgürlüğüne kavuşan Kudüs) isimli şiirini Dük'e hediye eder. Hediyesi, sevinç nidalarıyla karşılanır. Dük'ün işaretiyle Prenses, bir Virgil büstünün tacını çıkarıp şairin başına yerleştirir. Şair büyülenmiştir, duyduğu şükranı ifade edecek bir kelime yoktur adeta. Sohbet, önemli bir görevden dönen başpapaz Antonio'nun gelişiyle yarıda kesilir. Büyük saygı duyulan bu adam, yürekten karşılanır. Tasso'nun tamamladığı eseri hakkında biraz konuşulduktan sonra konu, başındaki taca gelir. Durumu pek de önemsemeyen Antonio, Tasso'ya soğuk bir şekilde hitap etse de Ariosto'yu övme fırsatını kaçırmaz. Antonio'nun karakterinde, Tasso'nun sinirine dokunan bir şeyler vardır. Şair, bu bilge ve başarılı devlet adamının bulunduğu yüksek mevkiyi içten içe kıskanmaktadır. Gizlice tutku beslediği Prenses'le sohbet ederken hoşnutsuzluğunu dile getirir. Onu yatıştırmaya çalışan Prenses'in gayretleri, Dük'le Leonore tarafından da desteklenir. Kendisine hâkim olmayı deneyen Tasso, Antonio'yu bulup ona dost olmayı teklif eder. Antonio'nun teklifi suratsız bir ifadeyle karşılamasının ardından aşagılanmış hissedene şair, aralarındaki çekişmeyi tek seferde çözmek için kılıcını çeker. Tam bu esnada Dük olaya dahil olur ve Tasso'nun ceza olarak (merhametsizce değil elbette) odasına kapatılması emrini verir. Antonio yeteri kadar saygılı davranmadığını düşünüp ilişkilerini onarmak için elinden geleni yapmaya isteklidir. Dük, Prenses ve Leonore

re, Tasso'nun hem Antonio'yu hem de kendisini affedip affedemeyeceği konusunda endişelidirler. Ancak artık genç şairin ruhunda şiddetli duygular peyda olmuştur. İçten içe kuruntulu bir ruh haline bürünerek etrafındaki herkesin ona komplo kurmaya çalışan düşmanlar olduğunu kurmaya başlar. Onu keyiflendirmek için yapılan dostça esprilerin hepsine, aslında onu yaralamak için yapıldıkları anlamını yükler. Tasso yalnızca Prensese güvenmektedir. Prensese kendisini toparlaması için ona destek verdiğinde, utancından bir anda sarılıp Prensese'i bağrına basarak kızışır. Son sahnede Dük, Prensese ve Leonore'nin kaleden uzaklaştığı sırada, artık bu genç şairin nazıkçe ve sabırla muhatap olunması gereken hastalıklı bir mizacı olduğunun tümüyle farkına varan Antonio, yanına gidip onunla kibarca konuşur. Tasso, kendisini yanlış anlayan dünyaya karşı şiddetli öfke patlamalarına tutulsa da son anda Antonio'nun uzattığı eli tutarak ona tıpkı gemi kazasından sağ çıkmış bir denizcinin kayaya sarıldığı gibi sarılır.

Goethe, karakter inceleme yeteneğini başka hiçbir oyununda bu kadar iyi ve keskin biçimde sergilememiştir. Oyundaki Tasso, belli başlı bazı şeylerle gerçeğinden oldukça farklıdır. Ancak bu durum onun, düşüncelerinin merkezine kendini alıp tamamıyla sakat bir yaşam fikrine yönelerek daimi mutluluğun özünü kaçıran tüm ruhların en çarpıcı sembolü haline gelmesini engellemiştir. Prens, Prensese, Leonore ve Antonio sağlıklı bir mizaca sahip olmaları ve onurlu bir edayla davranmaları bakımından birbirlerine benzerler. Öte yandan her birinin, açık biçimde ve çok büyük bir incelikle belirtilen kendilerine has karakteri de vardır. Goethe, oyunlarında genellikle kadın karakterlere en yüce özellikleri atfeder. En görkemli yaratımlarından biri olan Prensese, derin duygularla davranış

inceliğinin bir birleşimi ve içsel olgunlukla huzurun soylu bir temsildir.

Hikâye kendi başına ilgi çekici değildir ve herhangi bir soruna çözüm getirmediğinden, sonuç kısmı da pek tatmin etmez. Ancak yapısı öyle mükemmel bir ustalıklarla geliştirilmiştir ki her sahnede merakımız gitgide artar. Tasso kontrolden çıktığında bile anafikirden asla sapılmaz. Goethe her kısmı, bütünden ayrı kalacak ufacık bir detaya bile girmeden, ince ama emin dokunuşlarla biçimlendirmiştir. Olay örgüsünün geçtiği yer gözümüze sokulmaz, aksine Beltriguardo Kalesi'nin etrafındaki güzel ve güneşli manzara zaman zaman tesadüfen karşımıza çıkarılarak hatırlatılır. Tarzındaki zarafet ve saflığın Alman oyun literatüründe eşi benzeri yoktur. Buna rağmen dizeler birbiriyle öyle rahat bir akış içindedir ki sanki tabiat ananın kendisi konuşuyormuş gibi hissederez. Bununla birlikte hemen her sahnede, Goethe'nin hayat hakkındaki düşüncelerinin özüne yoğunlaşan dizelerle de karşılaşırız. Başka hiçbir eserinde, ondan etkilenmeye hazır olan kişileri yönlendirip teselli edecek kadar verimli bu kadar fazla deyiş yoktur.

Oyunlarının yayımlandığı ciltte ek olarak *Faust: Ein Fragment* (Faust: Bölümler) de bulunuyordu. 1790 yılında yayımlanan yedinci ciltte yer alan ve Frankfurt'ta Goethe'nin yazdığı sahnelerin tümünü içermeyen bu "bölümler", Gretchen'in katedralde keder ve pişmanlıkla kahrolduğu sahneyle tamamlanıyordu. Öte yandan Faust ve Mefistofeles arasındaki ikinci diyalog* ve yine Mefistofeles'in akıl ve bilime sırt dönen bir zihnin kaçınılmaz

* "Und was der ganzen Menschheit zugenheilt ist," (Ve tüm insanlığa verilenler) dizesiyle başlayan diyalog.

yıkımından bahsettiği kısa monologu* da kapsamaktaydı. Mefistofeles'le bilge arasındaki diyalog üzerinde büyük değişiklikler yapılarak Auerbach meyhanesinde geçen sahenin tümü dizeler halinde sunuldu. Öyleyse eser özüne dokunulmadan, önemli ölçüde geliştirildi. Goethe'nin hem yeni eklenen pasajlarda hem de yeniden yazılanlarda ortaya koyduğu şiirsel biçim yazımında ne kadar ilerlediği, bu durumun yeterli bir kanıtıdır. Dahası Faust'un Mefistofeles'le diyalogu ve Mefistofeles'in monologu da Goethe'nin artık yüce idealine sırtını dönerek duyusal hazlarını doyurmanın peşine düşen Faust'a yönelik daha derin bir kavrayışı olduğunu göstermektedir.

Aynı ciltte diğerlerinden oldukça farklı bir başka eser de yayımlandı: "Die Metamorphose der Pflanzen" (Bitkilerin başkalaşımı). Bu ünlü makalede Goethe, çiçekli bitkilerdeki yapraksız uzuvların tümünü farklı yaprak formları olarak kabul eden teoriyi açıklar. Bu keşfe uzun ve ayrıntılı bir araştırma süreci yol açmıştır. Fikir İtalya seyahatinden önce ortaya çıkmış gibi gözükse de daha önce hiç bilmediği bitkileri inceleme fırsatını elde ederek bu fikrin önemini tam anlamıyla kavradığı yer İtalya'ydı. Botanikçiler tarafından uzun süredir kabul edilen bu doktrin, şu anda da olduğu gibi genel evrim yasasıyla ilişkilendirilince oldukça büyük bir önem kazandı. Çok değerli olan bu kavrayış Goethe'nin, organik doğadaki tüm bireylerin kalıcı modellere göre yaratıldığını ona çarpıcı biçimde gösterdiği için de hoşuna gitti. Bitkilerin başkalaşımı doktrini K. F. Wolff tarafından, Goethe kendi tezini yazmadan otuz yıl önce ortaya atılmıştı. Bu durumun farkına sonradan varan şair, fikirlerinin daha önce ortaya atılmış olmasından hiçbir şe-

* Roma'da yazılan "Hexenküche" (Büyücülerin Mutfağı) ve "Wald und Höhle" (Orman ve Mağara) başlıklı bölümler.

kilde rahatsız olmadı. Aksine, teorinin birbirinden bağımsız çalışan iki bilim insanının zihninde ortaya çıkması, te-
orinin doğruluğunun daha açık bir kanıtı olduğundan ona
daha büyük bir keyif verdi.

1790 yılının başlarında Goethe, İtalya'da bir süre se-
yahat ettikten sonra Weimar'a geri dönmeye hazırlanan
Düşes Dowager'la buluşmak için Venedik'e davet edildi.
Düşes'in Venedik'e gelmesi epey bir vakit alınca sabırsızla-
nıp yerinde duramayan Goethe, oldukça sert nükteli şiirler
yazarak oyalandı. Altı hafta sonra Weimar'a geri dönmek-
ten bir hayli mutluluk duydu. Artık burası onun için iki
kat daha değerliydi, çünkü önceki yılın Noel gününde bir
oğlu olmuştu. Herder'in vaftiz ettiği çocuğa Julius August
Walther ismi verildi. Sonraki üç çocukları ölü doğmuş ve
dördüncüsü de bebekken ölmüştü. Goethe, bu kayıpların
her birinde derin bir kederle dolup kontrolünü tamamen
yitirdi.

Venedik'e gerçekleştirdiği ikinci ziyaret, önemli bir bi-
limsel keşifle akla kazındı. Uşağı Seidel'le Yahudi mezarlı-
ğındalardı. Bu sırada Seidel bir koyuna ait kafatası parça-
sını yerden alarak sanki elinde tuttuğu şey bir Yahudi'nin
kafatasıymış gibi yaparak Goethe'ye uzattı. Elindeki parça-
yı incelerken, kafatasını oluşturan kemiklerin omurgadan
özel bakımdan farklı olmadığı, aslında onun dönüşüme
uğramış hali olduğu fikri bir anda aklına geldi. Çiçekli bit-
kilerin yapraklı uzuvlarını yaprakların dönüşüm geçirmiş
halleri olarak kabul eden doktriniyle bu fikir birbirini des-
tekliyordu. Goethe, uzun çağlar boyunca omurganın kafa-
tası kemiklerine dönüştüğünü kastetmiyordu. Ona göre bu
kemikleri yaratırken doğa, omurgayı belli ihtiyaçları kar-
şılama için değiştiriyordu. Önceki keşifleri gibi modeller
doktrininin yalnızca bir başka uygulaması olan bu teori

de ancak bağlantı kurduğu olgular evrim teorisi ışığında aydınlatıldığı zaman anlaşılır hale gelmektedir. Goethe'nin biyolojiye katkılarının en takdire değer yönü, keşfettiği şeylerin tümünün evrim teorisinin yönünü işaret etmesi ve evrimin, er ya da geç, tanınmasını kaçınılmaz kılanlar arasında yer almasıdır.

Aşağı yukarı aynı dönemde Goethe, Newton'ın renkler teorisi üzerine çalışmaya merak sardı. Bunun üzerine konuyu daha kapsamlıca araştırmak için birkaç prizma ödünç aldı. Sahibi, prizmaları iade etmesini rica ettiğinde Goethe, geri vermeden önce onlardan birini yeniden denemeye karar verdi. Araştırmanın sonucunda Newton'ın doktrininin doğruluğundan şüpheye düşüp bunu daha fazla araştırma yaparak onayladı. Bu konu, onun için sıradışı bir cazibeye sahipti. Hayatının neredeyse sonuna dek belli aralıklarla bu konunun üzerine çalışarak yalnızca Newton'ın yanlış olduğunu kanıtlamakla kalmadı, aynı zamanda renkler üzerine gerçek bilimsel değeri olan bir buluş ortaya koyduğuna da kesin bir biçimde kani oldu. Ortaya koyduğu doktrinine büyük bir önem atfeden Goethe, yaşlılık döneminde bir gün Eckermann'a, icra ettiği şiir sanatıyla değil de renk teorisiyle daha fazla gurur duyduğunu ifade etti. Ne yazık ki renkler teorisi meselesindeki problemlere yönelik üretmiş olduğu çözümler layıkıyla tasarlanmamıştı, çünkü konu ona olduğundan daha az karmaşık görünmüştü. Vardığı sonuçlar, tüm bilim insanlarının oybirliğiyle reddedildi. Yine de hem bu konu üzerine tarih içinde ortaya atılan görüşlerle alakalı ilgi çekici birçok bilgiyi bir araya getirdiği için hem de böylesi büyük bir zihni yanlış yönlendiren entelektüel etkenlerin onu hakikate götürenlerden daha eğitici olmasından dolayı yazıları belli bir ilgi uyandırmaktadır.

1791 yılında Dük, Weimar’da bir saray tiyatrosu inşa ettirip Goethe’den buranın idaresini üstlenmesini istedi. Kabul ettiği bu görev, Goethe’nin uzun yıllar en çok özen gösterdiği görevler arasında yer aldı. Amacı ciddi anlamda kültürlü bireylerin beğenisine hitap eden oyunlar sahnelemektir. Oyunların iyi olması kadar, oyunlarda rol alanların görevlerini en üst düzeyde yerine getirmeleri de onun için çok önemlidir. Bu hedefini gerçekleştirmek için çok büyük bir gayret gösteren Goethe’nin kontrolündeki Weimar Tiyatrosu’nun ünü yayıldı. Almanya’nın her yerinde, büyük drama sanatı ekolünün gelişimine en çok katkıda bulunan tiyatro olarak tanındı.

Goethe’nin vermiş olduğu hizmetlere karşılık kendini borçlu hisseden Dük, 1792 yılında ona ömrünün geri kalan yıllarını geçireceği bir ev armağan etti. Goethe bu evi, kendi istediği şekilde dekore edip onu Weimar’ın en güzel, en hoş şahsi konutu haline getirdi. Ev üzerinde değişiklikler yaparken Roma’da tanıştığı İsviçreli ressam dostu Meyer’den çok yardım aldı. Goethe’nin acil çağrısı üzerine Weimar’a gelen Meyer, birkaç yıl Goethe’nin evinde misafir oldu. Goethe adına Christiane’nin küçük oğullarını “Madonna della seggiola” tablosundaki gibi kolları arasına sardığı bir portre yaptı. Daima bir perdenin altında tutulan bu portreyi Goethe, sahip olduğu en değerli hazinelerden biri olarak gördü.

Bu dönemde Goethe’nin dikkatini, gençlik yıllarında kendisini de güçlü bir biçimde etkileyen düşünce hareketinin, eylem boyutunda da mantıksal sonucuna ulaştığı Fransa’daki olayların gelişimine ciddi ve endişeli biçimde yoğunlaştırdığını unutmamak gerekir. Almanya’da çağdaşı olan entelektüellerin birçoğu, Fransız Devrimi’ni insanlık adına yeni ve şanlı bir dönemin başlangıcı olarak gökle-

re çıkarıyordu. Goethe onların sevincini paylaşmıyordu. Yalnızca Fransa'da değil, kendi toplumunun da aralarında olduğu diğer ülkelerde de baskı gören halkların çektiği acıları iyi biliyordu. Hatta durumlarının adil ve bilge bir yönetimle iyileştirilmesi için can atıyordu, ancak bunun şiddet yoluyla sona ereceğine inanmayı imkânsız bulmaktaydı. Devrim eğiliminin sanatta, edebiyatta ve bilimde uzun süredir devam eden her büyük ve soylu hareketi de hâkimiyeti altına alacağına oldukça emindi. Öte yandan ona acı veren bu olaylara kendi menfaatini düşünen provokatörlerin değil, ancak eninde sonunda tamamen yozlaşmış bir toplumun suistimal edilmesinin yol açacağına tamamıyla farkındaydı. Çok sonraları Eckermann'a, devrimcilerden tiksindiği kadar, devrimi kaçınılmaz kılan insanlardan da tiksindiğini söyledi. Başından beri bu hissini, yazılarının birkaçında özgün bir biçimde dile getirmektedir. 1791 yılında düzyazı biçiminde yazılan *Gross-Cophta* oyunu, sahtekâr Cagliostro'nun yakından alakadar olduğu elmas kolyenin hikâyesini anlatır. Eser, sanatsal açıdan pek bir öneme sahip olmasa da Goethe'nin devrimden öncesinde Fransa'nın toplumsal yaşamındaki bazı öğelere karşı ne kadar karanlık görüşler ortaya koyduğunu göstermektedir. Yine düzyazı biçimindeki tamamlanmamış ve aynı döneme ait bir başka oyunu olan *Die Aufgeregten*'de (Heyecanlı) Fransız topraklarında, bağlı oldukları kontese karşı ayaklanan köylüleri resmeder. Aydın fikirleri olan kontes, köylülerin ciddi sorunlarla karşı karşıya olduklarını reddetmeyip onlarla canı gönülden uzlaşır. Bu hikâyeden alınacak ders de açıkça şuydu: Fransız soylu sınıfı kontesin yüce karakterine sahip olsaydı, vahşice gerçekleşen değişim tehlikesini kolayca defedebilirlerdi.

1792 yılında, uzun silsileler halindeki devrim savaş-

ları patlak verdi. Weimar Dükü, Prusya ordusunun generali olarak hizmet verirken, Goethe de Dük'ün ricası üzerine Champagne'daki sefer sırasında ona eşlik etti. Burada Goethe ilk defa Devrim'in dünya üzerine salmış olduğu kuvvetlerin dehşet verici doğasının farkına vardı. Valmy bombardımanı sırasında, "top ateşi"nin gerçekte neye benzediğini öğrenmek için atını düşman ateşinin geldiği bir yere doğru sürdü. Fransızların ilk galibiyetlerini kazandığı, hatırlanmaya değer bu günün akşamında Goethe, çadırında şöyle yazdı: "Tam bu yerden ve bugünden itibaren dünya tarihinde yeni bir dönem başlayacak. Belki sen de orada olduğunu söyleyebilirsin."

Dört aylık dönemin ardından geri döndüğünde, altı ayaklı mısralarla* günün siyasi budalalıkları üzerine bir hiciv olan eski *Low Dutch* öyküsünün kendine ait yorumu olan *Reineke Fuchs*'u kaleme aldı. Bir sonraki yıl (1793), bu sefer Prusyalıların Fransızlardan geri almaya çabaladığı Mainz cephesinde Dük'le birlikteydi. Şehir teslim olduğunda Goethe, bu kadar savaşın kendisine yettiğini hissedip evine geri dönerek Weimar'daki çalışmalarına devam etti.

* Hexameter olarak bilinen bir kafiye şekli. (e.n.)

Sekizinci Bölüm

Goethe'nin yaşamının 1794-1805 yılları arasındaki döneminde (yani kırk beş yaşından elli altı yaşına kadarki dönemde) olup bitenlerin merkezinde Schiller'le dostluğu yer alıyordu.

Goethe'den on yaş genç olan Schiller, Dresden'den Weimar'a Goethe'nin İtalya seyahatinde olduğu 1787 yılında geldi. Schiller, Weimar'a geldiği dönemde yirmi sekiz yaşındaydı. *Haydutlar** ile *Don Carlos*'un yazarı olarak tanınıyordu. Başından geçen acı olaylara rağmen gençliğinde düşlediği yüce amaçlarını tüm tazeliğiyle korumuştı. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da ortaya çıkan çarpıcı birçok figür arasında Schiller, hem bir yazar hem de bir insan olarak döneminin en soylularındandı. Kaderinde şiddetli fiziksel acılara katlanmak vardı. Buna karşın, çektiği çilelerin, ruhunu hayata küstürüp cesaretini kırmasına asla müsaade etmedi. Yüce hedeflerini arzularının önüne koyup başka zihinlerde de hakikat, insanlık ve özgürlük tutkusundan bir şeyler uyandırarak yolunda kararlı bir şekilde ilerledi.

Oyun yazarlığı ona maddi anlamda yeterli bir gelir sağlamıyordu. Weimar'a vardıktan hemen sonra Hollanda isyanı hakkında bir kitap yazmaya koyuldu. Bu eseri kaleme alırken tarihçi olarak ortaya koyduğu eserle, şairlik ye-

* Haydutlar, Friedrich von Schiller, çev. Kazım Özdoğan, Gergedan Yayınları, 2013 (e.n.)

teneğine hakkını verebilmesi için gereken serbestliği elde edebileceğini umuyordu. Dehasına büyük bir hayranlık duyduğu Goethe'nin geri dönüşünü dört gözle bekliyordu.

İki şair ilk defa 1788 yılının yaz mevsiminde, Frau Lengefeld'in Rudolstadt'taki evinde karşılaştı. Schiller sonraları Frau Lengefeld'in kızı Charlotte'yle evlendi. Schiller'in bazı bakımlardan kendininkilere gittikçe yaklaşan düşüncelere sahip olduğunu hiçbir şekilde bilmeyen Goethe, onun yalnızca ateşli "Sturm und Drang" yazarlarından biri olduğunu düşündü. Bu sebeple ilk karşılaşmalarında sohbetleri, sıradan nezaket ifadelerinin ötesine geçemedi. Hatta Schiller, onun kendisinden çok farklı karakterde olduğunu düşünüp aralarında bir dostluk kurulmasının imkânsız olabileceği izlenimini edindi. Yine de Goethe'ye çok saygı duyuyordu, ara sıra onun sahip olduğu refahı kendi başından geçen zorlu olaylarla karşılaştırarak ona imrenmeden edemiyordu.

1789 yılında Schiller, Goethe'nin etkili olmasıyla tarih profesörü olarak Jena'da göreve başladı. Bir sonraki yılın başlarında Charlotte von Lengefeld'le evlendi. Bu evlilikle beraber Charlotte'nin ailesinin eski bir dostu olan Goethe'yle sık sık bir araya gelme durumu söz konusu oldu. 1790 yılının sonbahar mevsiminde ikilinin, Goethe'nin Schiller'in evini ziyaretinde bir araya geldiğini biliyoruz. Bu buluşmada Kant'ın felsefesi üzerine konuşmalar yaptılar. Hatta Schiller, Körner isminde bir arkadaşına bu konuşma hakkında yazarken Goethe'nin, kendisine göre dış dünyanın yasalarıyla çok fazla ilgilendiğinden bahsetti. Öte yandan Goethe'nin tikel olayları bir bütünde birleştirerek anlam çıkarma gayreti taşıyan düşünme tarzının mükemmelliğinin de farkındaydı.

Sağlığı kötüye giden Schiller, 1793 yılında eşiyle birlikte memleket havasının kendisine iyi geleceği umuduyla Würtemberg'e gitti. Stuttgart'ta kalırken, *Die Horen* (Saatter) isimli bir edebiyat dergisi çıkarmak için yayıncı Cotta'yla hazırlıklar yaptı. 1794 yılında Jena'ya döndükten sonra Goethe'ye, derginin yazarlık kadrosuna katılmasını rica eden bir mektup yazdı. Goethe de elinden gelenin en iyisini yapmaya yürekten söz verdi. Kısa bir süre sonra ikili Jena'daki bir bilim cemiyeti toplantısına katıldılar. Birlikte Schiller'in evine doğru yürürken aralarında doğru bilimsel yöntem üzerine ilgi çekici bir tartışma yaşandı. Bu sohbet sırasında Goethe, ilk defa Schiller'e karşı bir yakınlık duydu. Schiller'e daha çok ilgi duymaya başladığı sonraki konuşmalarında, aslında sanat konusundaki fikirlerinin de özünde birbirlerinden çok da farklı olmadığını keşfetti.

Aynı yılın eylül ayında Goethe, Schiller'i *Horen* dergisi adına yapılacak işlerin mahiyeti hakkında uzlaşmaya varabilmeleri için evine davet etti. Schiller bu daveti memnuniyetle kabul edip Goethe'nin evinde iki hafta geçireceğine söz verdi. Bu ziyaret sırasında ikili arasındaki dostluğa derin ve sağlam bir temel atıldı. Her ikisi de birbirlerine çekinmeden içini açtı. Schiller'in ömrünün sonuna kadar hiçbir şey, ikili arasındaki sevgi ve güvenin önünde durmadı. Goethe çoğu zaman Jena'ya gidip Eski Saray'da bulunan odasında vakit geçirirdi. Schiller'i de Weimar'da biraz zaman geçirme fırsatı bulmaktan daha fazla mutlu eden hiçbir şey yoktu. Buluştukları her seferde birbirlerinin düşünce ve karakterine hayranlıklarını yoğunlaştıracak birçok yeni nitelik keşfettikleri aşikârdı.

Goethe'yle Schiller birbirlerinin başarılarından samimi biçimde keyif alıp dehalarının en soylu meyvelerini vermeleri hususunda karşılıklı teşvik içindeydiler. Şairden çok

felsefeci olan Schiller'in düşüncelerine, şiirde bile soyut bir ifade verme eğilimi vardı. Goethe'yle teması onun neredeyse farkında olmadan, tasarımlarını daha imgesel bir formda sunabilmesine olanak sağladı. Tarzı daha dolaysız, açık ve canlı hale gelerek etrafındaki gerçek dünyaya yönelik kavrayışını daha da derinleştiriyordu. Bu durum, tümüyle ideal bir âlemi tasvir eden kalemine yepyeni bir nefes ve renk kattı. Dehası ve deneyimiyle tartışmasız biçimde üstün olan Goethe'nin, konu sanat olduğunda Schiller'den öğreneceği hiçbir şey yoktu. Yine de onun da candan bir tavırla kabul edeceği gibi Schiller'e derinden bir şükran borcu vardı. *Tasso*'yla *Roman Elegies*'i tamamladığı dönemden beri en iyi eserleri arasında yer verebileceği kadar değerli yeni hiçbir şey üretmemişti. Yöneticilikle alakalı meseleleri ve doğabilimiyle uğraşmaktan, bir zamanlar çok özgür ve huzurlu bir şekilde dolaştığı imgeler dünyasını ziyaret etme dürtüsünü kaybetmiş gibi gözüküyordu. Ancak yaratıcı şairlik yeteneği yalnızca uykudaydı. Schiller'le kurduğu ilişki sayesinde bu muhteşem yetenek yeniden canlandı. Schiller'in sahip olduğu şevk Goethe'de, kendi deyimiyle "ikinci bir gençlik", "yeni bir bahar" dönemine yol açtı.

1795 yılında yayımlanmaya başlayan *Horen* dergisi, karşıt görüşten pek çok eleştiriyi üstüne çekti. Schiller, dergiyi hedef alan saldırılara ziyadesiyle öfkeleniyordu. Goethe, düşmanca yargıların onu yıldırmasına müsaade etmese de yıl sonuna doğru iki dizelik nükteli şiirler yazıp rakipleriyle dalga geçerek kendilerini eğlendirmeyi önerdi. Schiller'in de hoşuna giden bu fikri gerçekleştirmekte hiç vakit kaybetmediler. Proje gittikçe genişleyerek yalnızca onlara saldıranları değil, aynı zamanda yöntem ve eğilimlerinden hoşlanmadıkları diğer kişileri de hedef almaya başladı. Bunun yanı sıra Lessing ve Kant gibi büyük yazarlara

da saygılarını gösterme fırsatını yakaladılar. Çok geçmeden kimi Goethe'ye kimi Schiller'e ve kimi de iki şaire ait olan koca bir nükteli şiir derlemesi ortaya çıktı. Bu nükteli şiirler "Xenien" ("Xenia" konuksever armağanlar: Martial'dan ödünç alınan bir başlık) başlığıyla, Schiller'in hazırladığı *Musenalmanach* adındaki yıllık bir şiir dergisinde yayımlandı. Çoğu muhteşem ve keskin olan bu nükteli şiirler, eleştirenlerin keyfini kaçırıp Goethe ve Schiller'i (isimleri bu andan itibaren her zaman birlikte anıldı) ukalalarla edebi sahtekârların korkulu rüyası haline getirdi.

Goethe'nin, Schiller'le dostluğu başladıktan sonra tamamladığı ilk önemli eseri *Wilhelm Meisters Lehrjahre*'ydi (Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları). 1793 yılında, geçici olarak İtalya'ya gitmeden önce bir kısmını yeniden düzenlemeye karar vermişti. Ancak Schiller'in etkisi olmasaydı, buna devam edip etmeyeceği şüphelidir. Kitaba yoğun bir ilgi gösteren Schiller, onun tavsiyelerine ihtiyaç duyan Goethe'yle sık sık eseri tamamlamanın en iyi yolunun ne olduğu hakkında konuşurdu. Dostunun şevkiyle cesaretlenen Goethe, ara vermeden çalışmaya devam ederek eseri 1796 yılında tamamladı.

Goethe ilk aşk romanı *Werther*'de, kahramanının geçmişinde yaşadığı yalnızca tek bir büyük bunalımı ele alır. Buna karşılık *Wilhelm Meister*, genç bir adamın yaşamının tüm seyrini betimleyen bir eserdir. Hikâyenin başlangıcında Meister, tüccar olan babasıyla çalışmaktadır. Şiire bir yatkınlığı vardır ve kendi benliğinin gelişimi için daha özgür, daha çok ilgi ve heyecan uyandıran bir kariyer arzulamaktadır. Oyun sanatına güçlü bir ilgi duyar. Bu duygusu, tutkuyla bağlandığı güzel bir oyuncu olan Marianne'yla daha da derinleşir. Sonunda onu çevreleyen sıradanlıktan kurtulmak ve oyuncu olmak için Marianne'yla birlikte kaç-

maya karar verir. Tüm hazırlıklarını yapmıştır, fakat yanlış yorumladığı birtakım olaylar nedeniyle âşık olduğu kadının ona sadık olmadığı inancına kapılır. Bu sözde ifşaatla sarsılıp kadını terk eder. Kederle dolan ruh haliyle sıradan yükümlülüklerine katlanmaya devam eder. Ancak çok geçmeden, iş nedeniyle yaptığı bir seyahati sırasında tanıştığı oyuncular, onun sahne aşkını yeniden canlandırır. Bir tiyatro topluluğu kurulur. Yönetmen, Meister'dan elzem masrafları karşılayacak ölçüde bir ücret alır. Oyuncular, oyunlarını sergilemek üzere bir kontun kır evine davet edilir. Burada Shakespeare'in eserleriyle tanışan Meister'ın oyun sanatı hakkındaki fikirleri dönüşüm geçirir. Ayrıca genç ve güzel kontesle arasında gelişen romantik ilişkiden de heyecan duymaktadır. Oyuncuların görevlerini yerine getirdikten sonra kaleyi terk ettikleri sırada, Meister haydutların saldırısına uğrar. Yerde yaralı bir halde yatıp görünüşe göre ölümün eşiğindeyken, üzerinde derin bir izlenim bırakan bir kadın (Amazon) ona yardıma gelir. Bu kadın bir anda ortaya çıkar ve yine bir anda ortadan kaybolur. Meister, bu kadını düşündüğünde onun yalnızca bir hayal ürünü olup olmadığını neredeyse hiç bilemez.

Düzenli olarak oyunların sergilendiği bir tiyatroyla bağlantı kurar. Hamlet rolünü oynarken Hayalet'ten öyle bir korkar ki canlandırdığı rolün sahiciliğiyle güçlü bir etki uyandırır. Ancak (eser içindeki başka bir karakterin de ona söylediği gibi) büyük bir oyuncu olacak kudrete sahip değildir; çünkü hangi rolü alırsa alsın, canlandırdığı kendi kişiliğidir. Kendininkinden farklı bir zihin tipinde bulunan düşünce ve duyguları canlandırma kabiliyeti onda yoktur. Topluluktaki kadın oyunculardan biri olan Aurelia, melankolik ruh haliyle onu cezbeder. Aurelia'nın ruh hali, yüksek bir makamda bulunan ve asla unutamadığı âşığı

Lothario tarafından terk edildiği için böyledir. Ölmeden önce Meister'a bir mektup bırakarak her şey sona erdiğinde ondan bunu Lothario'ya ulaştırmasını rica eder.

Meister, bu görevi tamamlamak için topluluğu terk eder. İyi bir karakteri olan Lothario, onu daha önce hiç karşılaşmadığı bir camiaya takdim eder. Meister farkında olmasa da bu zamana değin onu yakından takip edip belli ölçüde yönlendiren gizli bir cemaatle karşılaşır. Lothario'nun önderlerinden biri olduğu bu cemaat, insanlığın en yüce ve soylu olan tüm yönlerini geliştirmek adına kurulmuştur. "Çıraklık" dönemi sona eren Meister, görkemli bir törenle cemaate kabul edilir. İlk aşkı Marianne hakkındaki gerçeği ve aynı zamanda onun öldüğünü öğrenir. Bunun ardından duygularının aksine zekâsına ilgi duyan bir kadının sevgisini kazanır. Ancak daha sonra geçmişte tuhaf bir şekilde karşılaştığı yardımsever "Amazon"la tekrar karşılaşır. Hikâye, ikilinin nişanına yol açan karmaşık birtakım durumların betimlenmesiyle sona erer.

Meister, "çıraklık" döneminden pek de büyük bir kazanç elde etmiş izlenimi vermemektedir. Goethe'nin bu durumla pek de ilgilenmediği ortadadır. Hedefi, yaşamdan çarpıcı bir dizi kesit sunmaktır ve bunu yerine getirirken de dâhice kabiliyetini sergilemiştir. Öte yandan hedefin uygulanışı pek düzenli değildir. Son bölüm, ilk sahnelerdeki canlılık ve hareketten yoksundur. Buna ek olarak gizli cemaatle ilgili her şey tuhaf ve yapmacıktır. Bu kısımda Goethe'nin, hikâye boyunca ortaya çıkan problemlerin çözüme ulaşması gerektiğinde ısrar eden Schiller tarafından yanlış yönlendirilmiş olduğu açıktır. Aslen tasarladığı hikâye öğeleri, yeteri kadar özenle birbirine bağlanamamıştır.

Meister'ın oyun sanatıyla ilişkisini konu alan kısım-

larda Goethe, üslubundaki katışıksız gücüyle kendi başına pek de etkileyici olmayan sahne ve olaylara dahi eşsiz bir büyü katabildiğini mükemmel biçimde gösterir. Karakterler de hayrete düşürecek kadar canlıdır. Karakterler ve gayeleri hakkında çok az şey anlatılır, detaylı bir çözümlemeye tabi tutulmamışlardır. Bu sayede onlar, sanki gerçek yaşamda onlarla tanışmışız gibi açık seçik bireyler olarak sunulmaktadır. Yavaş yavaş onları tanımaya başlarız. Meister, tutarsız ruh halleri ve ideal bir varoluşa ulaşmaya yönelik anlaşılması güç gayretiyle belirgin şekilde gözler önüne serilir. Kendi başına bizlerde büyük bir saygı uyandırmamasına karşın, her sahnede onun kariyerini büyük merakla takip etmeye itiliriz. Ancak oyunun en önemli karakteri Meister değil, aksine dünya edebiyatındaki en acınası, en tuhaf karakterlerinden biri olan Mignon'dur. Çocukluk yıllarında “ağaçkavununun yetiştiği topraklardan” soğuk kuzeye sürülen bu kadın, onunla karşılaştığımız sahnelerde kendini hiç de evinde hissetmez. Sakinliği, kibarlığı ve soğukkanlılığı ardında, sonunda yaşamını yok eden ateşli bir tutku gizlidir. Yine de öyle uhrevi bir mizaca sahiptir ki sanki oraya ait olan biri değilmişçesine dünya üzerinde süzülür. Bir aşk hikâyesinde böylesi gerçek bir şiirsel kavrayış daha önce hiç ortaya çıkmamıştır. *Wilhelm Meister* ilgi çekici hiçbir öge barındırmamış olsaydı bile, Mignon tek başına bu eseri ölümsüz kılmaya yeterdi. Kahraman, bu kadınla ilişkisinde en iyi durumundadır. Eserin ruhudur Mignon. Harper'la* Mignon tarafından söylenen ve Goethe'nin lirik başyapıtları arasında olan şarkılar, taşdıkları anlamın derinliği, saflığı ve ifade edilişlerindeki zarafet bakımından eşit ölçüde kıymetlidir. Neşeli, canlı ve cilveli tavırlarıyla Mignon'a şaşırtıcı ölçüde zıtlık gösteren

* Tıpkı Mignon gibi akıbeti trajik bir ölüm olan bir başka yüce şiirsel figür.

bir başka karakter de tam bir kadınsı bohemlik tiplemesi olan Philline'dır. Talihsiz kapanış sahnelerinde, onu tamamiyle anlaşılmaz kılmaya yol açacak şeyler anlatılana dek, Philline'ı sıkı biçimde istikrarlı ve sınır tanımaz ölçüde yaşam dolu bir karakter olarak görürüz.

Wilhelm Meister'da Goethe'nin, tesirli birçok eleştirisiyle karşılaşırız. Elbette, bu eleştiriler hikâyenin olmazsa olmaz bir unsuru değildir, buna rağmen keskin ve anlamlıdır. Ünlü "Hamlet" eleştirisi Shakespeare'in yöntemlerinin modern bir kavrayışı olarak çıkır açar. *Wilhelm Meister*'ın altıncı faslında yer alan "Bekenntnisse einer Schönen Seele"nin (Dürüst kimsenin itirafları), Meister'ın onları okurken tasvir edilmesi dışında aşk hikâyesiyle hiçbir alakası yoktur. Yine de kim bu muhteşem çalışmanın hariç tutulmasını dileyebilir ki? "Schönen Seele" (Dürüst kimse) aslında, Goethe'nin dostu Fräulein von Klettenberg'di. Onun içsel yaşamının geçmişini sunarken Goethe, gözle görülmeyen dünyanın gizemli temasıyla arındırılmış, sükûn bulmuş ve soyulaşmış bir ruhun derinine nüfuz eder.

Aynı dönemde tamamlanan bir sonraki büyük eser, altı ayaklı mısralarla oluşturulmuş *Hermann und Dorothea* adındaki pastoral şiirdi. Memleketinin topraklarında geçen bir temayı ele alırken klasik usulleri kullanma fikrini Goethe'nin aklına getiren, defalarca büyük bir ilgiyle okuduğu *Luise*'di. Voss, pastoral şiiri *Luise*'i altı ayaklı mısralarla kaleme almıştı. *Hermann und Dorothea* her biri ilham perilerinden* birinin adıyla başlayan dokuz kıtadan oluşmaktadır. İlk beş (aslında dört) kıta, Goethe'nin 1796

* Yunan mitolojisinde ilham perileri ya da musa (Yunanca *mousai*) olarak geçer. Zeus ve bellek tanrıçası olan Mnemosyne'nin dokuz kızına verilen bir addır. Bu ilham perileri şiir, bilim ve diğer sanatlarla ilişkilendirilirler. (e.n.)

yılının sonbahar mevsiminde Jena’da geçirdiği birkaç haftalık dönemde, dokuz günde yazılmıştır. Eser üzerine çalışmaya muhtelif zamanlarda geri dönmüş ve bir sonraki yıl tamamlanmıştır.

Bu şiirde anlatılan hikâye çok basittir. Hermann, Ren bölgesindeki bir şehirde hancılık yapan birinin oğludur. Fransız Devrimi sırasındaki savaşın şiddetiyle evlerinden uzaklaşan bir grup göçmen, gezintileri sırasında komşu yöreye gelirler. İyi bir kadın olan annesi, Hermann’ı bir miktar giyecek ve erzakla onların yanına yollar. Göçmen grubun içinde Dorothea isminde bir kadınla karşılaşır ve ilk bakışta gönlünü ona kaptırır. Döndüğünde annesiyle babasını papaz ve eczacıyla konuşurken bulur. Derin kavrışlı bir adam olan papaz, Hermann’ın yüzündeki renk ve ışıltılı gözlerinden onu heyecanlandırıp sevindiren bir şeyler olduğunu ilk bakışta anlar. Hermann olanları anlattıktan sonra babası onun Dorothea’ye âşık olduğundan kuşkulandır. Her daim oğlunun varlıklı bir ailenin kızıyla evlenmesini dileyen ihtiyar, öfkeli bir tavırla asla sıradan bir köylü kızını gelini olarak kabul etmeyeceğini söyler. Odayı kederle terk eden Hermann’ın peşinden giden annesi onu, sarmaşıklar halinde hanın arkasına dökülen ve kentin simgesi olan armut ağacının altında büyük bir üzüntüyle otururken bulur. İçini döktüğü annesi, babasının inadının kırılabileceği umudunu aşılayarak onu teselli eder. Sonunda papazla eczacının Dorothea’yi görmeye gidip onun Hermann’a uygun bir eş olup olmayacağına yönelik fikir edinmeleri ve Hermann’ın da göçmenlerin bir süredir mesken tuttıkları yere onlarla birlikte gitmesi konusunda anlaşmaya varılır. Dorothea tarafından cezbedilen papazla eczacı, hana döndüklerinde izlenimlerini aktarırlar. Hermann âşık olduğu kıza kur yapmak için geride kalır. Ancak

genç kızın nişan yüzüğü taktığını fark eder ve annesinin ev işlerine yardım etmek için onunla gelip gelemeyeceğini sorduğunda cesareti kırılır. Genç kız ilk başta, Hermann'ın onu bir hizmetçi olarak almak istediğini zannedip teklifi samimiyetle kabul eder. Sonra birlikte geri dönüp armut ağacına vardıklarında, gökyüzünde yaklaşan bir fırtınanın habercisi olan büyük bulut kitlelerine rağmen ayışığıyla aydınlanan manzarayla karşılaşır. Birlikte eve girerler ve Dorothea'nın şimşek seslerinin duyulduğu sırada geçmişini anlattığı sahnenin ardından her şey âşıkların mutlu birlikteliğiyle tatmin edici bir sona ulaşır.

Bu hikâyenin anafikri, 1731'de Salzburg başpiskoposluğundan kovulan bir grup Protestan sürgününün maceralarını anlatan eski bir kitapçıktan gelmektedir. Ancak hikâye büyüsunü, onu meydana getiren gerçeklere değil, aksine bu gerçeklere yaşam bahşeden Goethe'nin sanatına borçludur. Yaşlandığında, *Hermann und Dorothea*'nın hâlâ zevkle okuyabildiği tek büyük şiiri olduğunu söylemiştir. Gerçekten de bu eser, mükemmelliğe diğer eserlerinden çok daha yakındır. Merkezdeki figür olan Dorothea'nın Hermann üzerindeki tesirini kolayca kavrayabiliriz. Bunun sebebi, genç kadının şefkatle gücü birleştiren karakteriyle salt ödev hissinden kaynaklanmayıp aynı zamanda hakiki ve cömert ruhunda var olan dürtüler gereğince de sergilediği soylu davranışlarıdır. Coşkulu ve güzel görünüşüyle içten ve haysiyetli karakteri arasında çarpıcı bir uyum vardır. Onun gibi kadınların yaptıklarıyla ülkedeki kültürün saflık ve sağduyusunu korudukları bize hissettirilir. Dorothea'nın aksine zor tecrübeler yaşamamış olan Hermann onun kadar özgür olmasa da tamamıyla olgunlaştığı vakit, gönlünü kazandığı karısınınki kadar sağlam bir karaktere sahip olacaktır. Zaten seçimlerine sadık biri

olan Hermann, aşkının harareti ve derinliğiyle sempatimizi kazanır. Annesinin kibarlığı, özünde şefkatsiz biri olmayan babasının kaba ve dünyevi tavırlarıyla çok iyi bir biçimde zıtlık sergiler. Bilge ve iyi bir adam olan papazla dedikoducu ve kendini beğenmiş eczacı, birbirlerinin has niteliklerini düşünce ve duygu tarzlarındaki farklılıklarıyla belirgin kılar. Goethe, devamlı hikâyenin şu veya bu unsuruna dikkatimizi çeker. Her şey canlı ve hareket halindedir. Hayal gücü kendisine açık ve net tasvirler dizisi oluşturup bunları capcanlı bir bütünde bir araya getirecek şekilde uyarılır. Hikâye öyle yalın ve doğal bir şekilde ilerler ki bizi gitgide artan bir ilgiyle sonuna dek taşır. Göçmenlerin varlığının bize sürekli hatırlatıldığı büyük dünya hareketiyle birlikte, taşıdığı anlam da derinleşir. Şiirin eski biçimi, Goethe'nin tasarlamış olduğu temayla mükemmel uyum içindedir. Fikirlerinin gelişimine köstek olmak yerine destek olan altı ayaklı mısraları, kolayca ve özgürce akıp gider.

1796 yılında Goethe, *Roman Elegies*'in mükemmel bir tamamlayıcısı niteliğindeki *Alexis und Dora*'yı kaleme aldı. Bir sonraki yılın yaz mevsiminde Jena'da kalırken, Schiller'le bir dizi balad bestelemek için dostça bir rekabete girdi. Goethe balad bestekârı olarak Schiller'e yenildiğini cömertçe kabul etti. Gerçekten de Schiller'in en iyi eserlerinden olan bu baladlar, eski halk şiirlerine Goethe'ninkilerden daha yakındır. Ancak Goethe'nin *Der Erlkönig* (Elflerin Kralı), *Die Braut von Corinth* (Corinth Gelini) ve *Der Gott und Die Bajadere* (Tanrı ve Bayadere) gibi baladları, Schiller'in sınırlarını aşan ince bir ifade büyüüne sahiptir.

Goethe'nin, çoğu aynı dönemde yazılan lirik şiirleri de Schiller'in ulaşılamaz hissettiği bir incelik ve canlılıkla donatılmıştır. Goethe ister bir oyun yazarı olarak isterse de bir aşk hikâyesi yazarı olarak görülsün, büyük bir ozan ol-

duğu hiçbir zaman tartışmaya açık değildir. Lirik şiirlerinin ölümsüz olmasının sırrı, öncelikle taşıdıkları hakikat ve doğallıkta yatar. Goethe bu türdeki yazılarında, hissetmediği şeyleri asla ifade etmeye çabalamadı. Eğer zihnini güçlü bir duygu ele geçirmişse, ona lirik bir ritim bulana dek oturup dinlenemezdi. Duygusu dizelere dökülürken, tesadüfi ya da yalnızca gelip geçici etkilerinin tümünü kaybederdi. İfade bulduğunda, yalnızca tek bir kişinin deneyimlerinin değil, aynı zamanda insanlığın her daim tekerrür eden deneyiminin bir yansıması haline gelirdi. Goethe'nin içsel yaşamının parçası olup da lirik şiirlerinde değinmediği pek az şey vardır. Ele aldığı her konu, sanatının kapsamı içindedir. Genellikle kaba ve süssüz bir karaktere sahip Alman dilinde yarattığı eserler, zarafeti, zenginliği ve şeffaflığıyla onun dehasının mükemmelliğini ortaya koymaktadır. Dilinden kaynaklanan güçlüklere farkında olan Goethe, onda aynı zamanda hayal gücünün özgürce uçtuğu zarif bir imgesel dünyaya eşit ölçüde uygun bir kabiliyet de keşfetmiştir.

1797 yılında üçüncü kez İsviçre'yi ziyaret eden Goethe, birlikte yazmayı düşündükleri bir eser için malzeme toplamak amacıyla bir süredir İtalya'da bulunan arkadaşı Meyer'le uzun bir tatilin keyfini çıkardı. İtalyan sanatının kendi coğrafyasıyla toplumsal ve siyasi gelişimi arasındaki bağını göstermeyi amaçladıkları bu esere hiç başlamadılar. Yine de Goethe'nin bu uğurda yapmış olduğu araştırmalar, sanata dair şevkine yeni bir güç kazandırdı. Yıllar boyunca en içten hedeflerinden biri, bu şevkini Almanya'nın eğitimli sınıfları arasında yaygınlaştırmak olacaktı. 1798'de *Die Propyläen* (τάπροπόλαια kelimesinin Almanca hali, Geçit) adlı bir sanat dergisi çıkarmaya başladı. Ancak ele aldığı meseleler halk tarafından pek fazla ilgi görmeyince, çıkarılan dört sayının ardından proje

rafa kaldırıldı. Goethe'nin sanatla ilgili bir başka ürünü, *Winckelmann und sein Jahrhundert* (Winckelmann'ın Yüzyılı) adında, 1805 yılında yayımlanan ustalıklı kaleme aldığı kitabıydı. Meyer'le birlikte Homeros uzmanı olan Wolf'un da katkılarını sunduğu sözkonusu eserde Goethe, içgörü ve bilgisiyle antik dünyadaki sanatsal gelişmelere yönelik gerçek bir kavrayışın önünü açmış bu yazarın anısına büyük bir hürmet gösterdi.

Aynı döneme ait olan diğer düzyazılar arasında, Goethe'nin *Horen* dergisi için kaleme almış olduğu, Benvenuto Cellini'nin otobiyografisinin çevirisinden de bahsedilebilir. Bunun yanında, Diderot'nun tüm eserleri arasında en güçlü olanı kabul edilen *Le Neveu de Rameau* (Rameau'nun Yeğeni) isimli kitabının çevirisi de bulunmaktadır. Goethe, o zamanlar henüz basılmamış olan *Le Neveu de Rameau*'nun tercümesini, Schiller'in eline geçen bir elyazmasından yaptı. O zamana dek insan doğasının olanaklarına dair belki de daha kapsamlısı yazılmamış bu eseri, Goethe aslına sadık kalarak tüm kuvveti ve canlılığıyla yeniden üretti.

Schiller yıllar boyu belli aralıklarla büyük oyunu *Wallenstein*'la meşguldü. Elinde bulunan malzemeler yığını, temayı uygun biçimde belirlemesini zorlaştırıyordu. 1798 yılında Goethe'yle taslak üzerine yaptıkları sohbetin ardından, sonunda eserin biçimine yönelik bir karara varabildi. Goethe'nin etkisinin izlerinin açıkça görüldüğü, sıradışı bir canlılıkla yazılmış olan "Wallensteins Lager" (Wallenstein'ın Kampı) başlıklı giriş bölümü, 1798 yılının Ekim ayında ilk defa Weimar Tiyatrosu'nda oynandı. 1799 yılının başlarında sergilenen "The Piccolomini" başlıklı bölümün hemen ardından, "Wallensteins Tod"un (Wallenstein'in Ölümü) da dahil olduğu tüm eser, her üç bölümüne birer gece ayrılarak oynandı. Tiyatro yöneticisi olarak dostunun

başyapıtına hakkının tam anlamıyla verilmesi için elinden gelenin en iyisini yapan Goethe'nin karşılık beklemeden gösterdiği bu gayretleri, eşsiz bir başarıyla taçlandırıldı.

Bu başarı Schiller'in, kendisini yalnızca oyun sanatına adamaya karar verip Jena'dan Weimar'a taşınmasına yol açtı. Orada tiyatroya daha yakın olma ayrıcalığına sahip olmasının yanı sıra Goethe'yle de istediği an fikir alışverişi yapma fırsatını elde edecekti. 1799 yılı sona ermeden bu tasarı gerçekleştirildi ve her şey Schiller'in umduğu gibi oldu. Eskisinden daha yakın dostlar haline gelen ikili, Weimar Tiyatrosu'nu gerçek bir ulusal sahne yaratımının ana merkezine dönüştürme çabalarından asla vazgeçmediler. İkisi de yöneticilik rolünü üstlendiler de tabii ki Goethe üstün hâkimiyetini korudu.

Schiller, Alexander, Wilhelm von Humboldt ve Goethe, 1797.

Goethe, Schiller, Herder ve Wieland gibi dört ünlü yazarı barındıran Weimar şehri, tarihindeki en parlak dönemi yaşıyordu. Goethe, 1803'te yaşama gözlerini yuman, ömrünün sonlarına doğru kaba ve suratsız biri haline gelen Herder'le, önceleri ikisinin de mutluluğuna kaynaklık eden ilişkilerinin devam etmeyişinden büyük pişmanlık duyuyordu. Öte yandan Herder'den on yıl sonra ölen Wieland'la yaşamının sonuna dek dost kaldı.

Almanya'daki büyük felsefe hareketi artık tam anlamıyla geliyordu. Kant'ın 1781 yılında yayımlanan *Pratik Usun Eleştirisi** isimli eseriyle başlayan bu hareket; ilk olarak Fichte, sonra Schelling ve daha sonra Hegel ve Schopenhauer ikilisiyle farklı yönlerden devam etti. Goethe, en yüce sorunlara yönelik birçok iyi zihin tarafından üretilen çözüm önerilerine Schiller kadar ilgi duymuyordu. Öte yandan her türden entelektüel hareketten öyle keskin biçimde haberdardı ki hiçbir çağdaş düşünce akımı dikkatinden kaçamazdı. Kant'ın en iyi eserlerinin ikincisi olan *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'ni** büyük bir ilgiyle okuyup Fichte'nin *Wissenschaftslehre*'de (Bilginin Teorisi) açılan düşünce sistemini mükemmel biçimde öğrendi. Öte yandan Schelling'e daha güçlü bir yakınlık beslerdi. Bunun sebebiyse Schelling'in felsefesinde, kendi doğa fikriyle oldukça uyumluluk gösteren çok fazla öğeyle karşılaşmasıydı. Fichte ve Schelling birkaç yıl Jena'da profesörlük yaptılar. Tayinlerini borçlu oldukları Goethe, yaşamlarını adadıkları sorunlar hakkında onlarla tartışma fırsatına sahipti.

Fichte ve Schelling'in felsefi fikirleriyle yakından iliş-

* *Pratik Usun Eleştirisi*, Immanuel Kant, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, 1999 (e.n.)

** *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, Immanuel Kant, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 2016 (e.n.)

kili olan bir başka önemli hareket, tam da bu dönemde dikkat çekmeye başladı. Bu hareket romantizm ekolünün kuruluşuna yol açtı. Ekolün önemli liderleri arasında bulunan August ve Frederick Schlegel, *The Athenaeum* isimli edebiyat dergileri sayesinde güçlü bir etki yarattıkları Jena Üniversitesi'nde bir süreliğine ders verdiler. Goethe, Schlegel'lerin yanı sıra Tieck ve Novalis'le de iyi bir ilişki kurmak istedi. Deha belirtisi gösteren genç yazarları cesaretlendirmek sözkonusu olduğunda hep hevesliydi. Hatta Weimar sahnesinde, ilkinin August Schlegel'in ve ikincisini Frederick Schlegel'in kaleme aldığı *Ion* ve *Alarcos* isimli yavan iki oyunun sergilenmesine dahi meydan vermişti. Romantizm ekolüne dahil olan yazarlar nihayetinde Goethe'nin yöntemlerinden tümüyle uzaklaştılar. Öte yandan bu ekolün sunduğu öğretinin tüm can alıcı yönleri, bir zamanlar Goethe'nin eserlerini meydana getiren şeylerdi. Dolayısıyla bu yazarların en iyi ve verimli dürtülerinin kaynağı bizzat Goethe'ydi de.

1803-4 yılının kış döneminde Madam de Staël, Weimar'a meşhur ziyaretini gerçekleştirdi. Goethe, bu ayrıcalıklı misafire saygıda kusur etmese de çok geçmeden Schiller gibi o da, kadının meraklı tavırlarıyla sonu gelmez sohbetlerinden yoruldu. Madam de Staël, onunla tanışmak için olgun tavırlar takınmasına gerek olmadığını anladığından, Goethe'ye daha derin bir ilgi duyuyordu. Başka hiçbir Alman yazara bu denli güçlü bir saygı beslemiyordu.

Bu sırada Goethe'nin sonsuz desteğiyle sürat kazanan Schiller, ömrünün son yıllarının en iyi oyunları olma niteliğini taşıyan *Mary Stuart*, *Die Jungfrau von Orleans* (Orleans Bakiresi), *Die Braut von Messina* (Messina'lı Gelin) ve

*William Tell** isimli eserlerini ardı ardına kaleme aldı. Goethe bu dönemde, oyun sanatı sözkonusu olduğunda eser üretme anlamında aktif değildi. 1800-1801 yılları arasında yalnızca Voltaire'e ait *Mahomet* ve *Tancred* isimli eserlerin çevirisini yaptı. Öte yandan *Die Natürliche Tochter* (Öz Kız Evlat) isimli önemli bir şiirsel oyun olan eseri üzerinde çalışıyordu. Bu oyun, Fransız Devrimi'nin tüm dünyaya dayatmış olduğu fikirleri ele alan üçlemenin ilk eseri olarak tasarlandı. Üçleme, eski monarşi rejiminin yozlaşmış yönetimler yüzünden devrilişini ve sistemin halkın haklarının dürüstçe tanındığı bir düzenle yeniden kuruluşunu resmedecekti. Tasarının hayata geçirilen tek kısmı, devrime yol açan suistimallerden bazılarını bize açıkça gösteren *Die Natürliche Tochter*'di. Goethe oyunun temasının temel aldığı gerçeklerle, 1797 yılında Paris'te yayımlanan *Mémoires historiques de Stéphanie Louise de Bourbon Conti* isimli kitapta karşılaştı. Kadın başkahraman olan Eugenie, kralın amcası olan bir dükün öz kızıdır. Halk tarafından kraliyet soyundan gelen biri olarak tanınmakla eğitilmiş biri olarak gözlerden ırak kalmak arasında ikileme düşmüştür. Yüksek toplumsal sınıfın üyesi olma büyüğünden etkilenecek, babasının aracılığıyla kralın kendisine bahşetmeye hazır olduğu tüm hakları talep etmeye karar verir. Bunun ardından ihanet ve vahşetin kurbanı olur. Bu, Goethe'nin olay örgüsünü en katı zorunluluk çerçevesinde tasarladığı tek oyundur. Olaylar tasarlandığı gibidir. Eugenie'nin verdiği kararın sonuçlarından kaçmasının hiçbir yolu yoktur. Her şey kaçınılmaz bir yasaya göre düzenlenir. Bundan dolayı, karakterlerin de hiçbir şekilde özgün bir benliği yoktur. Genel taslağa öylesine tabi kılınmışlardır ki kadın kahraman dışında hiçbirine özel isim bile verilmeyip yalnızca

* *Wilhelm Tell*, Friedrich von Schiller, Dorlion Yayınevi, 2019 (e.n.)

kral, dük, kâtip vs. isimlerle sunulmuşlardır. Goethe'nin seçmiş olduğu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, oyunun en az diğerleri kadar büyük bir güce sahip olduğunu görürüz. Öte yandan kendini bu türden eserler yazmaya adanmış olsaydı, dehasının gerçek mahiyetini dünyaya asla gösteremezdi. Goethe'nin gücü, olay örgüsünde değil, karakterlerin gelişiminde yatmaktadır.

Goethe ara sıra *Die Natürliche Tochter*'dan oldukça farklı bir tasarı üzerinde de çalışıyordu. *Faust*'un 1790 yılında yayımlanan bölümüne büyük hayranlık duyan Schiller, ona bunu tamamlaması için yerli yersiz ısrar edip yalvarıyordu. Bu eserin, en büyük başarısı olacağını sezen Goethe kendini iyi hissettiği her ânını *Faust* üzerine çalışarak değerlendirdi. Öte yandan eseri bitirmek için hiçbir acelesi de yoktu. Yaşamının tüm derinliklerini içinde barındıran bu eserin, ağır ağır olgunlaşmasına müsaade edebilirdi.

1801 yılının başlarında Goethe, ciddi bir rahatsızlık geçirdi. Uzun yıllar acı verici hastalık nöbetlerine yakalanması muhtemeldi. Schiller'in de kötüye giden sağlığı, uzun bir ömrü kalmadığının kesin bir göstergesiydi. Kriz, 1805 yılının ilkbahar mevsiminde yaşandı. İkisi de hastalığa yakalanmış olsalar da Goethe, 29 Nisan'da dostunu ziyarette gidebilecek kadar iyi hissediyordu. Ancak tam o sırada Schiller bir oyuna gitmek üzereydi, Goethe'nin fikrini değiştirip ona eşlik etme gibi bir planı yoktu. Böylece birbirlerini bir daha görmemek üzere ayrıldılar. Tiyatrodaki yerinde otururken üşüten Schiller, 9 Mayıs'ta hayata gözlerini yumdu.

Odasına kapanan Goethe, Schiller'in durumunu duyduğunda sonucun ölümcül olduğunu tahmin edip üzgün

bir tavırla, “Felek acımasızdır, kısa ömürlü dostum,” dedi. Haber evine ulaştığında, akşamı Goethe’yle birlikte geçiren Meyer çabucak oradan ayrıldı. Böylesi dehşet verici bir haberi Goethe’ye vermeye cesaret edemediği için vedalaşmadan evi terk etti. Evdekilerin tavırlarında Goethe’yi rahatsız eden bir şeyler olsa da doğrudan sorular sorarak kötü düşüncelerinin doğrulanmasını istemedi. “Gözlemleyebildiğim kadarıyla, Schiller çok hasta olmalı,” dedi Christiane’ya. Gece boyunca gürültülü biçimde hıçkırarak ağladığı duyuldu. Ertesi sabah tekrar Christiane’ya, “Schiller’in dün çok hasta olduğu doğru muydu, yoksa değil miydi?” diye sordu. Christiane, birden gözyaşlarına boğulunca bu sefer ciddi bir ses tonuyla, “Öldü mü?” dedi. Christiane ağlamayı sürdürerek sonunda acı gerçeği söyledi. Elleriyle yüzünü örterek, “Öldü!” diye yineledi Goethe. Daha önce hiç bu kadar acı bir an yaşamamıştı. Günler boyunca kimse onun huzurunda Schiller’in adını anmaya cesaret edemedi.

Dokuzuncu Bölüm

Schiller'in öldüğü dönemde devlet, korkunç bir felakete doğru yaklaşıyordu. 1806 yılının yaz döneminde kurulan Ren Konfederasyonu, çökmekte olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yıkımına yol açtı. Hemen ardından, bağımsız bir krallık olan Prusya'nın tümüyle yok olduğu savaş patlak verdi. Sonuca götüren muharebe, 14 Ekim 1806 tarihinde Jena yakınlarında vuku buldu. Sabah vakti ailesiyle birlikte evinin arka bahçesinde oturan Goethe, uzakta atılan topun gümbürtüsünü duyabiliyordu. Aynı günün geç vakitlerinde, bazı Fransız ve Prusya birlikleri arasındaki bu çarpışma bahçenin yakınlarına kadar geldi. Her şey sona erdiğinde, Fransızlar şehre zorla girip halkı gönüllürince yağmaladılar. Weimar Dükü'nün yönetimindeki bu önemli kente, Dük'ün Prusya Kralı'yla ittifakı olması sebep gösterilerek savaşı kazananlarca el konuldu. İki arsız Fransız askeri aceleyle Goethe'nin evine girdi. Eğer Christiane olası bir faciayı önlemek için zamanında araya girmeseydi, Goethe muhtemelen yaşamını yitirirdi.

Muharebeden bir sonraki gün şehre gelen Napolyon, ayın 16'sında halka çektirilen tüm eziyetin sona ermesi emrini verdi. Eğer Fransız İmparatoru'nun büyük saygı duyduğu Düşes olmasaydı, Dük elindeki toprakları kaybedebilirdi. Dük'ün egemenliğini sürdürmesine, Prusya ordusuyla kurduğu ittifaktan derhal geri çekilmesi şartıyla müsaade edildi. Çok geçmeden Ren Konfederasyonu'na katılmak zorunda bırakılıp büyük bir tazminat ödemesine karar verildi.

Bu korku dolu günler yüzünden oluşan kasvetli havayı eski haline döndürebilmek için çok çaba sarf etmek gerekiyordu. Canı gönülden çalışmaya koyulan halk, önceden yaptığı işlerle güvenlerini kazanan Goethe'nin başkanlığında ihtiyaç duydukları rehberlik ve desteği buldular. Goethe, işbitirici ve cesaret dolu bir tavırla neyin nasıl yapılması gerektiğini açıkça görüp coşku dolu mizacı ve çevikliğiyle herkesi harekete geçirirdi. Goethe'nin karakterinin ışık saçtığı bu muhteşem sinema sürecinde Dükalık topraklarında yaşayanlar, onun komşularının refahını düşünmek yerine yalnızca kendini önemseyen “bencil” ve “pagan” biri olduğu yönündeki ahmakça söylentileri duymuş olsalardı, daha çok hayrete düşüp (söylentiler doğru olsa bile) Goethe'nin “bencilliği”nin tuhaf biçimde cömertlikle benzerlik gösterdiğini düşünürlerdi.

Aynı dönemde Goethe'nin hayatında önemli bir olay gerçekleşti. Christiane, artık resmen de karısı olmuştu. Çoğu zaman sıradan toplumsal geleneklere bu konu özelinde başkaldırmakla korkunç bir hataya düştüğünü acı biçimde hissediyordu. Christiane'nın statüsü, Goethe'nin evinde kaldığı dönem boyunca (kendisine göre bu statü onur verici olsa da) herkes tarafından yanlış anlaşılıp her ikisinin de canını sıkmış, dolayısıyla bağımsızlık iddiasının bedelini çift ağır bir şekilde ödemişti. Dahası bireyin toplumsal sorumlulukları hakkındaki fikirleri de kökten değişim geçirdi. Bağlılığını bir törenle pekiştirmeyi kendi adına gereksiz bulsa da bunun toplumun çıkarları adına gerekli olabileceğini düşündü. Böylece Christiane'nın gerçek statüsü hakkındaki kafa karışıklığını gidermek amacıyla, saray vaizine uzun süredir aklında olan evliliğin bir sonraki pazar günü veya ondan da önce gerçekleşme olanağı olup olmadığını sorduğu bir mektup yazdı. 19 Ekim 1806

Pazar günü, Goethe'yle Christiane herkesin gözü önünde karı koca oldular. Törende bulunan kişilerden biri oğulları August diğeri de Goethe'nin kâtibi Riemer'di.

Çoktan meşru olan August, artık on yedi yaşında bir gençti. Siyah saçları ve gözleri olan yakışıklı ve kabiliyetli genç bir delikanlıydı. Oğlunu taparcasına seven Goethe'yi, ona gösterilen nezaketten daha çok hiçbir şey memnun edemezdi. August, evlilikten yaklaşık iki yıl sonra Heidelberg'e hukuk okumak için gitti. Goethe için oğlunun gitmesine izin vermek bir hayli zor oldu.

Aşağı yukarı o sıralarda Weimar, modern dünyanın en meşhur filozoflarından birinin annesi ve aynı zamanda bir roman yazarı olan Johanna Schopenhauer'a ev sahipliği yaptı. Oldukça zeki ve becerikli bir mizaca sahip olan bu kadın, Goethe'ye büyük bir hayranlık duyuyordu. Goethe hakkında şöyle yazar: "O, görünüşü bakımından da tanıdığım en mükemmel varlıktır. Dimdik duruşu, uzun boyu ve güzel bir fiziği vardır. Her daim siyah ya da koyu mavi kıyafetler giyer. Yaşına göre zevkle taranarak pudralanmış saçları ve o mükemmel yüzünde ilk bakışta içe işleyen nazik bakışlara sahip parlak kahverengi gözleri vardır." Goethe, Frau Schopenhauer'a karısını hak ettiği saygıyla karşıladığından dolayı minnettar oldu. Onun statüsündeki her kadın aynı düşünceliliği göstermiyordu.

Goethe'nin ölümünden birkaç yıl sonra Bettina von Arnim'in kaleme aldığı, *Goethes Briefwechsel mit einem Kinde* (Goethe'nin Bir Çocukla Mektuplaşması) isimli tuhaf bir kitap yayımlandı ve herkesi şaşkına çevirdi. Bettina, Goethe'nin eski dostu Maximiliane Brentano'nun kızıydı. Henüz çok genç bir kız olmasına rağmen, Wilhelm Meister'a aşık olan Mignon'un kendisine bazı bakımlar-

dan benzediğini düşünüp Goethe'ye âşık oldu. Yirmi iki yaşına bastığı 1807 yılında Weimar'a gelip, gelip geçici bir hevesten ibaret olan şaşırtıcı tutkusunu ele verdi. Onunla kibarca konuşan Goethe, bu genç kızın kendisine yönelik ilgisinin sağduyunun sınırlarını aşmamasına özen gösterdi. Birkaç yıl sonra (1811), Bettina bir şair olan Arnim'le evlendi. Christiane, onu aşağılamaktan haz duyan genç kadının Goethe'nin evine girmesini haklı olarak yasakladı. Bettina'yı şaşırtacak şekilde, Goethe de karısının bu kararını sonuna kadar destekledi. Hiçbir konuda, insanların karısına yönelik tutumlarına karşı olduğu kadar hassas değildi. Bettina, Goethe'nin gözündeki değerinin kendisinden aşağı gördüğü Christiane'yla karşılaştırıldığında çok küçük bir öneme sahip olduğunu kabullenmek zorundaydı. Ölümünden sonra yayımlanan ve ona ait olduğu iddia edilen mektuplar, Bettina'nın eseri olduğu kadar Goethe'nin de eseridir.

1808 yılında, Goethe acı dolu bir olay yaşadı. Babasının ölümünden sonra annesi, Frankfurt'ta yaşamaya devam ediyordu. Derin bir şair damarı olan annesi, neşeli ve içten bir kadındı. Gerçek karakteri, ancak dünyayla başbaşa kaldığında kendisini tam olarak gösterdi. Herkes tarafından seviliyordu, etrafında toplanmalarından keyif aldığı genç kızlar da ona tapıyorlardı. Goethe'nin onu devamlı ziyarete gelmesinden memnuniyet duyar, geliniyle torununu da sıcak bir tavırla karşılardı. Öyle eli açık bir kadındı ki Schlosser'ın ölümünün ardından, Schlosser'ın ilk karısı Cornelia'dan (Goethe'nin kız kardeşi) olan çocuklarının varisi, yaşlı kadının harcamalarına belli bir sınır getirmek istedi. Ancak tekliflerini yasallaştırmak için Goethe'ye başvurduklarında, annesinin servetini dilediği şekilde harcamma hakkının olduğu cevabını aldılar. Böylece iyi bir ka-

dın olan Frau Rath, ömrünün sonuna dek kendi nazik ve mutlu mizacına uygun bir yaşam sürmeye devam edebildi. Goethe'yle sürekli mektuplaşırlardı, ikisi arasındakinden daha iyi bir anne oğul ilişkisi düşünülemezdi. Goethe, 13 Eylül 1808 tarihinde yetmiş yedi yaşında yaşama veda eden annesinin ardından, ruhunun en derinlerine yerleşen bir kederle yas tuttu.

O ve kız kardeşinin çocukları arasında paylaştırılacak miras için gerekli işleri halletmesi için Frankfurt'a karısını gönderdi. Christiane bu vesileyle iş becerisinin ne kadar iyi olduğunu göstermekle kalmayıp cömert mizacıyla da meseleyle ilgilenen herkesin takdirini kazandı.

1808 yılının sonbahar mevsiminde, Erfurt şehrinde Napolyon'la Çar Alexander arasındaki meşhur buluşma gerçekleşti. *Werther*'i Fransızca çevirisinden okumuş olan Napolyon, kitabın yazarıyla tanışmak istediğini belirtti. Bunun ardından 2 Ekim sabahı Goethe, kendisine takdim edildi. Şair kapıdan içeri girdiğinde, İmparator onu inceleyen bakışlarla süzüp dönerek, "Voilà un homme!"* diye haykırdı. *Werther* hakkında bir şeyler söylerken Fransız draması hakkında da söyleyecek çok şeyi vardı. Sık sık durup, "Qu'en dit M. Göte?"** diye soruyordu. Birkaç gün sonra Napolyon ve onun "krallar ordusu" Weimar Tiyatrosu'nda Voltaire'in *La mort de César* (Sezar'ın Ölümü) oyununu izlediler. Oyunun ardından Napolyon'un Goethe'yle devamlı sohbet etme fırsatı yakaladığı bir balo düzenlendi. Voltaire'in oyunundan şikâyet ederek Goethe'ye, Sezar'ın (eğer yaşasaydı) Roma için büyük işler yapacağını gösteren daha iyi bir eser yazmasını önerdi. İmparator, Goethe'den

* (Fr.) "İşte adamım!" (ç.n.)

** (Fr.) "Mösyö Goethe konu hakkında ne söyler?" (ç.n.)

öyle etkilendi ki ona, şanına yakışır bir karşılama sözü vererek Paris'e gelmesini rica etti.

Goethe, 1805 yılında eserlerinin yeni bir baskısının yayımlanması için Cotta'yla görüştü. Bu baskının ortaya çıkması anılmaya değerdir, çünkü 1808'de çıkarılan ciltlerden biri, bugün elimizde bulunduğu haliyle *Faust*'un birinci bölümünü içeriyordu.

Goethe'nin Faust efsanesini bir oyunun teması yapmayı ilk düşündüğünde, ikinci bir bölüm daha yazmayı düşündüğünü varsaymak için hiçbir sağlam dayanak yoktur. Buna karşın, ikinci bölümün sonradan ortaya çıkan bir tasarı olduğu oldukça açıktır.* Frankfurt'ta kaleme alınan *Faust*, Goethe'nin eseri trajediden başka bir türe çevirerek sonlandırmayı tasarladığına yönelik tek bir dize ya da iz içermez. Oyunun tüm şeması, sonunun trajik olacağını göstermektedir.

Birinci bölüm tamamlanmadan önce Goethe'nin aklındaki fikir başka bir biçim aldı. İnsanın gençlik çağlarında karşı karşıya kaldığı engin sorunlar üzerine kafa yormaya sıklıkla geri dönmek, Goethe'nin karakterini belirleyen en temel unsurdur. Özellikle de kötülük sorunu ilgisini çekiyordu. Kötülüğün gerçek doğası neydi? Kötülük evrenin özsel bir unsuru muydu, eğer öyleyse sonsuza dek var ola-

* Bu soru, Goethe'nin yazıları üzerine çalışanlar arasında çok fazla tartışmaya yol açmıştır. Herman Grimm, birinci ve ikinci bölümün başından beri Goethe'nin zihnini meşgul ettiği görüşünü kendinden emin biçimde savunan kişilerden biridir (Bkz. *Goethe*, İkinci Cilt, s. 273). Bunun karşı görüşünü açıkça ortaya koyanlardan biri de Karl Biederman'dır (Bkz. *Deutschland im Achtzehnten Jahrhundert*, İkinci Cilt, s. 1034). Herman Grimm ve takipçilerinin temel dayanağı, Goethe'nin ölümünden önce (en sevdiği ve saygı duyduğu dostlarından biri olan) William von Humboldt'a yazdığı mektupta kullandığı bazı ifadelerdir. Öte yandan Biedermann, bu mektubun yanlış anlaşıldığını kesin olarak göstermektedir.

cak mıydı? Yoksa yalnızca insan ruhunun bir şekilde silkinip kurtularak gerçek özgürlüğünü yeniden tahsis edeceği bir görünüş, olumsuzlama mıydı? Goethe, uzun süre ciddi mücadele verdiği bu sorulara sonunda kesin bir cevap verebileceğini hissetmişti.

Goethe'yi birazcık tanıyan hiç kimse onu, ahmak veya iyimser mizacı olan bir düşünür olarak görmeyecektir. Kötülüğün köklerinin insan doğasının çok derinlerinde yattığının ve yine insanın tüm sefaletinin en temel kaynağı olduğunun farkındaydı. Bunu ancak onunki kadar kuvvetli bir sezgisi olan çok az insan kavrayabilirdi. Ayrıca Goethe'nin kusursuz bir erkek karakter sunmaya gayret ettiği tek bir eseri olmaması da dikkate değerdir. Erkeklerin saygın, saf ve yiğit olmak dışında başka hiçbir dürtüsü olmadığı bir hayal gücü evreninde dolaşmaya bayılan Schiller'in aksine Goethe, gerçeğe her zaman sadık kaldı. Hem oyunlarının hem de aşk hikâyelerinin başta gelen erkek figürlerinin, yıkımlarını hazırlayan ya da hazırlaması olası bazı köklü kusurları vardır. Hatta kahramanı, mükemmel değilse de tümüyle sağduyulu ve iyi olan *Goetz*'de bile zayıf karakteri yüzünden yaşamı trajik biçimde sonlanan Weislingen'i sunar. Aynı türden zayıflıklar *Werther*, *Clavigo*, *Stella*, *Tasso* ve *Wilhelm Meister*'daki kahramanlarında da bulunmaktadır. Rastlantısal olmanın aksine Goethe'nin sanatına özgü olan bu durum, eserlerinin Schiller'inkilerden çok daha etkili oluşunu kısmen açıklamaktadır. Ulaşılmaz imkânsız ideal bir dünyada var olan karakterleri düşlemek ne kadar hoş olursa olsun, benliğimizin yansımaları bize en yakın temas eden ve bizi en derinden harekete geçiren karakterlerde keşfederiz. Goethe'nin yarattığı bazı kadın karakterlerse farklı bir ruha sahiptir. Örneğin Iphigenie'sinin doğru yoldan şaşmışını hayal edemeyiz. Öte yandan Adelheid'i da

sunmaktadır. Ayrıca çok sevdiği Lotte'yle Gretchen de kötülüğü tecrübe ederler: ilki sınırında kalarak, ikincisi derinliklerine dalarak.

Sonuç olarak Goethe, dünyanın karanlık yönleri hakkında yanılığa düşmedi. Biri adil ve cömert, diğeri kötü ve zararlı olan iki yüce güç arasında korkunç bir çatışmanın sürdüğünü biliyor ve hissediyordu. Yine de bu mücadelenin mutlak olmadığına kani olmuştu ya da daha doğrusu, zihninde böyle bir düşünce gelişmişti. Tüm yıkım ve acılara rağmen, bağımsız ve aydın bir dünyaya yönelik her daim içten içe özlem duyan ruhlarda, iyiliğin sonunda zafer kazanıp kötülüğü ayaklarının altında çiğneyeceğini hissediyordu.

Büyük bir düşüncesi olması, Goethe bağlamında düşünülüğünde, dile gelmek için baskı yapan bir duygunun bilincine varmak demekti. Bu sebepten ötürü, bazen* *Faust*'un ihtiyaç duyduğu ifade aracı olduğu aklına gelmiş olmalıydı. Faust, ruhunu en derinden etkileyen tüm yüce hükümlere sırtını dönmüştür. Çaresizlikle dolan bir ruh haliyle ideallerinden vazgeçip şiddetli arzularını doyuracak bir esrimeye ulaşmak için dünyayı didik didik etmektedir. Buraya kadar insanlığın yalnızca bir yönünün temsili olarak görülüyor. Öte yandan (Goethe kendine bu soruyu sormuş gibi görünmektedir) neden Faust insanlığın daha büyük, anlamlı bir örneği olmasın? Kötülüğün kaderinde yenilip yok olmak varsa, neden Faust da bu yüce sürecin bir temsili olamasın? Kötülüğün zafere ulaştığı andan yerini iyiliğin mutlak egemenliğine bıraktığı âna kadar olan tüm mücadele seyrinin izini, onun derin ve yaratıcı ruhunda süremez miyiz?

* Bu anlardan biri muhtemelen 1788 yılında Roma'dayken, "plan yaptığını" yazdığı andır.

Faust'u son kez tasarlarlarken Goethe'nin hedefi tam olarak buydu. Şiirin amacı, yaşam hakkındaki düşünce ve tecrübelerinin ona insanlığın ruhsal geçmişi ve kaderiyle ilgili öğretmiş olduğu her şeyi vücuda getirmektir.

Bu yüzden tamamlanan birinci bölümde eser artık önceki biçiminde olduğu gibi *Faust*'un monologuyla başlamaz. Cennette geçen giriş bölümü bize *Faust*'un, her ne hata ya da suç işlemiş olursa olsun, her daim onların etkisinde kalmayıp iradesini gerçek doğasının yasalarıyla uyum içine sokarak, özgürlük ve huzura kavuştuğu gerçeğini sembolik olarak göstermektedir. Bu sembolik teminatla uygun olarak Goethe, şiirin gövdesinde *Faust*'un karakterinin özünde iyi dürtülerle cömert niyetlere sahip olabilecek bir adam olduğunu belirgin bir biçimde göstermektedir. İkinci monologdan sonra *Faust*'un mutsuzluğunu ölümle sonlandırmak üzere olduğunda herkes, Paskalya gününün sabahı melekler ve kadınlar korosundan etkilenip duygulandığını bilir. Söz konusu hikâyeden, keçileri kaçırmış birinin ne kadar düşmüş olursa olsun, her zaman toparlanma umudu olduğu kanısına varırız. *Faust*'un Mefistofeles'le anlaşma koşulu da aynı izlenimi uyandırmaktadır. Kendini Mefistofeles'e yalnızca, "Dur, bekle biraz, ne güzelsin!" demeye meyildeceği an tamamıyla teslim edecektir. Biliriz ki *Faust*'un fitratına sahip bir adam için böyle bir an asla kötü bir aktör aracılığıyla gelemeyecektir.

Diğer bakımlardan çok da önemli bir değişiklik geçirmeyen şiir, yalnızca uzatılmış ve aslına sadık kalınarak geliştirilmiştir. Goethe, *Faust*'un kurtuluşunu konu alan taslağın gelişimini ikinci bölüme saklamıştır.

1790 yılında yayımlanan "bölüm" neredeyse hiç fark edilmemiştir. Bunun aksine birinci bölümün tamamlanışı,

herkes tarafından hayret ve saygıyla karşılandı. Çoğu insan Goethe'nin, edebi kariyerinin neredeyse sona yaklaştığını düşünmeye başlamıştı. Artık ömrünün genç ve yaşlılık döneminin sınırlarında dolaştığından, önemli bir eser veremeyeceği düşünülüyordu. Oysa o, bu döneme ait şimdiye dek yarattığı her şeyi gölgede bırakan, derin ve kapsamlı bir şiir yazmıştı. Yurttaşları, Goethe'nin gücünün gerçek ölçüsünün ilk defa tam anlamıyla farkına vardılar. Ömrünün geri kalanı boyunca, akıllıca değerlendirmeler yapabilme yetisi olan herkes tarafından Alman edebiyatının tartışmasız en büyük temsilcisi olarak görüldü.

Faust yayımlandıktan iki yıl sonra *Gönül Yakınlıkları** isimli, düzyazı biçimindeki üçüncü aşk romanını çıkardı. Bu kitabı yazma fikri, uzun bir zaman boyunca zihnini meşgul etmişti. Esasen temayı kısa bir çalışma halinde sunmaya niyetlense de nihayetinde gerçek değerinin yalnızca detaylı ele alınacak bir hikâyede ortaya çıkabileceğini hissetti. Yüksek yaratıcılık gayretinin sergilendiği eser, Goethe'nin en iyi düzyazıları arasında sınıflandırılmalıdır. Eserin en çarpıcı yönü, “gönül yakınlıkları” dediği ilişkilerin hikâyede hiçbir günaha yönlendirmeseler de sunduğu koşullardan dolayı, zorunlu olarak derin trajik manalarının olması gerektiğine bizi inandıracak kadar güçlü olmasıdır.

Aynı döneme ait başlıca bir diğer eser de *Aus Meinem Leben. Dichtung und Wahrheit*'tır (Yaşamımdan Şiir ve Hakikat). Eserin ilk iki bölümü 1811, üçüncü bölümü 1814 ve dördüncü bölümüyse 1831 yılından sonra yayımlandı. Hikâye, Goethe'nin Weimar uğruna Frankfurt'u terk ettiği

* *Gönül Yakınlıkları*, Johann Wolfgang von Goethe, çev. Deniz Arslan, Antik Kitap, 2011 (e.n.)

Faust.

dönemi ele alır. Amacı, hem karakterinin hem de yazarlığının gelişimini etkileyen olayları anlatmaktır. Bu amaç doğrultusunda Gretchen, Annette, Frederika ve Lili'yle ilişkilerini önemle vurgulamaktadır. Bu figürleri anlatıdan çıkarsaydı ya da onlardan yalnızca öylece bahsedip geçseydi, ona özgü yeteneklerin gelişmesini sağlayan koşullara yönelik tümüyle yanlış bir izlenim aktarmış olurdu. Anlatılış tarzındaki aydınlık, esneklik ve zarafetle ön plana çıkan hikâyenin, Goethe'nin âşık olduğu genç kadınları konu alan pasajlarının bambaşka bir büyüğü vardır. Hikâyedeki bazı detaylar hatalı olsa da hatıralarının büyük ölçüde doğru olduğunu gençlik döneminde yazdığı eser ve mektuplarıyla uyuşmalarından anlayabiliriz. Goethe'nin gençlik yıllarında kurmuş olduğu entelektüel ilişkileri bile öyle geniş bir etki alanına sahipti ki *Dichtung und Wahrheit* kendi kişisel deneyimlerinin bir kaydı olmakla kalmayıp edebiyat tarihindeki önemli bir geçiş dönemi sırasında Almanya'da ortaya çıkan tüm büyük duygu ve düşünce akımlarının tam ve canlı resmini içerir.

Otobiyografisini yazdığı dönemde Goethe, Von Hammer'ın Fars şair Hafız'a ait şiirlerden yaptığı çevirileri üzerine büyük bir ilgiyle eğildi. Bu ilgisi, *Doğu-Batı Divanı*'nı* yazmasına ön ayak oldu. Eser, 1819 yılına kadar yayımlanmamış olsa da büyük bir bölümünü zaten 1815'te yazdı. Birçok kısa şiir serisinden oluşan bu eser, dizelerinin çoğunda gözlenebilen derin teknik bilgelik, ölçülerindeki çeşitlilikle kusursuzluk ve ifade tarzındaki görkem bakımından dikkate değerdir. *Doğu-Batı Divanı*, birçok yeni nesil şair (Rückert, Platen, Bodenstedt vs.) için de bir ilham kaynağı oldu.

* *Doğu-Batı Divanı*, Johann Wolfgang von Goethe, Ötüken Neşriyat, 2009 (e.n.)

Bu sırada Almanya büyük ve hareketli bir dönemden geçiyordu. Diğer insanlar gibi Goethe de olayların seyrini endişeyle takip etse de ulusal davayı her koşulda destekleyen kişilerden biri olduğu söylenemezdi. Bunun nedeni vatansever duygulardan yoksun oluşu değildi. Her ne kadar bu dönemde yurttaşlarının birçoğu tarafından Fransızlara karşı duyulan nefreti paylaşmıyor olsa da, Fransız hâkimiyetinin sona ermesinin Almanya açısından epey hayati önem taşıdığının tamamen bilincindeydi. Ancak Bağımsızlık Mücadelesi'nin başlangıcı ona ulusal bağımsızlık adına son bir mücadele vaktinin gelmiş olduğu izlenimi vermedi. Bir yanda Rusya'da uğradığı hezimetle rağmen, Napolyon'un hizmetinde bulunan dünya kadar kaynağı vardı. Diğer yandaysa, Goethe'nin tanıdığı kadarıyla çıkarıcı ve döneke Alman yöneticileri bulunuyordu. Dolayısıyla ortak yüce bir hedef uğruna uyumlu şekilde hareket edilmesi ona imkânsız görünüyordu. Şükür ki sezgileri temelsiz çıkmıştı. Yanıldığını kabul etmekten de memnundu.

Ulusal başkaldırının pek de önemli olmayan neticelerinden biri olarak Weimar Dükü, grandük olup memleketinde tahta çıktı. Yönetimde meşrutiyet düzeni kurmayı ileri sürdüğünde, idare yöntemi üzerinde büyük değişiklikler yapılması gerekiyordu. Alınacak tedbirler hakkında kendisine danışılmayınca, Goethe kendi makamında bazı değişiklikler olabileceğini hissetti. Ancak Grandük eski ve sadık dostuna, onun zararına hiçbir şey yapamayacak kadar borçlu olduğunun fazlasıyla bilincindeydi. 1815 kışının başlarında Goethe, Eyalet Başkanlığı'na atandığı haberini aldı.

Birkaç ay sonra karısının kaybıyla büyük bir yasa boğuldu. Christiane, 6 Haziran 1816'da yaşama veda etti. Bu durum, yaşamının son yıllarında ona çok daha fazla bağlanan Goethe için oldukça keder vericiydi.

Onuncu Bölüm

Karısının ölümünün ardından Goethe, bir süredir Weimar'da memuriyet makamında görev yapan oğlu August'un evliliği adına hazırlıklar yapma hevesi içerisine girdi. Goethe'nin gönlü, saygı duyduğu bir hanımefendinin torunu, güzel ve zeki bir kız olan Ottilie von Pogwisch'ten yanaydı. August da kendi adına daha iyi bir eş seçilemeyeceğini düşündü. Böylece ikili 17 Haziran 1817'de evlendi. Goethe, Ottilie'yi kocasıyla asla çekişmemesi ve münakaşa arzusu ruhunu ele geçirirse de bunu onun yanına gelip dışavurması konusunda şakayla karışık uyardı. Çift, Goethe'nin evinin üst katında kendileri için özenle hazırlanıp döşenmiş odalara yerleşti. Çok geçmeden Ottilie'nin kız kardeşi Ulrica da evlerine kalıcı olarak yerleşti. İki çocukları oldu. Torunları Goethe için sonsuz bir neşe kaynağıydı.

Goethe'nin Weimar Tiyatrosu adına yürüttüğü işler, Grandük'e sözü geçen oyuncu Fräulein Jagemann'ın entrikalarıyla devamlı sıkıntı ve öfke doğurmuştu. 1817 yılının başlarında, her ne kadar Goethe istemese de Grandüşes'in doğum gününün Kotzebue'nun oyunlarından birinin sahnelenmesiyle kutlanmasına karar verildi. Tam bir fiyasko olan oyundan sonra Goethe, yöneticilikten istifasını verse de sonra bunu geri çekmesi konusunda ikna edildi. Ancak yılın sonlarına doğru Grandük, Fräulein Jagemann'a hürmetinden dolayı bir oyunun en önemli bölümlerinin kıyafetli bir fino köpeği tarafından oynanmasına müsaade edince, Goethe otoritesine saygı gösterilmeyen bu görevi sürdürmenin imkânsız olduğunu düşündü. Bu dönemden itibaren işlerini yalnızca bilim ve sanat çalışmalarını teş-

vik eden kurumları idare ettiği resmi görevleriyle sınırladı. Weimar'a yerleştiği ilk günden bu yana daha başarılı bir kuruma dönüşmesi için elinden geleni yapmış olduğu Jena Üniversitesi'ne özel bir özen göstermeye devam ediyordu.

Sanki ebedi bir gençliğin sırrını taşıyormuş gibi Goethe, olgunluk ve yaşlılık dönemlerinde de gençlik yıllarındaki canlılığını koruyordu. Özellikle de kadınlara karşı hassasiyeti dikkat çekiciydi. *Wahlverwandschaften*'i kaleme alırken, evlerini sık sık ziyaret ettiği, Jena'da bir kitapçı olan Herr Frommann'ın karısının üvey kızı Wilhelmine Herzlieb'in güzelliği ve cana yakınlığından epey etkilenmişti. Wilhelmine'nin karakterine özgü birtakım nitelikler, *Wahlverwandschaften*'in trajik bir yazgıya yakalanan sevecen ve dokunaklı figürü Ottilie'de yeniden üretildi. *Doğu-Batı Divanı*'ndaki çoğu şiiri yazmayı bitirdiği dönemde, Frankfurt'lu dostu Geheimerath von Willemer'in büyüleyici karısı Marianne'yla dostane bir ilişki kurdu. 1814-15 yılları arasında Marianne'nın evinde onunla çok hoş sohbetler etti. 1815'te Marianne ve kocası, Goethe'yle birlikte Heidelberg'te birkaç neşeli gün geçirdiler. Marianne güzel, sağduyulu ve etkileyici bir karaktere sahip olmasının yanı sıra şiirsel dehanın izlerini de taşıyordu. Goethe'nin *Doğu-Batı Divanı*'na ait şiirleri besteleme sürecini büyük ilgi ve anlayışla takip ediyordu. Kendisine yollanan bazı şiirlerle öyle dizelerle karşılık vermişti ki Goethe onları kendininkilerle birlikte kullanmayı dahi düşündü.

Goethe'nin Wilhelmine Herzlieb ve Marianne Willemer'le ilişkisi, Dr. Johnson'ın Frances Burney ve Bayan Thrale'yle ilişkisine çok benziyordu. Ona ilgi duyan her iki kadının da, hayal gücünü harekete geçiriyor ve onu gönülden seviyorlardı. Hem bir şair hem de bir Alman olarak, bu iki kadına da duyduğu hürmete yanlış anlaşılma endişesi gütmeyen samimi bir ifade verebilirdi. Frau Willemer, Goethe için kaleme aldığı *Nicht Gelegenheit macht Diebe* adlı küçük

ve nazik šiire karşılık, Sulieka gibi aynı ölçüde güzel bir şiir olan *Hochbeglückt in deiner Liebe*'yi kaleme aldı. Birbirlerine gönderdikleri bu şiirler, onların yalnızca incelik ve nezaketle bezenmiş bir hayal gücü gösterisinden daha fazlasını ima ettiğini düşünecek kadar ahmak olanları şaşırtıp dehşete düşürebilirdi.

Sonraları Goethe'nin başından daha derin bir olay geçti. Ulrica von Levezow'a âşık oldu. Ulrica'nın annesinin eski bir dostu olan Goethe, yaşlı kadınla yetmiş üç yaşına bastığı 1822 yılında Marienbad'da buluştu. Annesiyle birlikte gelen genç ve güzel kıza, sanki elli yaş gençmiş gibi büyük bir hevesle tutuldu. Bir sonraki yıl aynı yerde, yine annesiyle birlikte genç kızla tekrar buluştu. Kızın, Goethe üzerinde bıraktığı büyü öyle belliydi ki bir nişanın yaklaştığı üzerine dedikodular dönmeye başladı. Ulrica, Marienbad'dan ayrıldığında, ihtiyar şair derin bir hüzne kapıldı. Polonyalı piyanist Madam Szymanowska'nın resitalini dinleyince biraz huzur bulabildi. Daha sonra bir an için ortaya çıkan özgürlük hissini, *Aussöhnung* (Uzlaşma) adlı güzel bir şiirle kelimelere döktü. Bu geç yeşeren tutkunun üstesinden gelmek için mücadele vermek Goethe için oldukça zordu. Şiirin ustaca şekillendirilmesi konusunda kararlıydı ve nihayetinde beklediğinden de iyi bir iş çıkardı.

3 Eylül 1825'te, Grandük'ün tahta çıkışının ellinci yıldönümü kutlandı. Bu vesileyle zihnine doluşan hatıralar, Goethe üzerinde derin bir etki bıraktı. Sabahın erken saatlerinde, Grandük'ün kaldığı parktaki Roma Meclisi önünde bir kantat söylenmesine karar verildi. Tüm bunlar olurken Goethe, uzun yıllar çok iyi bir şekilde hizmet ettiği Grandük'ü tebrik edecek ilk kişi olmasının getirdiği gerginlikle yerini aldı. Grandük, Goethe'nin elini ellerinin arasına alarak, "Son nefesimize kadar beraberiz!" dedi. Bundan yaklaşık iki ay sonra da Goethe'nin Weimar'a varışının ellinci yıldönümü kutlandı. Grandük, Goethe'ye kutlama adına

işlenmiş altın bir madalya armağan ederek, onun yarım asırdır hükümdarlığı sırasında yapmış olduğu olağanüstü hizmetler hakkında düşündüğü her şeyi bir mektupla ifade etti. Grandük'ün emriyle bu mektubun bir kopyası Goethe'nin evinin karşısındaki duvara asıldı. Kalabalığın toplandığını gören Goethe, nedenini öğrenmesi için uşağını dışarı yolladı. Yapılandan haberdar olunca, "İşte bu o!" diye haykırdı Goethe. Aynı akşam *Iphigenie*'nin sergilendiği şehir, parlak ışıklarla aydınlatıldı.

Goethe, sırayla 1828 ve 1830'da ölen Grandük'le Düşes'in ölümünden kelimelere sığmayacak kadar güçlü bir üzüntü duydu. Çok uzun süredir tanıdığı bu insanlarla arasında öyle gerçek bir sevgi bağı vardı ki onların ölümü, yasa boğulduğu ilk zamanlar, yaşamı değerli kılan her şeyin sonuymuş gibi geliyordu. Şükür ki genç Grandük ve Grandüşes'le ilişkilerinin aldığı şekilden memnundu. Bu insanlar ona büyük bir hürmetle bakıp hak ettiği şerefi vermekten memnuniyet duyuyorlardı.

Evde olduğu zamanlar Goethe, endişe ve stresle yıpranıyordu. Birçok iyi nitelik bahşedilmiş olsa da dik başlı ve dengesiz bir mizaca sahip olan August, nihayetinde kendini içkiye verdi. Babasını çok seven bir evlat olsa da Goethe'nin bile oğlunu bu çirkin zorbalıktan kurtarmaya gücü yetmiyordu. 1830 yılında İtalya'ya giden August, 27 Ekim'de Roma'da öldü. Sonraları beyin anomalisinden dolayı acı çektiği keşfedildi.

1821 yılında Göttingen'de öğrenci olan Johann Peter Eckermann, Goethe'ye yaşamını konu alan bir skeçle şiirlerinin bir kopyasını gönderdi. Goethe buna karşılık, bu tarz durumlarda her zaman yaptığı gibi dostça bir cevap gönderdi. İki yıl sonra Eckermann, bu geri dönüşten cesaret alıp Goethe'ye bir elyazması göndererek bunu Cotta'ya iletmesini rica etti. 10 Haziran 1823'te gerçekleşen bir görüşmede Eckermann öyle iyi bir izlenim bıraktı ki, Goe-

the birtakım işler verip sonunda onu kendi kâatibi yaptı. Bu olay sonucunda dünya, yıllar sonra Eckermann'ın *Goethe'yle Konuşmalar** isimli kitabına kavuştu. Eckermann, Boswell kadar büyük bir edebiyatçı olmadığından, Goethe bu kitapta Boswell'in Johnson'ı kadar canlı tasvir edilmemişti. Yine de Goethe'nin yaşlılık dönemindeki en çarpıcı resmini sunması bakımından, bu eseri ihtiyarın harikulade karakteri ve zekâsıyla temas etmiş olma hissini duymadan okumak mümkün değildir. Burada da Goethe'nin ilgisini hemen her konunun çektiğini görürüz. En basitinden en yücesine kadar her mesele hakkında, düşünce, eylem ve çalışmayla geçen bir yaşamın verimliliğini taşıyan taze, canlı ve zengin bir zihni işaret eden bir yorumu vardır. Hepsinden öte ihtiyar şairin ifadelerine sinen soylu insanı duygular, okuyucu üzerinde derin bir etki bırakır. Goethe, insanoğlunun dünyada görebileceği her şeyi görmüştü. Buna rağmen yargılarında en ufak bir hayıflanma belirtisi yoktur. O nazik, rahat ve yardımsever biridir.

Weimar artık Goethe'yi zanaatlarının yüce üstadı olarak gören genç şairlerin uğrak merkezi haline gelmişti. Bu kişiler arasında, Alman edebiyatında ihtiyarın ölümünden boşalan öncü vazifeyi üstlenmesi kaderinde olan Heinrich Heine de bulunuyordu. Yirmi beş yaşında Weimar'ı ziyaret eden Heine, daha o zamandan dönemindeki en güçlü yazarlar grubunun içinde yer almıştı. Uzun bir zaman sonra *Ueber Deutschland* adlı eserinde, Goethe'yle konuşurken istemsiz olarak Goethe'nin yanında Zeus'un kartalını görmeyi umduğunu söylemiştir: “Neredeyse ona Yunanca hitap edecektim.” Goethe'yi ziyaret etmeye niyetlendiği çoğu vakit, ona söyleyeceği tüm yüce şeyler üzerine kafa yormuştu. Kendini bu görkemli adamın huzurunda bulduğundaysa, Jena ve Weimar arasındaki yol kenarı boyunca uzanan erik

* *Goethe'yle Konuşmalar*, Johann Peter Eckermann, çev. Mahmure Kahraman, İş Bankası Kültür Yayınları, 2007 (e.n.)

ağaçlarının olağanüstü biçimde güzel olduğundan bahsetti. Öyleyse en azından, Heine'yle ilgili hatıraların nadiren ciddiye alınacak şeyler olduğunu fark ederiz. Goethe, onun olağanüstü kabiliyetlerini her ne kadar takdir etse de Eckermann'a onda tek bir şeyin eksik olduğunu söyledi: Aşk. Öte yandan bunun Heine'ye büyük bir endişe vereceğini de tahmin etmekteydi.

Hem yurtdışından hem de Almanya'nın tüm bölgelerinden Goethe'ye zaman zaman hürmet gösteren mektuplar gönderilirdi. Son doğum gününde ona, aralarında Sör Walter Scott, Wordsworth, Southey ve Carlyle'in da bulunduğu on beş (ya da on dokuz) İngiliz'den, kendi şiirinden alıntılanan bir mottoyu* taşıyan mühür armağan edildi. Bu saygı ve şükran dolu armağanın Goethe'ye sunulması fikrini Carlyle ortaya atmıştı. İhtiyar, bu genç şairin *Wilhelm Meister* çevirisinden epey memnundu. Onu hiç görmemiş olsa da dehasını fark edip gelecekte büyük işler başaracağını öngörüyordu.

Goethe yaşamının son dönemlerinde Avrupa'daki siyasi gelişmelerle çok az ilgiliydi. Bu ilginin en azına nail olan durumsa liberal siyasetçiler hakkındaki gelişmelerdi. 1830 yılında, Fransız Devrimi'ne dair havadislerin Weimar'a ulaştığı bir gün, dostu Soret onu görmeye geldi. Soret odasına girdiğinde, Goethe büyük bir heyecanla Paris'te patlak veren olaylar hakkında konuşmaya başladı. Soret, böylesi bir yönetimden başka bir şey beklenemeyeceği yönünde karşılık verince, ihtiyar ona hayretle bakakaldı. Konunun yönetimle ne ilgisi vardı? Goethe, "bu kişilerden" değil, Fransız Akademisi'nde ortaya çıkan Cuvier ve Geoffroy St. Hilaire arasındaki çekişmeden bahsediyordu. Bu çekişmede St. Hilaire, Goethe'nin organik doğanın doğru bir tasarrımına yönelik fikirlerini desteklemişti.

* Alm. *Ohne Hast, aber ohne Rast* (Telaş etmeden ve dinlenmeden).

O dönemlerde Avrupa'daki liberal partilerin tümü, hükümdarın yetkilerinin mümkün olabilecek en dar biçimde sınırlandırılacağı siyasi bir sistem kurmak istiyordu. Yaşamdaki tüm çıkarlar, özgür rekabet ilkesinin işleyişine boyun eğmeliydi. Güçlü bir yönetimin toplumun ebedi bir ihtiyacı olduğuna ve özgür rekabet yolunun yıkıma götüreceğine derin biçimde kani olan Goethe, nihai amacı bu olan bir hareketi destekleyemezdi. Ayrıca sonuçta olanlar da bu görüşünde tamamıyla yanılmadığının bir göstergesi değil miydi? Ticaretle endüstri sözkonusu olduğunda, Batı dünyası özgür rekabeti bolca tecrübe etmişti. Özgür rekabetin, her büyük şehirde birçok erkeği, kadını ve çocuğu yoz ve mutsuz bir yaşam sürmeye iten pis ve ahlaksızca neticeleriyle de bir o kadar övünecek durumdalar mıydı? Goethe'nin güçlü yönetimden kastı, düşünce ve gerçek bireyselliği yok eden bir sistem değildi. Aksine bunları, insanlığın ilerlemesindeki en hayati unsurlar olarak görüyordu. Öte yandan, zayıf olanın güçlünün zorbalığına karşı korunmasını da arzuluyordu. Devlet, insanla insan arasında sağlıklı bir ilişki kurmanın yanı sıra bir sınıfın aksine tüm toplumu temel alan özgür gelişimi teşvik edecek uygulamaların da en yüce akıl organı olmalıydı.

Çoğu liberal siyasetçi, Goethe'den sürekli dünya işlerini hiç önemsemeyen biriymiş gibi bahsediyordu. Ancak onlara yönelik ilgisizlikle, insanlığa yönelik ilgisizliği karıştırıyorlardı. Gerçek şu ki Goethe, onu tepki gereği düşmanca kınayan bu kişilerden bir konuda çok daha öndeydi. *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*'ndaki birçok

pasajdan da anlaşılacağı gibi o, geleceği ilgilendiren gerçek sorunların yalnızca siyasi değil, aynı zamanda toplumsal olduğunu, bu sorunların efendi olmak için birbirleriyle çatışan güçlere müsaade edilerek çözülemeyeceğini, yeni bir dünya için yeni ve işbirlikçi endüstriyel modellere ihtiyaç duyulacağını görebiliyordu. Bu dönemde St. Simon tarafından açıklanan ilkeler üzerine yoğun ve özenli biçimde çalıştı. Simon'un toplumsal ilerleme hakkındaki düşünceleri, İngilizlerin kendi modern tinsel dünyalarının en meşhur hocaları olan Carlyle ve Ruskin'in aracılığıyla tanıştığı düşüncelerin bazılarıyla yakından ilişkiliydi.

Goethe, yaşlılık yıllarında bile edebiyatla ilgilenmekten vazgeçmedi. Bu dönemlerde çıkardığı eserlerinden biri *Wilhelm Meisters Wanderjahre*'ydi (Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları). İlk haliyle 1821'de yayımlanıp sonraları yeniden düzenlenen bu eser, 1829 yılında tamamlanmıştı. Goethe'nin farklı öğelerini birleştirememesi yüzünden kusursuz bir sanat eseri olarak okunmaması gereken bu kitabın, *Çıracılık Yılları*'yla pek de alakası yoktur. Aksine epey sıkıcıdır. Öte yandan eser, üslubundaki soylulukla düşünce derinliği bakımından büyük öneme sahip öykü ve pasajlar içermektedir. Özellikle de eğitim ve endüstri toplumlarının kalıcı refahının koşullarına yönelik olgun kanılarını ortaya koyduğu bölümler çok değerlidir. Burada, günümüzü meşgul eden düşüncenin yapısını en derin biçimde sezmektedir.

Goethe, geniş yelpazedeki yeteneklerini her bakımdan kullanmaya devam ediyordu. *Kunst und Alterthum in den Rhein und Maingegenden* (Ren ve Main Bölgelerindeki Sanat ve Eski Yapıtlar) adlı derginin editörlüğünü bir süreliğine üstlendi. Sonraları yalnızca *Kunst und Alterthum* (Sanat ve Eski Yapıtlar) adını alan bu dergide, arkeoloji ve sanat üzerine makalelerin yanı sıra kendi şiirleriyle edebiyat eleştirisi yazılarından bazıları da yer alıyordu. Ayrıca

1817-24 yılları arasında, keserdiş kemiğiyle ilgili bilimsel tezini basarak buluşunu kafatası kemiğiyle ilgili kuruluşa iletmişti bilimsel bir dergide yayımlattı. Aynı buluşa ondan bağımsız olarak ulaşan Oken'in konu bağlamında öncelik verdiği sorun Goethe için mutlak surette önemsizdi.

Kariyerinin ilk dönemlerinde olduğu gibi bu dönemde de şarkı sözleri ve şiirler yazmaya devam etti. Eserlerinin tamamını içeren ve ilk cildi 1827'de yayımlanan projenin hazırlığına da büyük özen gösteriyordu. Ayrıca olağanüstü sayıda mektup yazmak ya da yazdırmak için de zaman bula-biliyordu. Goethe her zaman örnek bir mektup arkadaşıydı. Mektuplarının çeşitli derlemeleri, karakterine ışık tutması bakımından paha biçilmez bir değere sahiptir. 1828-29 yıllarında Schiller'le mektuplaşmalarını bizzat kendisi yayımladı. Neşeli ve tuhaf Berlinli bir müzik bestekârı olan Zelter'le mektuplaşmalarını da yayına hazırlamıştır. Bugün elimizde Goethe'nin hem gençlik yıllarına hem de ölmeden hemen önceki dönemine ait olan kocaman bir mektup dizisi bulunmaktadır. Bu mektupları gelişiminin farklı aşamalarına teka-bül eden birçok farklı ruh halini tam olarak yansıtmaktadır. Tüm bu mektuplarda bilinçsizce kendini açan zihnin; haki-kat aşkı, yüce bir onur duygusu, yiğitçe, insanca ve cömertçe dürtülerin hâkimiyetinde olduğunu görürüz.

Yaşlılık yıllarının en önemli eseri *Faust*'un ikinci bölümüdür. Bazı kısımları ilk bölüm çıkmadan bile daha evvel yazılmış olsa da eserin büyük bir kısmı son dönemine aittir. Eseri son doğum gününden önce tamamlayıp Ecker-mann'a, bu görev de yerine getirildiğinden dolayı ömrünün geri kalanını "tamamıyla bir armağan" olarak kabul edeceğini anlattı.

Dolayısıyla *Faust*, edebi kariyerinin tüm seyrine eşlik etmiştir. Bu eserde Goethe, düşünce ve karakterinin geçirdiği tüm çeşitli evrim aşamalarını sergilemiştir.

İkinci bölüm, bir sanat eseri olan ilk bölümden daha aşağıdadır. İlk bölüme Faust'la Gretchen arasındaki ilişkiyle kazandırılan belli ölçüdeki birlikten yoksundur. Anlaşılması zor olan çok fazla sembolik fikir içerir. Ayrıca *Faust*'un çalkantılı düşünce ve duyguların yaratıcı bir ifadesi olarak tasarlandığı ilk dönemlerdeki o ateşli ve parıltılı sahneleri özleriz. Yine de tekil pasajlar (özellikle Troya'lı Helen'le ilgili sahnelerde bulunanlar) olağanüstü bir kudretle doludur. Her şeyin özetlendiği fikirse her yönüyle Goethe'nin tasarısının en eski ve asli öğelerine dahi layıktı. Ölmeden önce Faust tüm kalbiyle, “Dur, bekle biraz, ne güzelsin!” diyeceği anın gelebileceğini hisseder. Ancak fitratı gereği kötü olan Mefistofeles, ona hiçbir zaman bu anın geleceğinin teminatını vermez. Bu, insanlığa verilen karşılıksız hizmetin sonuçlarını temaşa etmekten doğan saf bir haz ânıdır.

Bu, Goethe'nin dünyaya son sözüdür. Sahip olduğu en derin ve sağlam kanının ifadesidir. Bencil hazlar peşinde koşmayı varoluşun yüce amacı yapmak (*Faust*'un yapmış olduğu gibi), ebedi kötülük ve sefaletle yol açar. Benliği kurban edip iradeyi, sevgi ve kardeşlik ruhuyla yapılan ve düşünülen her şeyi kapsayan ideal yasayla uyum içine sokmak (*Faust*'un vahşi bir mücadelenin ardından yapmayı öğrendiği gibi), kişinin kendi fitratına hakikaten uyan bir şekilde yaşayıp en derin ve içsel ihtiyaçlarını doyurmasını sağlar. Goethe'nin *Faust*'a ait sorunları çözmeye çabaladığı fikir, şu eski ancak hiçbir zaman modası geçmeyen doktrindir: “Canını benim uğrumda veren kişi, onu bulacaktır.”

Goethe'nin yıllardır iyi olan sağlığı, günden güne çok ciddi bir bozulma olmadan aynen devam etti. Son, (Düntzer'in basit ve net ifadesiyle) o seksen üç yaşındayken aniden geldi. 15 Mart 1832 Perşembe günü ona haftalık ziyaretlerinden birini gerçekleştiren genç Grandüşes'e, bir dostunun Pompei'den yolladığı eskizle ilgili çok şey anlattı. Antik tasarımı olan mozaik eskiz, Büyük İskender'in yaşa-

mından bir sahneyi tasvir ediyordu. Ne Grandüşes dostunda yaklaşan bir hastalık belirtisi görmüş ne de akşam vakti odasına çekilen Goethe, kendinde herhangi fiziksel bir değişim hissetmişti. Ancak gece boyunca uyuyamadı. Ertesi günün sabahı, her zamanki canlılığından çok şey kaybettiği açıktı. 19 Mart'ı 20 Mart'a bağlayan gece yarısı ortaya çıkan şiddetli göğüs ağrılarıyla boğulma nöbetleri geçirdi. Bu belirtiler dahi onu telaşa düşürmedi. 20 Mart'ta, sanatsal kabiliyetleriyle hayranlığını kazanan bir hanımefendiye bağış yapılmasını güvence altına alan resmi evrağı imzalayabilecek kadar gücü vardı. Ancak yaşam yavaş yavaş çekiliyordu. 22 Mart sabahı koltuğunda oturmuş, gelini Ottilie'nin elini tutarak onunla sohbet ediyordu. Sohbet devam ederken sözcükler ağzından zorlukla çıkmaya başlamış, sonunda konuşma yetisini tamamıyla kaybetmişti. Havada işaretler yaptığı kolu düşünce, parmaklarını dizine bir şeyler yazıyormuşçasına hareket ettirdi. Öğlen vakti gelmeden kısa süre önce, sandalyesinin köşesine sırtını dayamış bir halde, bu dünyadan ayrıldı.

Goethe'nin uzun yaşam macerasına dönüp baktığımızda ve etkinlik alanının olağanüstü genişliğini düşündüğümüzde hayranlıkla dolmamak imkânsızdır. Nüfuz etmediği çok az entelektüel alan vardır. Bir düşünür ve yazar olarak üstlendiği her şeyi üstün bir zihinsel kabiliyet göstererek yerine getirmiştir. Bir bilim insanı olarak döneminin önde gelen araştırmacıları arasında yer alır. Kendini merkezi modern düşünce akımının içine yerleştirir yerleştirmez, bilimsel sorunlara da ciddi şekilde kafa yormaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyıla hâkim olan anafikir evrimidir. Darwin'den önceki araştırmacıların yeri, zorunlu olarak bu sorulara verdikleri cevapla belirlenmektedir: Gözlem ve spekülasyonları, Darwin'in ilkesiyle ekseriyetle uyumlu olan bir amaç tarafından mı yönlendirilmektedir? Darwin öncesi bilimsel düşünceye ait

en temeldeki her şeyin özetlendiği bir doktrine yol açan öncüler konumunda mıydılar? Goethe sözkonusu olduğunda bu sorulara verilecek yanıt kesinlikle olumludur. Hızlı ve yaratıcı düşünme kabiliyetini sergileyerek ortaya koyduğu buluşlar, doğrudan evrim teorisine yönlendiren çizgidedir. Hakikaten de evrim yasası ortaya çıktığında herkes onun bilimsel gelişmelere yaptığı katkıların gerçek anlam ve önemini kavramıştır.

Goethe'nin sanat üzerine kaleme aldığı yazılar, bir bilim insanı olarak yürüttüğü araştırmalara nazaran daha az özgün bir karakter taşımaktadır. Ancak burada da, kendinden sonra gelen büyük yazarların takip ettiği bir yol üzerindedir. Yunan mimarisini ve heykel sanatını kavramasında kısmen Winckelmann etkili olmuştur. Onun öğretilerini özümseyip İtalya'da yaptığı gözlemlerin sonucunda Goethe'nin, antik sanatın başyapıtları ve onların ortaya çıkış süreçleri hakkında sunacağı berrak fikirleri vardı. Modern sanat üzerine yürüttüğü çalışmasında, ressamlarla heykeltıraşların teknik becerilerini, içgüdüsel olarak yöneldiği yaratıcı fikirlerin hizmetinde kullanmıştı. Onun döneminde başka hiçbir yazar, önemli ve soylu düşüncelerden sapan bir sanatın ne kadar az şey başaracağını göstermeye bu denli çabalamadı. Dünyadaki entelektüel yol göstericilerin çok azı gibi Goethe de, sanatın hem bireysel hem toplumsal yaşamın değer ve gelişimine çok büyük katkıları olan bir konumda olduğunu düşünüyordu.

Goethe'nin sanat ve bilim üzerine kaleme aldığı eleştiri yazılarında elde ettiği başarılar ne kadar büyük olursa olsun, yaratıcı bir yazar olarak verdiği eserlerle karşılaştırıldığında bunlar çok küçük bir öneme sahiptir. Romantizm yazarı, oyun yazarı ve lirik şair olarak Almanya'da ürünler vermiş tüm edebiyatçıların üstünde konumlanır. Kendi ülkesinde, tıpkı Yunanistan'da Homeros'un, İtalya'da Dante'nin ve İngiltere'de Shakespeare'in ulaşmış olduğu merte-

bededir. Yaratımlarında insan yaşamına ait neredeyse tüm ögelere değinilmiş olsa da bize yazılarının tek büyük bir “itiraf”ın bölümleri olarak sayılacağını söyler. Kendi tecrübelerine ne denli uzak olurlarsa olsunlar, dolaylı ya da dolaysız olarak bireysel geçmişine ait gerçeklerle kökten bağlılar. Bunun kaynağı, hem düzyazı hem şiir biçiminde verdiği eserlerin en özgün yanlarından biri olan, tasarımlarının olağanüstü canlılığıdır. Her şeyi sanki önümüzde duruyormuş, dış ve görünür dünyanın bir parçasıymış gibi resmeder. Öte yandan realistten kasıt, kendi gördüğü ve hissettiği şeylerden daha fazlasını resmetmeyen biriyse, onu gerçek bir realist olarak da tanımlamak mümkün değildir. Gerçekliği ideal yapıların temeli olarak kabul etmekten hiç hazzetmese de, realizmle yalnızca geçici ya da rastlantısal bir bağı olmuştur. Gerçekliği yaratıcılığıyla dönüştürüp yeni ilişkilerin malzemesi yaparak, tikel olgulara tümel bir anlam kazandırmıştır. Bu yüzden en görkemli eserleri bugüne dek tazeliğini korumuştur. Bu eserler, insan doğası kökten bir değişim geçirmediği müddetçe canlılıklarını kaybetmezler.

Edebi eserleri değerlendirmek sözkonusu olduğundaya, Goethe’nin üstün dehası olan tüm şairleri ortaya çıkaran sağduyulu bir yargı yetisinin ve sezgisel bir kavrayışının olduğu açıktı. Muhtemelen daha önce hiç kimse, gerçekten yaratıcı bir gücün izlerini fark etme becerisine onun kadar sahip olmamıştı. Gençlik yıllarında dahi göze çarpan bu becerisi, onu yaşlılık dönemlerinde de terk etmemişti. Sürekli yeni entelektüel bakış açılarının peşindeydi. Bu bakış açılarıyla karşılaştığında onların gidecekleri yön ve başaracakları işlere dair sezgilerinde çoğu zaman yanılmazdı. Byron, Scott, Manzoni, Victor Hugo, Carlyle gibi yazarlar, Goethe’nin kendisinin de dahil olduğu son dönemlerin çeşitli bakımlardan en güçlü temsilcileri olarak onun takdiri ni kazanmışlardır. Goethe, onları rakipleri olarak görmek

yerine, Avrupa'daki edebiyat hareketinin taşıyıcılarıyla birlikte yaşadığı için kendini şanslı sayardı.

Bir yazar dünya çapında ün kazandığında, ondan varoluşun büyük ve ebedi sorunları hakkında bir şeyler söylemesini de bekleriz. Gençliğinde Spinoza'nın felsefesinden derin şekilde etkilenen Goethe, tüm olgunluk dönemi boyunca da büyük saygı duyduğu hocasının evren hakkındaki fikirlerine belli bakımlardan oldukça yakın düşüncededir. Ateizm Goethe'ye hem tiksiniç geliyor hem de insanoğlunun aptallığının son kertesini gibi görünüyordu. Ona göre dünya, ancak yüce bir gücün tecellisi olabilirdi; dünya yalnızca "Tanrı'nın canlı bir kisvesi"ydi. Şeylerin en yüksek özü fikri, bir yere kadar Spinoza'ninkiyle uyuşuyordu. Öte yandan daha bağımsız bir kanı oluşturmaya çabaladığında, Spinoza'nın gerçekliğin fenomenal düzende kendini açığa vuran bir şey olduğu tezinden geniş ölçüde farklılaşıyordu. Goethe'nin inandığı tanrı basit bir "töz" olamazdı. Kendi doğa yorumunda çok büyük önem atfettiği ebedi tip ya da modeller, soyut bir kuvvetin varoluşundan daha fazla ve derin bir şeye işaret etmektedir. Onlar, zihin veya akıl dışında kavranması imkânsız olan tanrısal fikirlerdir. Goethe, evrenin yaratıcı gücü anlamında kullanılan akıl sözcüğünün mutlak hakikati ifade ettiğini hiçbir yerde söylemez; aksine insan, bilinmeyen güç üzerine tasarımlar ürettiği mekanizmayı, kelimelere sığmayan bu görkemli şeye en az hatayla küçük bir bakış atmasını mümkün kıldığı için akıl olarak tanımlar.

Dünyanın insan için yaratıldığı fikri Goethe'ye, kendini beğenmiş bir düşünme tarzı olarak görünüyordu. Yine de insan ruhunun yüceliğini hiçbir şekilde küçümsemedi. İnsan ruhunun sonsuza dek gelişip büyüyecek bir gücü olduğunu bildiğinden, bu dünyadaki görevini tamamladıktan sonra yeni ve daha yüce yolların önünde açılacağı görünmez bir alemin varlığından hiç şüphesi yoktu. Öte yandan, insanların öte dünya hakkında muğlak düşler ku-

arak bu dünyada anlam ve değeri olan şeyleri kaçırmaması gerektiği fikrini de tuhaf ve akılsızca buluyordu. Ona göre bizi bekleyen başka varoluş biçimleri uğruna yapılabilecek en hakiki hazırlık, bahşedilmiş becerilerimizi bilge bir yolda geliştirmek olmalıydı. Bu beceriler arasında en yüksek konumu, insanları birbirine samimi ve yardımsever davranmaya iten dürtülere layık görmekteydi.

Yaşama bağlılığı derin bir düşünme sürecinin konusu haline getirmişti. Ondandır başka hiçbir modern yazar, sözkonusu meseleyi bu kadar açık ve sağlam bir dille aktaramamıştır. Bu durum, Goethe'nin kendisiyle, onun dehasının gücü ve büyümesine kapılanlar arasında beliren olağandışı bir bağlantıyla açıklanabilir. Onlar, Goethe'nin eserlerine, mektuplarına, *Konuşmalar*'ına defalarca geri dönüp, onlarda her daim yeni bir umut ve cesaret doğuran verimli sözcüklerle karşılaşır. Bilge ve soylu deyişleri çok daha ilham vericidir, çünkü onlar ilk bakışta dile getiriyor gibi göründükleri şeylerden daha derin anlamlar taşır. Bu sözcükleri gerçekten sahiplenilen zihin, soyut dogmalarla değil, yaşamın kendisiyle temas haline geçer ve kendi güçlerini özgürce sergilemeye cesaretlendirilir.

Goethe, yeteneklerini geliştirmek için eşi benzeri olmayan fırsatı elinde bulunduruyordu. Dahası bu fırsatın, ona dayattığı yükümlülüğü de tamamen kavramıştı. Dolaşısıyla yaşamı, yazılarını özgün kılan büyüklüğün işaretidir. Onun yaşamı, yüce hedeflere ulaşmak uğruna gösterilen üstün gayretlerle dolu, insanoğlunun düşünce ve tutkuları üzerinde derin, kapsamlı ve kalıcı bir iz bırakmayı başaramış bir yaşamdı.

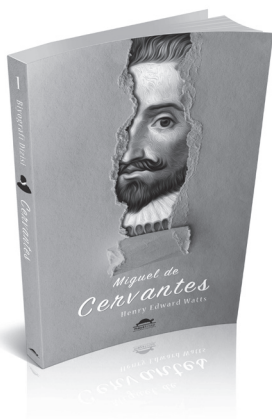
Goethe Aforizmalar

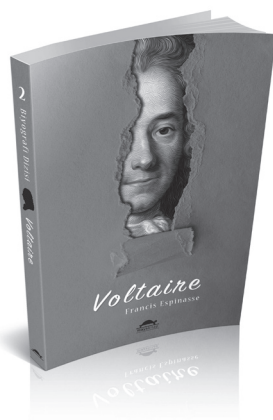
Şaşırtıcı deneyimlerle dolu, uzun ve zorlu hayatında Johann Wolfgang von Goethe tiyatro programları, kartvizitler, yazı taslakları ve hatta faturalar hakkında aklına gelen birçok fikri kaleme almıştır.

Çok yönlü ve üretken bir insan olmasından dolayı, yazdıklarından yüzlerce aforizma ortaya çıkmıştır.

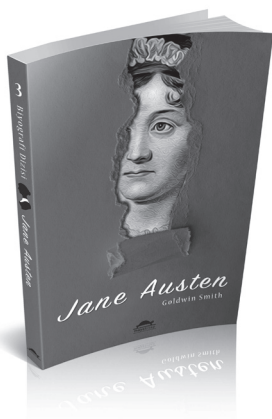
Biyografi Dizisi

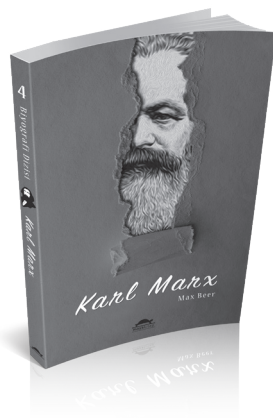
Cervantes,
Henry Edward Watts,
2018,
160 s.

Voltaire,
Francis Espinasse,
2018,
192 s.

Jane Austen,
Goldwin Smith,
2019,
184 s.

Karl Marx
Max Beer,
2019,
168 s.

